

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

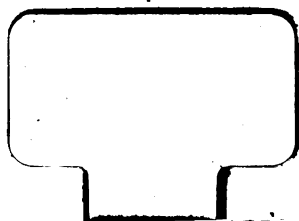
About Google Book Search

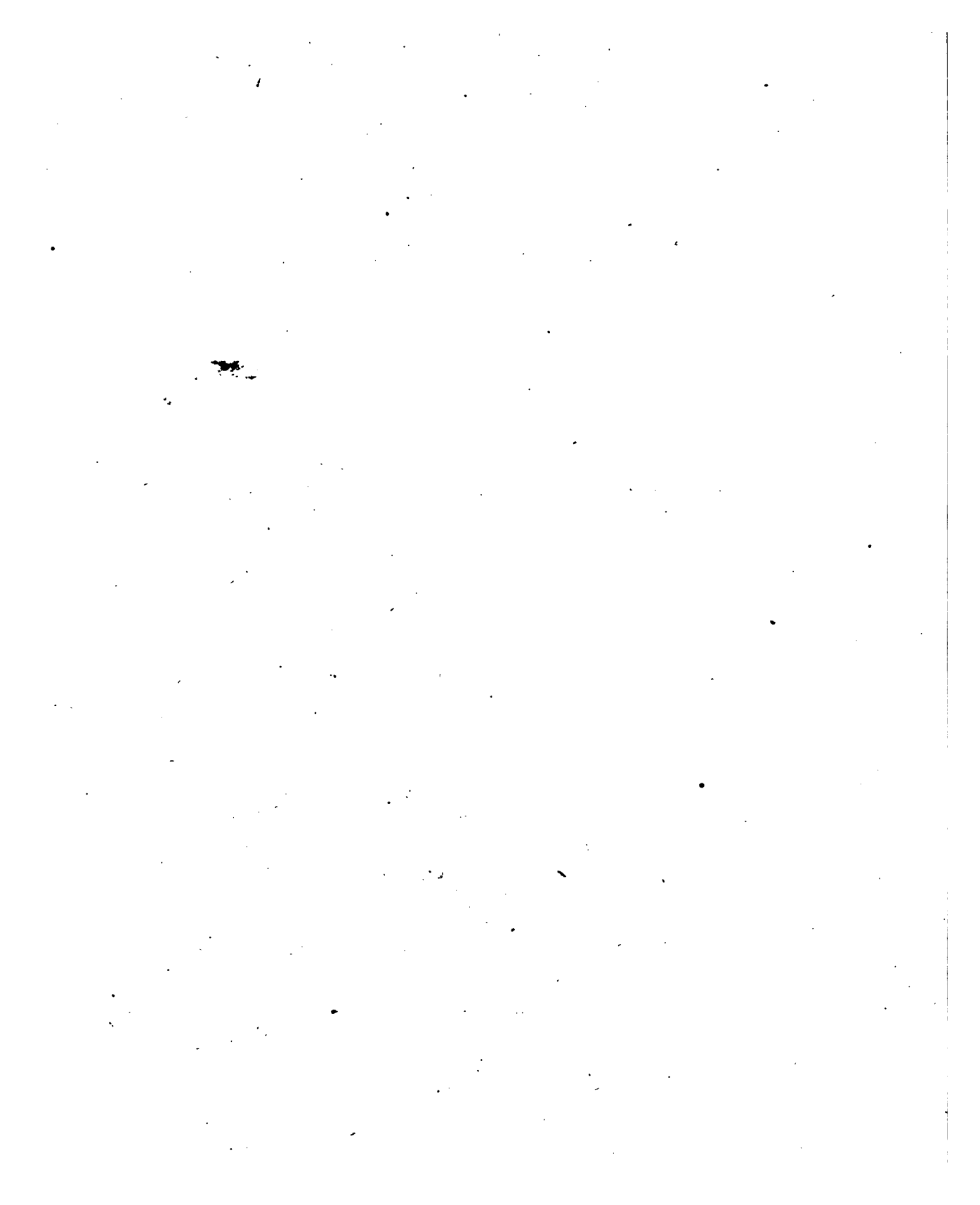
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

6000944100

JOANNIS CHRISTIANI GUIL. DAHL

THEOL. DOCTORIS ET PROF. P. O.

IN ACADEMIA ROSTOCHIENSI

COMMENTATIO EXEGETICO - CRITICA

DE

ATQENTIA EPISTOLARUM

PETRINAE POSTERIORIS

ATQUE JUDAE.

ADIUNCTAE SUNT S. VEN. ZIEGLERI ANIMADVERSIONES

IN SENSUM NOMINIS EPP. CATHOLICARUM EARUMQUE

NUMERUM IN VETUSTISSIMA ECCLESIA.

ROSTOCHIAE

APUD CAROL. CHRISTOPH. STILLERUM

MDCCCVII.

101. e. 90.

DE

ATTENTIA EPISTOLARUM
PETRINAE POSTERIORIS ATQUE JUDAE.

Constat inter omnes sacrae criticae gnaros, *Petrinam posteriorem* atque *Judae epistolam* argumento stiloque simillimam critica momenta maximam partem habere communis, ita ut fere quisque, qui de unius origine atque αὐθεντίας iudicaverit, simul de altera quoque sententiam tulcrit. Mirum in modum vero ab antiquissima usque ad nostram aetatem iudicia hac de re proposita a se invicem discedunt. Non solum magna cohors lectorum Novi Testamenti, sed multi etiam viri κριτικῶν utramque epistolam γνησίαν putarunt. Nonnulli vero *) utramque spuriam censuerunt. Alii contra non nisi alterutram existimarunt genuinam, ita

*) Nescio an modum excefferit censor eruditus nuper in *Supplementis ad Hal. Ephemerides univers. literar. anni 1805* Nr. 147 p. 369 ita scribens: „Am schlimmsten erging es den beiden Zwilling-Briefen, dem zweyten Brief Petri und der Epistel des Apostels (?) Judas. Ungeachtet der Vindicationen von POTT, KLEUKER, NIETZSCHE, HAENLEIN u. a. werden sie noch von den Meisten für Werke eines frommen Betrug's erklärt. Vgl. HENKE's N. Magazin für Religionsphilosophie u. s. w. III B. 2 St. SCHMIDT's Allg. Biblioth. der n. theol. u. pädag. Lit. V. B. 2 St. S. 263 ff. Dessen Handbuch der Kirchengeschichte I. Th. S. 43 ff. A. L. Z. 1805. Num. 58. u. a.“

ita ut vel Petrinae posteriori vel epistolae Judae γρηγορηστικῆς vindicare stude-
rent. Fuerunt etiam, qui Petrinam esse suppositam pro certo affirmarent;
an vero epistola, Judae nomine recepta, genuina sit, in medio relinquen-
dum esse statuerent. Animum sane, quod criticorum iudicia ita fluctuant,
si tantum epistolam vulgo Judae attributam spectamus, parum turbare
potest, quum nec inscriptio libelli, quae Judam auctorem profitetur,
nec ullum aliud eius dictum hunc Judam tanquam apostolum evidenter
designet, maxime vero, quia epistolae exiguum versiculorum numerum
complectenti nihil inest, quod ad summam doctrinae christianae vel am-
plificandam vel illustrandam faciat, nihil, quod ad sensum vere christia-
num in animis hominum excitandum seu confirmandum doctores publice
constituti desiderarent. Auctor enim epistolae in eo tantum versatur, ut
perditissimos haeresium conditores in antiquiori aevo christiano exortos
acerbissimis verbis describat veraeque doctrinae assecclas sollicitè moneat, ne
ab illis in viam erraticam se abduci patiantur. Paucissima, quae e tali con-
textu ad errores recentioris aetatis plane alios repellendos atque hodiernas
morum corruptelas cohibendas forte aliquis petere vellet, ex uberioribus
luculentioribusque scriptorum apostolicorum decretis ac praeceptis multo
praestantiori usu hauriri posse, quis est, quem fugiat? Quo respectu vix
esset dolendum, si *epistola Judae* ad nostram aetatem non pervenisset.
Quid? Loca quaedam epistolae (vers. 7. 9. 14. 23.), quae vel liberalio-
ris ingenii lectorem offendunt, facile mentem inclinare possunt, ut scriptio-
nem illam *minime* in canonem N. T. receptam esse optemus. — Longe
vero alia res est, si *epistolam Petrinam posteriorem* respicientes, in-
signem illum criticorum dissenfum perpendamus. Haec enim epistola ex-
presse nomen *Simeonis Petri apostoli* in fronte habet, qui ex cordatio-
ribus ac familiarissimis servatoris discipulis, immo assiduus eius sectatoribus
fuisse celebratur. An praeter primam epistolam ab omni *ὑποψείας* suspi-
cione liberam secunda quoque a tanto viro vere profecta in sacro nostro
canone exstet, sane est res maximi momenti. Accedit quod epistola po-
steriori loco Petro adscripta praeter ea, quae sicuti omnis Judae epistola
scelestissimos *ψευδοδιδασκαλῆς* spectant, multa praeclara contineat, quae
cum *ἰσοπαρακαλεῖται* apostolico apprime consentiunt quaeque vim summam
habeant ad hominum animos docendos, emendandos erigendosque. Quae
cum ita sint, nec indignum Theologo nec inconveniens nostrae aetati,
ubi nonnulli viri eruditi exstiterunt, qui epistolae Judae patrocinium agen-
tes,

tes, αὐθεντικὰ Petrinae posterioris denuo impugnarent *), totam materiem retractandi conamen videbitur. Mihi quidem lectiones exegeticae bis a me habitae in epistolas N. T., quas dicunt, catholicas ansam praeberunt, ut quaecumque ad γνησιότης auctoritatemque tam unius quam alterius epistolae vel sollicitandam vel stabiliendam in virorum doctorum scriptis evulgata sunt, diligentiori studio examinarem, indeque mihi persuasum est, non omnia, quae ad hanc rem in plurimis suis partibus impeditiorem pertineant, ita esse expedita ac perfecta, ut in eam pro virium modulo inquirens, laborem superfluum suscepisse putari queam. Totam vero rerum enarrandarum atque diiudicandarum copiam hac ratione dispescam:

In *sectione prima* de testimoniis veterum scriptorum ecclesiasticorum agam, quae ad unius alteriusve epistolae αὐθεντικὰ auctoritatemque vel corroborandam vel convellendam pertineant.

In *sectione secunda* singulos utriusque epistolae versiculos, quibus similitudo intercedit, accuratius comparabo, unde Judae epistolam ex Petrina expressam ideoque ea posteriorem esse apparebit.

In *sectione tertia* causas quasdam probabiles explicabo, quae effecerint, ut Petrinae epistolae a vetustioribus patribus eccles. vel nulla vel non nisi suspectae mentio fieret.

In *sectione quarta* argumenta, quae dicunt *interna*, expendam, quibus ad Petrinae epistolae γνησιότης sollicitandam usi sunt recentiores.

In *sectione quinta* ab ipsa Petrinae ep. indole argumenta petam, quae eam genuinam esse ex meo quidem iudicio satis luculenter evincunt.

In *sectione sexta* denique rationes exponam, quibus inductus epistolam, quae Judae nomine fertur, ab apostolo conscriptam esse maxime dubitem, addita coniectura, quonam modo epistola orta maturiusque Petrina auctoritatem consecuta sit.

*) Honoris causa nomino vener. I. I. CHR. SCHMIDT, Theologum Giesensem, cuius argumenta, (v. eius librum *Historisch-kritische Einleitung in's N. T.* Giesae 1804 editum §. 142. 743 et 153 — 156) secutus esse videtur doct. WELCKER, qui SCHMIDTII librum inscriptum: *Philologisch-exeget. Clavis über das N. T. für Akademien* continuavit edita partis 2dae sectione secunda. (Giesae 1805).

S E C T I O P R I M A.

Perpenduntur testimonia veterum scriptorum ecclesiasticorum, quae ad Petrinae posterioris atque Judae epistolae αὐθεντικὴν auctoritatemque vel corroborandam vel convellendam pertineant.

i. Apud scriptores ecclesiasticos e primo seculo exstantes neque unius nec alterius epistolae ulla mentio fit. Hanc vero sortem cum aliis libris N. T., quorum αὐθεντικὴ nunquam in dubium vocata vel certe nullis argumentis gravioribus impugnata est, communem habent, nec est ut hac de re solliciti simus, quum ex pluribus causis facile aestimandis fieri potuerit, ut libelli pauculas plagulas comprehendentes iique demum vergente primo seculo exarati a paucis illis rarisque scriptoribus, qui ex eodem seculo aetatem tulerunt, haud memorarentur. Operam tamen nayarunt nonnulli critici, ut apud ecclesiasticos primi seculi auctores exquirerent locos, e quibus appareat, utrasque illas epistolas, licet nusquam nominatim recensitas, in usu tamen fuisse, ita ut auctores ecclesiastici iis allusissent aut haec illave ex iis hausissent. Verum auctores primi seculi hunc in finem incasso labore perlustrati sunt. LARDNERUS quidem a), CHR. FR. SCHMIDIUS b) et vener. POTTIUS c) ex *Clemente Romano* et *Hermiae Pastore* (quem librum tamen a quibusdam ad seculum secundum referri constat) locos attulerunt, quibus similitudinem cum locis *ep. Petrinae*

a) in libro inscripto: *The credibility of the gospel history*. Part. II. Tom. I.

b) in *Historia antiqua et vindicatio, canonis sacri* §. 263 coll. §. 106 et 113.

c) in *Prolegg.* in II Ep. Petr. p. 173.

nos intercedere putarent, et similitudo est vel remotissima vel talis, ut ex eodem fonte, quem scriptores citati et Petrinae epistolae auctor pariter adire potuerunt, antiqua nempe historia in V. T. obvia derivanda sit. SCHMIDTUS d) unum quoque ex utroque scriptore ecclesiastico commemorato eruit locum, quem cum dictis in ep. *Judae* comparat, sed inde nil certi colligi posse, nemo diffitebitur, qui rem a praeeconcepta opinione alienus perspexerit.

2. Gravioris momenti est, an etiam apud *secundi saeculi* auctores nulla vestigia deprehendantur, quae utrasque epistolas ea aetate usu tritas fuisse probare possent. Haud defuerunt critici, qui talia in medium proferre conarentur, sed, si ep. *Petrinam* posteriorem spectamus, parum prospero successu. Memorantur triumviros gravissimos *Justinum Martyrem, Irenaeum* et *Clementem Alexandrinum* tanquam testes epistolae Petrinae. Duos priores locis infra e) citatis dictum Petrinum c. III, 8 exhibuisse autumant, at ven. I. E. C. SCHMIDT f) conjiciendo opposuit, utrosque patres potius sententiam ex Psalmo XC, 4 mutuatos esse, e quo fonte ipsum dictum Petrinum manaverit. Cui suspicioni tanto magis assentiendum puto, quum *Justinus Martyr* epistolas apostolorum omnino nullas cognovisse videatur; (eius enim in operibus memorantur solummodo απομνημονευματα Ιωαν αποστολων, α καλεσαι ευαγγελια atque αποκαλυψις tanquam ab Joanne apostolo conscripta g), —) quumque *Irenaeus* (adv. haeref. IV, 9) locum prioris Petrinae epistolae (c. I, 8) his verbis excitet: „*Petrus ait in epistola sua*,“ unde conicere licet, illum apostoli epistolam, quae nunc prior appellatur, non nisi unicam habuisse h). Quod tertium testem e secundo saeculo allatum, *Clementem Alexandrinum* attinet.

d) in libro cit. §. 106 p. 288 nota 25 extr. et §. 113 nota 23.

e) *Justinus* in *Dial. cum Tryph.* p. 308 ed. Sylburg: συνηκαμεν και το ειρημενον, οτι ημερα κυριου ως χιλια ετη, εις το ουαγει. *Irenaeus* adv. haeref. V, 23: „Quoniam enim dies Domini sicut mille anni etc.“ et V, 28: η γαρ ημερα κυριου ως χιλια ετη.

f) *Historisch-kritische Einleitung in's N. T.* §. 154.

g) Cf. rev. WEBER *Beiträge zur Geschichte des neutestam. Kanons* (Tübingen 1791) pag. 106.

h) *Miror*, WEBERUM l. l. p. 122 scribere potuisse: „Doch scheint *Irenaeus*, ohne den Verfasser zu nennen, auf den Brief an die Hebräer anzuspielen: dieser gilt auch von dem Brief — *Judae* und dem zweyten Petri.“

net; eum contendunt in *cohorte ad gentes* (p. 38 ed. Oxon.) verbis: *την ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἐμποδίζοντες* alludere loca 2 Petri II, 2, ubi verba: *οἱ ὅς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται* leguntur. At hocce argumentum levius est. Qui enim probari potest, *Clementem* in illam *Φρασιν* incidere nequivisse, nisi verbis Petrinis antea lectis? Notum est, in V. T. locis e. gr. Genes. XXIV, 48. Psalm. CIX, 30 occurrere dictionem *מִן הַדֶּרֶךְ* et *מִן הַדֶּרֶךְ* hancque ab Alexandrino interprete redditam esse *ὁδὸν τῆς ἀληθείας*. Verum enim ut *Clementem Alexandr.* testem epistolae Petrinae facerent, provocarunt etiam ad locum *Eusebii* in H. E. VI, 14, ubi annotatum legitur: *Clementem* in libris *ὁδοῦ πᾶσεων* *omnium* utriusque sacri codicis *librorum* compendiosam inlituisse enarrationem; ne illis quidem praetermissis scripturis, de quibus inter multos ambigeretur, Judae ac *reliquis catholicis epistolis* atque *Barnabae* epistola et revelatione Petri. Ex his verbis, dummodo *Eusebius* vere atque concinne scripserit, omnino colligi posset, *Clementi* posteriorem epistolam Petrinam, utpote catholicis annumerandam, notam fuisse atque usurpatam. Nec tamen sequeretur, ei de *αὐθεντίας* epistolae persuasum fuisse, nam 1) nusquam ulla dicta ex ea citavit, quod sane, si eandem illi, quam priori Petrinae (immo et Judae) epistolae, auctoritatem tribuisset, maxime mirum esset, praesertim quum eius dicta, nisi melius, pariter certe ac dicta epistolae Judae, quacum argumento suo tantopere consentit, describendis flagitiosorum hominum moribus accommodare potuisset. 2) Auctore ipso *Eusebio* l. c. *Clemens* non tantum Judae epistolam *reliquasque* catholicas compendiosa enarratione illustravit, sed etiam *Barnabae epistolam* et *Petri ἀποκαλύψιν*, quae utraque scripta ipse *Eusebius* in H. E. III, 25 ne ad classem quidem *τῶν ἀνίλεγομένων* retulit, sed *νόθους* annumeravit. Quapropter inde quod *ἐν ὁδοῦ πᾶσεσι* *Clementis* posterior epistola Petrina forte comprehensa fuerit, *αὐθεντίας* eius huic scriptori probatam fuisse, haud iuste affirmatur. — Immo *Clementi* cognitam saltem fuisse Petrinam posteriorem, vel a probabilitate abhorret. *Cassiodorus* enim in *divinis lectt.* c. 8 enarrat: *Clementem Alexandrinum* epistolam *Petri priorem*, *Joannis primam* et *secundam* itemque *Jacobi* (vel potius *Judae i*) explicavisse, seque hos

com-

i) Jam aliis observatum est, nomini *Jacobi* substituendum esse *Judae*,
nam

commentarios, exclusis quibusdam offendiculis, in latinum transferri fecisse, reliquarum vero epp. *canonicarum* (i. e. catholicarum) commentarios a *Didymo* graece scriptos sibi, ut omnes epp. catholicas consociatas haberet, esse ab *Epiphania* in latinum translatos. Inde sane conicere licet, commentarios in reliquas epp. catholicas, ergo et in Petrinam posteriorem, a Clemente non esse conscriptos. Nam si tales vere exstitissent, vir tantae amplitudinis et auctoritatis, quanta *Cassiodorum* fuisse constat, eos procul dubio nancisci suumque in usum vertere potuisset. Quas vero epistolarum catholicarum *Clemens* commentario haud illustravit, eas cognovisse credi non potest, quum teste ipso Eusebio l. c. alia *αριθλογόμενα*, immo *νόθα*, quae apostolici auctoris nomine circumferebantur, illustrare non dubitaverit *h*). Accedit, ut *Clementi*, si quidem Petrinam posteriorem vere cognovisset, ubi dicta ex priori adduxit, e. gr. in *Stromatt.* III, 18. IV, 13. indicandum fuisset, exstare aliam epistolam Petrinam, dubiae quamvis auctoritatis; adhibens vero loca prioris epistolae, aequae ac *Irenaeus* supra memoratus, nude citavit: Πίστις ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγει ὁ Φησι. Liqueat ergo, multum deesse, ut *Eusebium* l. c. VI, 14 caute atque concinne scripserit putemus: — Utrum praeter triumviro illos recensitos etiam *Theophilus Antiochenus*, qui pariter est e secundo seculo, ep. Petrinam posteriorem legerit, ii ipsi merito dubitant, qui binos locos ex secundo Theophili libro *ad Autolycum* cum dictis in ep. Petrina comparaverunt *l*). Alii auctores ecclesiastici e seculo secundo nulli, ergo ecclesiae occidentalis ne unicus quidem, reperiuntur, qui ad *αὐθεντικὴν* ep. Petrinae vindicandam in subsidium vocari possint adeoque epistola per duo secula priora patrum testimoniis plane destituitur.

Epistola *Judae* nomine insignita meliori fortuna gaudet. Auctoritas *Iustini Martyris*, *Irenaei* et *Theophili* ei quidem haud magis patro-

nam huiusce epistolam a Clemente Alex. agnitam fuisse, nullum est dubium (v. infra); an vero Jacobi epistolam *Clemens* cognoverit, maxime dubitatur.

- h*) Non ignoro, vener. KLEUKER in vol. tertio operis inscripti: „*Ausführliche Untersuchung der Gründe für die Aechtheit und Glaubwürdigkeit der schriftlichen Urkunden des Christenthums*“ pag. 296. tali conclusioni dubia nonnulla opposuisse, sed re ex omnibus suis partibus pensitata, non moveor ut aliter sentiam.

- l*) J. SCHMIDII hist. et vindic. canonis § 263. coll. §§ 122 et 128. *Port.* l. c.

patrocinatur, quam Petrinae epistolae, namque nullus eorum ad eam provocavit nec ex scriptis eorum ullus proferri potest locus, qui eam epistola Judae usos fuisse proderet. *Polycarpus* quoque vix iussu inter testes huiusce epistolae refertur, nam quod SCHMIDIUS *m*) testimonium magni momenti appellat, est non nisi unica phrasis *n*) ομοδομιῶνται εἰς τὴν δοθεῖσαν ὑμῶν πίστεν eaque tam solennis, ut *Polycarpus* eam non ex dicto Judae (v. 20.): ὑμεῖς - τῇ ἀγινῶσθῃ ὑμῶν πίστει ἐκινῶμεντες ἐαυτοὺς, sed potius ex ipsius ingenio s. ex communi loquendi usu religioso hausisse putandus sit *o*). *Clementi* contra *Alexandrino* epistolam Judae vere innotuisse; dubitari nequit; affert enim in *Paedagog.* III. p. 239 (ed. SYLBURG.) versum epistolae quintum, sextum et undecimum, *Judae* nomine expresse memorato, atque in *Stromatt.* III. p. 431. (ed. cit.); ubi de Carpocratianorum haeresibus indeque profectis moribus libidinosis agit, sectionem epistolae v. 8—16. hoc modo insigni citat: ἐπὶ τῶν αἱμάτων καὶ τῶν ὁμοίων αἰρεσεων προφητικῶς Ἰσδὼν ἐν τῇ ἐπιστολῇ εἰρηκεῖναι. Quibus ex verbis vel colligere licet, eum non tantum de *αυθεντικῇ* epistolae nihil dubitasse, sed etiam auctori eius auctoritatem apostoli tribuisse *p*). Superest quoque epistolae *Judae* (ut et prioris Petrinae, ac primae et secundae Joannis) brevis *adumbratio* in latinum sermonem translata;

m) l. c. §. 266 coll. 112.

n) in epist. ad Philipp. c. 3.

o) Temperare mihi non possum, quin egregiam S. V. KNAPP (in *Scriptis varii argumenti maximam partem exegetici* p. 503 not.) observationem hoc loco opportuno adscribam: "Erat eo iam tempore (apostolico, nedum posteriori) peculiaris quaedam *dialectus*, quam possis *religiosam* appellare, apud Christianos ita usu recepta, ut omnes, quicunque ad illorum societatem pertinerent, ea tanquam ex composito uterentur. Tales sunt multae voces et formulae loquendi in epistolis Pauli atque Jacobi, aequae ut apud Joannem et Petrum, ex quibus colligi non potest, alterum hausisse ex scriptis alterius." Conferri quoque merentur, quae hac de re scite monuit S. V. ZIEGLERUS noster in libro: *Vollständige Einleitung in den Brief an die Hebräer* p. 162. 163.

p) Effata tamen tanquam *vaticinia* Deo auctore prolata absque iusta causa a Clemente fisci, quisque intelliget, qui contextum epistolae inspexerit. Agitur enim non de haereticis flagitiosis, qui in posterum prodituri sint, sed qui iam tum temporis prodissent. Versu quarto legitur: παρ εἰς ἐδυσαν — τῶν ἀνθρώπων et versu octavo: ὅσοι· μιὰ ἰσχίον, — αὐτῶν seqq.

lata: quae nomen Clementis Alex. in titulo fert, quaeque quin ab isto auctore profecta sit, non dubitandum esse SCHMIDTIUS *q*) contendit. Damus id viro celeb., quamvis *Scaligerus* alique minores libellos, nomine Clementis inscriptos, non Alexandrini, sed alius Clementis esse suspicari sunt *r*). — Eadem, qua apud Clementem, auctoritate pollebat epistola Judae apud *Tertullianum* quoque, quem vero patrum *latinorum* principem iam in *confiniis* seculi secundi et tertii vixisse constat. In libello *de habitu muliebri* c. 3., ubi libro *Enochi* apocrypho divinam originem vindicare studet, versum 14 et 15 epistolae respiciens, his verbis gravissimis utitur: „Eo accedit, quod *Enoch* apud *Judam apostolum* testimonium possidet.“ Nonne vero *Tertullianus* singulari amore libri *Enochi* inductus sit, ut bono et simplici animo acciperet, quaecunque ad eius auctoritatem stabilendam facere videbantur, in medio erit relinquendum. Praeter duumviros illos nominatos nullus scriptorum ecclesiasticorum, qui secundo seculo annumerantur, Judae epistolam memoravit.

3. Progrediendum est ad auctores *seculi tertii*. Pauci sunt, qui una alterave earum, de quibus agimus, epistolarum, vel vere usi sunt vel certe usi esse videntur. Seiungamus iterum, quicquid de singula epistola dicendum est. Primo testes ep. Petrinae excutiamus.

Origenes (qui usque ad a. 253 vixit) est omnium auctorum ecclesiast. *primus*, cuius in scriptis *posterior ep. Petrina* nominata est commemorata *s*). In *homilia septima ad librum Josuae*, quae vero non nisi in *Rufini* versione latina superest, de *duabus* Petri epistolis loquitur (verba sunt: „*Petrus etiam duabus epistolarum suarum personat tui*“ *t*) — ideoque, nullo inter utrasque Petrinas epp. discrimine facto,

αὐθεντ

q) *Historisch-krit. Einleit. in's N. T.* § 142 not. 2.

r) Mihi quidem a probabilitate non abhorreere videtur sententia *Joannis Felli*, Angli, qui primus *adumbrationes* illas in appendice ad *Orationem Clementis* περὶ τῆς, τῆς ὁ σωζομενος πλυστος (Oxonii 1683. 12.) edidit. Autumat, eas esse commentariolos illos, quos *Cassiodorus* (vid. supra p. 6 et 7.) e graeco idiomate transferri fecit; dicit: par est credere, *Cassiodorum*, qui *ερωματὰ contextorem* vertit, *ὑποπρωσεῖς adumbrationes* reddidisse.

s) Pariter etiam a nullo scriptore prius quam ab Origine *Jacobi* epistolam nominatam esse constat.

t) *Orig. Opp.* ed. studio *De la Rue*. Tom. 2. pag. 412.

αυθεντιαν posterioris aequae ac prioris confirmare videtur. Sunt tamen critici, qui illo dicto parum vel nihil probari arbitrentur, quoniam suspicandum sit, sensum Origenis saepius ab interprete latino esse adulteratum. Verum in contextu verborum nullum adulterationis vestigium deprehenditur; sensus potius a Rufino expressus contextae orationi bene congruit eoque firmatur, quod alio loco, ubi pariter nulla adulterationis subest suspicio, verba posterioris Petrinae epistolae ita citantur, ut Origenes huiusce αυθεντιαν et auctoritatem agnovisse videatur. Nimirum *homilia IV in Levitic. v*), postquam aliquot loca Pauli atque Joannis allata sunt, pergitur: „Et iterum *Petrus* dicit: *Consortes*, inquit, *facti esis divinae naturae* (2 Petr. I, 4.), quod est socii.“ Cedo tamen, dubitari *posse*, an Origeni ipsi de αυθεντια epistolae vere persuasum fuerit; fortasse enim tantummodo in populari oratione, qualis homilia putanda, ad communem sententiam et usum sese accommodando, illam epistolam utpote ab apostolo profectam adhibuit. Certe non quovis tempore in iudicanda αυθεντια epistolae sibi constituisse existimandus est; nonnunquam enim, e. gr. loco quodam *comment. in Joannem x*) de *prima* ep. tanquam unica loquitur: *περι της εν Φιλακη πορειας μετα πνευματος παρα τω Πιτρω εν τη καθολικη επισολη*. *θανατωθηκε γαρ, φησιν*, (1 Petri. III, 18—20.) *σαρκι* etc. Nec praetermittenda sunt verba ex deperdito eius libro quinto *explicationum in Joan. Evang.* ab Eusebio excerpta in Hist. E. VI, 25: *Πιτρος — μιαν επισολην ομολογουμενην καταλειπειν εσω δε και δευτεραν αμφιβαλλεται γαρ*. Quibus ingenue profitetur, esse nonnullos, qui epistolae *γνησιότητα* in dubium vocarent.

Ex horum numero vero non fuit *Firmilianus*, episcopus Caesareensis Cappadocum, Origeni aequalis y). Scripsit in epistola ad *Cyprianum*,
Car-

z) ed. cit. T. 2, p. 200.

x) ed. cit. T. 4, p. 135.

y) Auctor libri inscripti: *Versuch einer Beleuchtung der Geschichte des jüd. und christl. Bibelkanons* Vol. 2. (Hsl. 1792.) pag. 280. lapsu memoriae vel calami scripsit: „*Firmilian* — der in der Mitte des vierten Jahrhunderts's florirt hat.“ Floruit potius una cum *Origene* et *Cypriano* circa medium sec. tertii. B. SCHMIDIUS, POTTIUS, J. E. C. SCHMIDTIVS (l. l. supra cit.) aliique testimonium *Firmiliani* plane neglexerunt.

Carthaginienſium epiſcopum, 2): „Stephanus — etiam iſtamanſ *Petrum* et *Paulum*, beatos *apoſtolos* —, qui in *epiſtolis ſuis* haereticos execrati ſunt et ut eos eviteamus monuerunt.“ His verbis non priorem Petri epiſtolam, ſed poſteriore ſolummodo reſpici, inde apparet, quod de haereticis deteſtandis in illa ne verbum quidem, in hac quam multa dicta ſunt. Quum vero *Firmilianus* ſimpliciter Petrum et Paulum, apoſtolos copulaverit ut in eadem re conſentientes, ſane colligendum eſt, *γνηſιωτητα* epiſtolae poſterioris ab eo non eſſe dubitatin. Oppoſuerunt quidem, epiſtolam Firmiliani graece ſcriptam fuiſſe adeoque an Firmiliani ſententia in verſione latina, quae nobis ſola reſſet, vere reddita ſit, pro incerto eſſe habendum. At vero non ſatis perſuaſum mihi eſt, Firmilianum graeco idiomate ſcripſiſſe, namque ad Cypriani Carthaginienſis literas latine ſcriptas reſponſurus, quidni ipſo quoque lingua latina uſus eſſet? Accipiamus tamen, cum graece ſcripſiſſe, num ullo modo probari poteſt, ſenſum auctoris ab interprete eſſe depravatum? Contextus tali ſuſpicioni minime favet. — Pariter nullam vim habet, quod *Lardnerus* (l. c.) oppoſuit, monendo, ab ipſo Cypriano *γνηſιωτητα* ep. poſterioris Petrinae non agnitam *videri*. Quid enim? Inde quod epiſtolae nulla mentio ſit in ſcriptis Cypriani, minime concludere licet, hunc illam ut ſpuriam reieciſſe. Immo vir eruditus (ex congregatione S. Mauri), qui *Baluſii* editionem Operum Cypriani abſolvit, in praemiſſa huius ſcriptoris vita pag. CXVIII epiſtolam Firmiliani ab ipſo Cypriano, cuius ſtilum redoleat, latine redditam eſſe opinatur. Quae coniectura ſi vera eſſet, Cyprianus ipſe teſtem potius, quam adverſarium epiſtolae ageret. Fac vero reiecerit, num propterea amicus eius, *Firmilianus* quoque epiſtolam reieciſſe putandus eſt?

Praeter Originem nonnulli *Hippolytum* quoque, qui eius amicus et Irenaei diſcipulus fuiſſe dicitur, teſtem epiſtolae Petrinae perhibuere, quoniam in *Demonſtr. de Chriſto et Antichriſto* c. 2. 22), ubi haec habet: „ὅτι γὰρ (οἱ προφηταὶ) ἐξ ἰδίας δυνάμεως ἐφθιγγοντο, — καὶ ἀπερ' αὐτοὶ ἐβύλοντο, ταῦτα ἐκνεύοντες, ἀλλὰ πρῶτον μὲν διὰ τὴν λόγῳ

2) Exſtat epiſtola inter Cypriani *opp.* numero LXXV inſignita in ed. BALUZII Pariſ. 1726. fol. In b. MORI praelect. in Jacobi et Petri epiſtolas a DONATO editis p. 257, ubi de hoc teſtimonio agitur, non ut *Firmiliani*, ſed parum accurate ut Cypriani epiſtola recenſetur.

22) pag. 5. ed. Operum Hipp. Fabricianae.

λογεῖσθαι ὁρῶντες, ἐπειτα δὲ ἱεραμάτων προδιδάσκοντες τοὺς μέλλοντας καλῶς· εἰδὲ ὅτι πεπεισμένοι ἐλεγον ταῦτα, ὡς περ αὐτοὶ ἦν μόνοις ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἀποκακωμένοι.” *Spectaverit dictum Petrinum* (2 ep. I, 21): „ὡς γὰρ θεληματι ἀνθρώπου ἠνεχθῆ ποτε προφητεία, ἀλλ’ ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμεναι ἐλάλησαν ἁγίῳ θεῷ ἀνθρώποι.” *Miram similitudinem inter utrumque locum intercedere, nemo diffitebitur; sed quominus Hippolyti sententiam ex ep. Petrina originem duxisse putemus, impedit, quod apud Philonem eadem sententia ex placitis Platoniciis, quibus Hippolytus quoque imbutus esse videtur, forsitan derivanda occurrit a) vixque Hippolytus, si dictum Petrinum cognovisset et apostoli esse credidisset, ad sententiam suam firmandam hunc nominatim allegare neglexisset.*

Haud certiori iure Hippolyti aequalem, *Methodium*, inter testes ep. Petrinae retulerunt, provocando ad dictum, quod *Eriphanus* in Haeres. LXIV, 31. b) inter alia ex illo excerpta hoc modo profert: ἐκπυρῶθησεται — πρὸς καθάρσιν καὶ ἀνακατισμὸν καταβαί, ὅτι πᾶς ὁ κόσμος πατακλυζόμενος πυρὶ. Omnino conferri meretur hoc dictum cum loco 2 ep. Petr. III, 6. 7; immo aliud quoque dictum Methodii non multo spatium interposito c) obvium: ἀνάγκη — καὶ τὴν γῆν αὐτῆς καὶ τοὺς ὕδατας μετὰ τὴν ἐκφλογὴν εἰσεσθαι πάντων καὶ τοὺς βράσσων, licet a criticis silentio transmissum, dignum est quod comparetur cum loco 2 Petri III, 12 et 13. At *Methodium* μὲν, quem exornavit, ex ep. Petrina hausisse eiusque versus citatos imitando expressisse, minime contenderim, namque si Petr. epistolam inspexisset, non dubito quin ad eam provocasset, sicut in illa materie illustranda alia utriusque sacri codicis dicta largiter congescit. Est sane ille μὲν ex antiquiori fonte derivandus. Videlicet infra sectionem tertiam non multum ab initio.

Adhuc scriptorem anonymum commemorare iuvat, cuius testimonium magni ponderis esset, si eum sec. tertio vixisse, satis conflaret. In libello nempe *de singularitate clericorum*, qui inter opuscula *Cypriano* vulgo adscripta exstat, pag. CLXXXIV. ed. BALUZII, ubi auctor de hominibus infano desiderio seminarum flagrantibus loquitur, dictum 2 Petr. II, 13. 14. ita

a) Cf. *Chrestomath.* mea *Philon.* p. 212 et 213.

b) pag. 553. Tomi I. ed. Colon. a. 1682. fol.

c) ed. cit. pag. 555.

ita usurpatum legimus: „Quos sanctus Petrus Apostolus designavit, dicens: *In convivis suis luxuriantes oculos habentes plenos moschationibus et incessabilibus delictis, capientes animas infirmas.*“ Patet, huic auctori epistolam tanquam γνησίαν probatam fuisse. At vero setas scriptoria definiri nequit. Nec *Cyprianum*, neque *Origenem*, neque *Augustinum* libellum confecisse ex styli ratione aliisque causis elucet. Editor Oxoniensis scriptorem demum temporibus *Bedae* (ergo sec. 7mo s. octavo) floruisse arbitratus est, at refutatur a novissimo Operum Cypriani editore supra laudato, qui eum sec. tertio seu sub initio sec. quarti vixisse censet. Sed res incerta vix usquam erit diiudicanda.

Tanquam *testes epistolae Judae* scriptorum *seculi tertii* non nisi duo tresve examinandi sunt. Prior dignus qui conferatur, est omnino *Origenes*. Si solummodo recensionem librorum utriusque codicis sacri ab *Eusebio* in *H. E.* VI, 25 e variis librorum *Origen.* locis conquistam spectemus, e numero testium epistolae Judae eximendus videri posset; ibi enim huiusce (ut et Jacobi) epistolae nulla mentio fit, verum omissionis sane non est *Origenes*, sed *Eusebius* tantum accusandus. *Origenes* enim in *comment. ad Matth.* XIII, 55 d) luculentissimum de epistola Judae exhibuit testimonium: *Ἰϋδας ἐγραψεν ἐπιστολὴν, ὀλιγοστέων μὲν, πεπληρωμένην δὲ ἰσὺν ἰησοῦ καὶ ἁγίων ἐρῶντων λόγων* simulque significat, hunc Judam esse eundem, qui *Matthaeo* l. c. inter ἀδελφούς *Ἰησοῦ* commemoratur. Refert etiam in *hom. VII in Jos.* e) expresse Judam, epistolae scriptorem, inter apostolos et N. T. auctores atque in *comm. in ep. ad Rom.* f) versum sextum epistolae hoc modo excitat: „*Judas apostolus in epistola catholica dicit.*“ Est quoque dignus memoratu locus in l. III. περὶ ἀρχῶν c. 2 ff), ubi e libro (apocrypho) „*Ascensio Moysis,*“

d) *Orig. Opp. ed. De la Rue* Tom. III, p. 463.

e) ed. cit. Tom. II, p. 412.

f) ed. cit. Tom. IV, p. 549.

ff) ed. cit. Tom. I, p. 138. Caput cit. exstat non nisi in latina *Rufini* versione et locus, qui huc spectat, est hicce: „Videndum nunc est secundum scripturas, quo modo contrariae virtutes vel ipse diabolus reluctantur humano generi cet. — Et primo quidem in *Genesis* Serpens Evam seduxisse describitur: de quo in *Ascensione Moysis*, cuius libelli meminit in epistola sua apostolus *Judas*, Michael archangelus cum diabolo disputans de corpore Moysis, ait a diabolo inspiratum serpentem causam

Moyſis^{g)} (Ἀνὰ Μωϋσῆ) inſcripto Judam v. g. hauſiſſe putat. Nec tamen video, quod nonnulli recentiores (e. gr. ven. HÄENLEIN. g)) ex loco *Origenis* modo citato collegerunt, eum oraculis divinis annumerariſſe librum illum apocryphum, quoniam Judam apoſtolum eo uſum fuiſſe crediderit. Librum *Genęſeos*, et qui mox allegantur, libros *Exodi*, *Levit.* cet. *Origines* ad ſacras ſcripturas omnino reſert; num quoque librum „*Aſcenſio Moyſi*“ ad eas retulerit, ex verbis eius minime liquet. (Quin a probabilitate abhorret, quum *contra Celſum* V, 54 h) *Enochi* libros apocryphos, quos in *Judae* epiſtola concinnanda (v. 14. 15.) accommodatos fuiſſe, dubitari nequit, inter ſcripturas divinas computari nolit.) Reputanti vero dicta *Origenis* hucusque propoſita mirari licet, eum in *comment. ad Matth.* XXII, 23 i), ubi verſum ſextum epiſtolae citavit, haec verba adieciſſe: *εἰ δὲ καὶ τὴν Ἰσθὰ προſοίτο τῆς ἐπιſτολῃς, ὁρᾶτω τι ἐπεται τῷ λόγῳ*. Patet, *Origenem* ipſum *Judae* epiſtolam omnino *γνῶσιν* agnoviſſe eamque talem in argumentando adhibuiſſe; aliorum vero diſſenſum nec ignoraviſſe, nec aegre tuliſſe.

Pamphilus, qui *Origenem* ſtudioſe ſectabatur, ut ſingularis teſtis epiſtolae *Judae* iuſte recenſeri nequit. Nonnulli quidem k) locum ex eius *apologia pro Origine* l) eruerunt, ubi verſus ſextus epiſtolae *Judae* expreſſus eſſe videtur, ſed locus eſt e quodam tractatu ipſius *Origenis* et a *Pamphilo* tantum tranſcriptus.

Res amplioris indaginis eſt, an auctor *tractatus ad Novatianum haereticum* m) teſtibus epiſtolae *Judae* annumerandus ſit. Locum ſimilem ei, qui ex libro *Enochi* intertextus eſt epiſtolae *Judae* (v. 14. et 15), his

cauſam exiſtiſſe praevaricationis Adae et Evae.“ — *Rufinum* interpretem h. l. ſenſum *Origenis* vel mutando vel addendo adulteraſſe, non eſt ut ſuſpicemur.

g) in libro: „*Epiſtola Judae gr. comm. crit. illuſtr.*“ p. 78.

b) ed. cit. Tom. I, p. 619. Cf. quoque *Orig. comment. in Joann.* ed. cit. Tom. IV, p. 142.

i) ed. cit. Tom. III, p. 814.

k) b, SGHMID. in *hiſtoria antiqua et vindic. canonis* §. 266 coll. §. 141.

l) inter *Opp. Origenis* ed. cit. Tom. IV, p. 23.

m) Typis deſcriptus eſt in edd. *Opp. Cyprianic.* gr. in *BALUZII* editione, ubi legitur, inter adiecta opuscula incertorum auctorum p. VII. XVIII. Auctorem non ipſum *Cyprianum*, ſed *Cypriani* aequalem fuiſſe, eſt ſatis notum. Cf. *Vita Cypriani* ed. citatae praemiſſa pag. CXXVII.

his verbis adduxit n): „Sicut scriptum est: „*Ecce venit cum multis millibus nuntiorum suarum, facere iudicium, de omnibus et perdere omnes impios* et arguere omnem carnem *de omnibus factis impiorum, quae fecerunt impie et de omnibus verbis impiis, quae de Deo locuti sunt peccatores.*“ Quo ex allegato perspicuum esse, nonnulli iudicarunt auctorem epistola Judae usum fuisse. At eodem iure ex mea quidem sententia contendere posset: Petrinam quoque epistolam posteriorem ab illo auctore usurpata esse, quod miror huc usque nullum criticorum animadvertisse. Quid enim? In pag. X illius tractatus leguntur verba: „*Cataclysmus ergo ille, qui sub Noë factus est, figuram persecutionis, quae per totum orbem nunc nuper effusa, ostendit;*“ quorum priora ex dicto Petriino II, 5 οὐδὸν Νωε δικαιοσύνης κήρυκα εὐφράξει, κατακλυσμὸς κόσμου αἰσθάνειν παλαιά videri possunt petita. Sicuti vero hanc similitudinem fortuito enasci potuisse, lubens largior, ita etiam prior illa alio modo, quam quo solet, derivari potest. Forte enim auctor ignotus, qui tractatum conscripsit, dictum: „*Ecce venit* seqq.“ non ex epistola Judae, sed ex ipso libro *Enochi* apocrypho, qui compluribus patribus ecclesiasticis probe notus erat o), assumsit p). Quae conjectura tanto probabilior est, quum dictum ab auctore illo, enunciatum (vid. supra) in eo, quo a textu graeco in epistola Judae (v. 15) discedit, cum exemplari aethiopico inter Aethiynios reperto consentiat. Locus enim huc referendus ex aethiopico exemplari ab ill. de Sacy *) ita latine redditus est: „*Et venit cum myriadibus sanctorum, ut faciat iudicium super eos et perdat impios* et litiget cum omnibus carnalibus *pro omnibus, quae fecerunt*“ cet. Certe his expositis elucebit, auctorem tractatus illius inter testes epistolae Judae non nisi dubie referri posse. — Hoc loco opportuno etiam notandum erit, *Firmilianum*, cuius testimonium pro posteriori ep. Petrina supra p. 15 et 16 vindicavi, verisimiliter Judae epistolam vel plane ignorasse vel tan-

n) p. XVII. l. c. ed. BALUZII.

o) Vid. quae in locis *Tertulliani* et *Origenis* supra pag. 9 et 14 allatis huc spectant, aut si omnia ex vetustis auctoribus ad rem pertinentia conferre iuvat, *Grabium* in notis ad *Specilegium patrum* T. I. p. 344 seqq. et *Fabricium* in *codice pseudepigr.* V. T. Tom. I. p. 160 seqq.

p) Cf. librum supra iam cit. *Versuch einer Beleuchtung* cet. Vol. 2 p. 202.

*) in libello francogallico: *Notice du livre d'Enoch* (edito 1800) p. 17. et in vener. RINKII versione theotisca eruditis annotationibus aucta („*Nachrichte das Buch Henoch betreffend, nach dem Französischen bearbeitet*“ cet. Königsberg 1801.“) pag. 37.

tanquam spuriam reieccisse, quum in epistola ad amicum *Cyprianum* loco supra memorato „beatos *apostolos*, qui in epistolis suis haereticos execrati sunt et ut eos evitemus monuerunt“ solum *Petrum* et *Paulum*, haud vero *Judam* nominaverit.

Eusebius, qui exeunte seculo tertio et per dimidiam quarti partem floruit, non quid ipse de *αυθεντια* epistolatum Petrinae posterioris atque Judae iudicaret, sed quam auctoritatem publice consecutae essent, (*παραδοσιν εκκλησιαστικην*) exposuit. Bina apud eum reperiuntur loca, quibus de singula, et unus, ubi de utraque epistola coniunctim differit. De Petrina posteriori (ut et priori, quae nos vero h. l. nihil amatur) in H. E. III, 3 init. haecce leguntur: Περὲς μὲν ἂν ἐπιστολὴ μία ἢ λεγόμενη αὐτῆς πρῶτη, ἀναμολογῆται. ταύτῃ δὲ καὶ οἱ παλαιὸι πρεσβύτεροι ὡς ἀναμφιλόγητον ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν κατακεχρηται συγγραμμάσι. τῇ δὲ φερόμενῃ αὐτῆς δευτέρῃ, ἢ ἐνδιαθήκῃ μὲν εἶναι παρεληφάμεν. 4) ὁμῶς δὲ πολλοὶς χρησιμὸς φανείσῃ, μετὰ τῶν ἄλλων ἐσπύδασθαι γράφων. In H. E. II, 23 extr. vero, ubi de Jacobo atque epistola eius supersite agit, simul de Judae ep. haecce memoriae prodidit: καὶ πολλοὶ - τῶν παλαιῶν - ἐμνημονεύσαν - τῆς λεγομένης Ἰυδα, μᾶς καὶ αὐτῆς ἔσθης τῶν ἑπτὰ λεγομένων καθολικῶν. ὁμῶς δὲ ἴσμεν καὶ ταύτας (scil. Jacobi et Judae epp.) μετὰ τῶν λοιπῶν ἐν πλείεσσι δὲ δημοσιεῖσθαι ἐκκλησιαστικαῖς. Loco autem primario, H. E. III, 25, ubi omnes N. T. libros veros, ut et suppositicios summam recenset, utrasque epistolas una cum Jacobi una et Joannis altera et tertia retulit ad classem τῶν ἀντιλεγόμενων, γνωρίμων δ' ἂν ὁμῶς τοῖς πολλοῖς i. e. eorum scriptorum, quae a nonnullis (maxime antiquioribus) in dubium vocata, a multis tamen (tanquam γνησία) commemorata sint r). Apparet, alteram alteri minime praeferrī, sed utrique dari locum eundem secundarium inter libros *ἐνδιαθήκας*.

4.

- q) „Quae *secunda* Petri epistola appellatur, eam inter sacros N. T. libros a maioribus non esse censitam accepimus.“
 r) Dubitari constat, an EUSEBIUS librorum, qui vel vere vel temere f. fraudulenter apostolici dicebantur, tres aut quatuor classes constituerit. C. CHR. FLATT, vir ven., sententiam, quam b. STORRIUS praevit,

τα

4. In *seculo quarto* plurimi scriptorum ecclesiasticorum, quod ex dictis Eusebii modo allatis, etiam si ipsa testimonia non exstarent, suspicari posses, utraque epistola usi sunt earumque *γνησιότητα* agnoverunt. Nonnulli tamen adhuc memores fuere dubitationis ab antiquioribus iniectae; pauci aliquot vel ipsi unam aut alteram reprobasse videntur. Tanquam *τῶν* *ἑκαστης* *utriusque* *epistolae* prodire cum orientalis tum occidentalis ecclesiae

τὰ ἀντιλεγόμενα et *τὰ νοθὰ* unam eandemque classem conficere, uberius illustrare ac firmare studuit in I. F. FLATT *Magazin für christl. Dogmatik und Moral*, fascic. septim. Tub. 1801, p. 231 seqq. Res est maxime nodosa, quum ipse Eusebius notiones ea, quae par erat, *ἀκριβείᾳ* non distinxerit. Quivis intelligit, quaecumque scripta *νοθὰ* putantur, ea etiam esse *ἀντιλεγόμενα*, atque pariter scripta, quorum *ἀυθεντία* impugnatur (*ἀντιλεγόμενα*), iis qui impugnant, *νοθὰ* existimari. Qua de causa fieri potuit, ut voces *ἀντιλεγόμενα* et *νοθὰ* interdum promiscue usurparentur. Eusebius tamen l. c. quinque epistolas catholicas, quas *ἀντιλεγόμενας* dixit, sane tales habuit (cfr. loca eius in H. E. II, 23 et III, 3 supra in textu allata), quae licet a nonnullis in suspicionem *νοθείας* vocarentur, a multis tamen genuinae putarentur atque in plurimis ecclesiis id auctoritatis consecutae essent, ut instar *τῶν ὁμολογούμενων* (quae tanquam germana ab omnibus sine ulla controversia admittebantur) publice recitarentur atque *τοῖς ἐνδιαιθηκοῖς* annumerarentur. Libros contra, quos l. c. *νοθὰς* appellat, tales intellexisse videtur, qui tantam auctoritatem minime nacti erant, quoniam vel a pluribus scriptoribus antiquis, ut argumento suo apostolis indigni reiecti (e. gr. Actus Pauli et Revelatio Petri) vel ab apostolo, etsi (ut *Hermiae Pastor*) argumento suo frugiferi credebantur, revera non scripti erant aut certe maxime dubitabantur. Digni sunt, ut conferantur, qui recentiori aetate locum Eusebii illustrare conati sunt, licet in varias partes discedant, cl. WEBER (in libro: *Beiträge zur Geschichte des neu-testamentl. Kanons* pag. 142 sq.) et qui huiusce commentationem recensuit, b. DOEDERLINUS (in libro mensuro: *Theolog. Journal* Vol. 1 fasc. I p. 74), deinde cl. I. E. CHR. SCHMIDT (in *Magazin für Religionsphilosophie* cet. Vol. 5. fasc. 3. p. 45 sqq.) et ven. MUENSCHER (*Handbuch der christl. Dogmengesch.* Vol. I § 54-55 p. 319 sq. ed. secundae).

patres, *Athanasius* s), auctor *συνεχης ιστορις της Γαλατιας* forte ab *Athanasio* distinguendus t), *Cyrillus Hieros.* v), *Ephraemus Syrus* x), *Gregorius Nazianz.*, *Epiphanius*, *Ambrosius*, *Philastrius*, *Rufinus*, *Augustinus*. *Hieronymus* quoque auctoritatem et *αυθεντιας* utriusque epistolae satis luculenter approbavit. Plura in operibus eius exstant loca, quibus pro testimonio utaris y). Duq eorum transcribi merentur, quod ibi mentio fit rationis, qua alii commoti epistolas abiudicaverant apostolis, quorum sub nomine erant receptae. In *catalogo scriptor. eccles.* v. *Sim. Petrus* ait. „*Simon Petrus scripsit duas epistolas, quae catholicae nominantur, quarum secunda a plerisque eius esse negatur propter stili cum priore dissonantiam*“ z). Et ibidem v. *Judas* scripsit: „*Judas frater Jacobi, parvam quidem, quae de septem catholicis est, epistolam reliquit*. Et quia de libro *Enoch*, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, a plerisque reiicitur; tamen auctoritatem vetustate iam et usu meruit, ut inter sanctas scripturas computetur.“ Concordant ista oppido cum iis, quae *Eusebius* ll. cc. retulit.

Sunt

- s) in *epist. ερωτησεων ad Rufinum* — in ed. Opp. Colon. Tom. II, p. 39, nec non in Tom. I, p. 200 et 322.
- t) in ed. Opp. Athanasii citata Tom. II, p. 59 et 60.
- v) *Catech.* IV, 36.
- x) in plurimis locis tam syr. quam graecor. Opp. Locus primarius est in Tomo 3tio Opp. graecorum p. 60-63, ubi *Ephraemus* de hominibus libidine abreptis agens, ex posteriori ep. Petri, quem *μακαριον αποστολον* dicit, sectionem longiorem c. II, 9-22, epistolam Judae vero, qui ei *ετερης μαθητης* appellatur, totam inseruit. — Ceterorum patrum loca non opus erit, ut allegentur. Notata sunt a *Millio* in *Prolegg.* ad N. T. p. 25; *Lardnero*, *Schmidio*, aliis.
- y) *Hieron.* epist. sept. ad Paullinum (Opp. T. IV. P. 2. pag. 571 sq.); advers. *Jovin.* I, 24; comment. in *Esaj.* c. 51 et c. 63; comment. ad *Ezech.* 18, et in ep. ad *Titum* c. 1.
- z) in ep. ad *Hedibiam* Quaes. 2 *Hieronymus* idem argumentum profert, de utraque ep. Petr. dicens: *Stylo inter se et caractere discrepant, stracuraque verborum*, sed vim dicti statim ipse labefactare studet addendo: *ex quo intelligimus pro necessitate rerum diversis eum usum interpretibus*. Qua auctoritate uti potuisset nuper vener. *BOLTEN* in tomo tertio eruditissimi operis („Die neutestamentl. Briefe“ cet. Altonae 1805.) Vid. eius praefamen (*Verbericbr*) pag. XXII.

Sunt praeterea aliqui seculi quarti auctores haud praetermittendi, qui in scriptis suis superstitionibus non pro utraque epistola, sed tantum *pro una alterave* testimonium exhibent. Primum nominò *Caesarium*, Gregorii Nazianzeni fratrem, hucusque nulli criticorum inter testes *Petrinae posterioris* memoratam. In Dialogo primo tribus locis a) dicta 2 Petri III, 7 et 10 attulit, simul *Petrum* honorifice *κλειδεχὸν τῆς βασιλείας τῶν ὁρατῶν* ac τὸ *διαστὰς κορυφαίων* appellans. *Basilium Magnum*, *Maccarium M.*, *Chrysostomum* et scriptorem anonymum dialogi *de orthodoxa fide*, fortassis *Lactantium* b) quoque loca ep. *Petrinae* in usum suum vertisse, iam ab aliis observatum video. Eos vero *epistolam Judae*, vel ignorasse vel ut adulterinam reiecis- se, inde quod nullibi eam accommodaverint, iure certo colligi non potest. Haud negaverim, eam solummodo propter brevitem argumentique exilitatem ab illis scriptoribus esse neglectam. *Lucifer Calaritanus* contra in libello *de non conveniendo cum haereticis* proxime a fine c) ex epistola *Judae*, quem *gloriosum apostolum*, fratrem *Jacobi apostoli* appellat, complures versus (1-8. 11-13 et 17-19) latine redditos adhibuit atque omnino subit mirari, quod ex ep. *Petrina* posteriori, qua eadem res pertractatur, nulla dicta adduxerit; vix tamen licet, eum idcirco adversariis ep. *Petrinae* annumerare.

Aequè ambiguum est, an *Didymus*, catecheta Alexandrinus, circa medium seculum quartum florens, testimonium contra *αὐθεντίας* epistolae *Petrinae* perhibuisse putandus sit. Scripsit graeco commentarium in septem epp. catholicas, cuius versio latina ab *Epiphanio Scholastico*, secundi scriptore, confecta superest. Ei epistolam *Judae* *γνητίαν* visam fuisse, dubitari nequit. In explicando enim versu nono, ubi de natura diaboli fermocinatur, haecce profert d): „adversarii huius contemplationis praescribunt (i. e. repugnant) praesenti epistolae et *Moyseos assumptioni* propter cum locum, ubi significatur verbum Archangeli de corpore *Moyseos* ad diabolum factum.“ Patet; Didymum sese adversariis epistolae *Judae*

a) Vid. GALLANDII Biblioth. patrum Tom. VI, p. 36 et p. 42.

b) B. SCHMIDIUS l. c. §. 266 coll. §. 148 etiam dictum *Lactantii* assert, quod ex *Judae* versu 3 manasse putat, sed similitudo locorum est levissima.

c) in GALLANDII Biblioth. patrum T. VI, p. 219.

d) in GALL. B. patr. T. VI. p. 307.

dae non adiunxisse. Omnino cognovit Petrinam quoque epistolam, namque commentatus est eam atque in enarratione ep. Judae e) usurpavit dictum 2 Petri II, 21. Sed inde nondum liquet, quid de auctore et auctoritate epistolae iudicaverit. In fine commentarioli offendunt haec verba f): „Non est igitur ignorandum, praesentem epistolam esse falsatam, quae licet publicetur, non tamen in canone est.“ Quæritur, quo sensu h. l. vox „falsatam“ sumenda sit. E contextus ratione conieciere posses, eam esse re interpolatam; videtur enim Didymus una cum aliis doctoribus christianis doctrinam de rebus creatis igne perituris (2 Petri III, 7-10.) ethnicae traditionis ideoque apostolo indignam eique non nisi obtrusam habuisse. E suspitione interpolationis vero minime sequeretur, cum totam epistolam ut spuriam reiectisse. Nonnulli g) ad Dufrenii glossarium mediae et infimae latinitatis provocantes per falsatam esse nihil aliud indicari volunt, quam quod Eusebius per *ἀντιδιακρινόμενον* aut *ἀντιδιακρινόμενον* expressit, ita ut sensus sit: *epistolam a nonnullis falsam esse declaratam*. Quo sensu adoptato non magis contendere potest, ipsi Didymus *ὑποκρίνουσα* epistolae dubiam fuisse. Alii h) coniecerunt, verba illa, quum in fine commentarii scripta reperiantur, ab aliena manu esse adiecta. Equidem opinor, Didymi commentarium in ep. Petr. posteriorem non totum, sed brevium tantummodo ad nos pervenisse — cui opinioni, qui brevem illum cum eiusdem auctoris commentariis multo amplioribus in ceteras epp. catholicas et gr. Judae contulerint, non facile refragaturos esse credo — adeoque connexum sensumque dicti: „Non est igitur ignorandum, praesentem epist. esse falsatam“ cet. certo definiri non posse. Liquet vero ex ultimis verbis: „licet publicetur, non tamen in canone est,“ si sint ipsius Didymi, epistolam medio seculo quarto, vel si ab auctore posteriori, forte ab interprete latino, Epiphonio addita sint, posteriori quoque aetate nondum ubivis in canonem fuisse receptam, quamvis Athanasium, qui eodem fere tempore, quo Didymus, in ecclesia Alexandrina cla-

e) ibidem p. 308.

f) ibidem p. 294.

g) WOLFIUS in *Curis* IV, p. 175. POTTIUS in laud. Prolegg. p. 161 et HAENLEIN *Handbuch der Einleitung in die Schriften des N. T.* Vol. I, p. 195 ed. 2dae

h) c. gr. rever. NIETSCHKE in libello, cui titulum fecit: „Epistola Petri posteriori auctori suo inprimis contra Grotium vindicata.“ (Lips. 1765. 8.) p. 11.

dubitari non celsit, nec an ipsi probata fuerit, explorari potest; *Firmiliano*, in Cappadocia episcopo, omnino fuit probata. Epistolam *Judae* *Origenes* genuinam putavit, *Firmilianus* vero plane ignoravit, vel tanquam spuriam reprobavit. *Eusebius* utrasque epp. pari modo aestimavit easque a nonnullis in dubium vocari significavit.

3) *In seculo quarto* utraque epistolae plurimorum auctorum testimonio tanquam genuinae ornatae sunt, nec altera alteri publica auctoritate inferior fuisse videtur. Fuerunt tamen singuli, qui contra unam atque alteram dubia moverent, certe dubia ab antiquioribus iniecta memorarent.

Ex posterioribus seculis testimonia scriptorum ecclesiasticorum ut recenseamus, non erit necesse. Utraque epistolae in seculo quarto ecclesiarum (an omnium ubicunque terrarum — dici quidem non potest) consuetudine publica lectione probabantur *n*). Utraque etiam cum ceteris epp. catholicis una collectione comprehensae erant, quod nonnullis e sec. quarto, immo tertio, testimoniis supra allatis apparet. Inde in *dialogis de f. trinitate* vel ab *Athanasio*, vel, quod probabilius est, a *Theodoreto*, conscriptis *o*) dictum 2 Petr. I. 4 hoc modo adducitur: *εἰ ταῖς καὶ θολαῖς καὶ ἐπιστολαῖς γεγραπταῖς*. Singulos tamen nonnullos ecclesiae doctores post quartum quoque seculum fuisse, qui de *αὐθεντία* illarum, de quibus agimus, epistolarum, sicuti et aliorum N. T. librorum dubitarent, non est ut moneamus. *p*).

Ceteroquin non est silentio praetereundum, nec *Judae* epistolam nec posteriorem *Petrinam* in *vetustissima syriaca N. T. versione*, cuius singuli libri verisimiliter versus finem sec. secundi orti sunt, reperiri, sed huius omissionis plures causae cogitari possunt, ita ut inde ad labefactandam epistolarum *αὐθεντίαν* nil effici queat *). In ceteris versionibus antiquis utraque epistolae exstant.

Po.

n) Cf. MUENSCHERI *Handbuch der christl. Dogmengesch.*, Vol. I, p. 331. ed. 2dae.

o) Inseti sunt illi dialogi in T. V. Opp. THEODORETI ed. Halens., ubi locus memoratus exstat pag. 924.

p) Cf. *Beiträge zur Beförderung des vernünft. Denken's in der Religion*, fascic. XVII, p. 13. seqq. HAENLEIN *Handbuch der Einleitung in die Schriften des N. T.* Tom. I, p. 350 seqq.

*) Vid. POTT Prolegg. ad secund. Petr. ep. p. 161. not. et HAENLEIN Prolegg. ad ep. *Judae*. pag. 79, 80.

Postremo memorandum est *testimonium auctoris anonymi de canone librorum sacrorum* a Muratorio in *Antt. Itall. medii aevi* T. III. p. 854. editum, cui illustrandae et emendandae nuper viri eruditi operam navarunt**). Varias latae sunt de aetate eius sententiae. Ex indicio, quod ipsi inest, statuendum esset, illud quamvis non *** a Caio, Presbytero Romano, cui Muratorius vindicandum censebat, tamen ab aliquo exeuntis seculi secundii auctore esse conscriptum. Sed an illi indicio *) fides habenda sit, certe non procul dubio est. Omnino autem videtur vel ipse auctor, vel is certe, qui seripcionem e graeco sermone latine vertit, ecclesiae romanae addictus fuisse. Inde maxime mirum, quod de epp. Petrinis ne verbum quidem praebet. At testimonium non nisi mancum atque corruptum exstat in codice, e quo in lucem tractum est a Muratorio. Locus, qui epp. Petrinis spectaverit, cuiusdam librarii s. excerptoris culpa interiisse videtur. Vix eruditus, qui novissime *) fragmento emendando, animum applicuit, locum, qui in fragmento legitur: „*Epistola sane Judae et super scripti Johannis duas in catholica habentur et sapientia ab amicis Salomonis in honorem ipsius scripta. Apocalypsis etiam Johannis et Petri tantum recipimus, quam quidam ex nostris legi in ecclesia nolunt*“ — coniecit ita restituendum: „*Epistola sane Judae et — Johannis duae in catholica (ecclesia) habentur et sapientia Sal. — scripta, apocalypsis etiam Johannis. Epistolam Petri tantum recipimus, aliam quidem ex n. legi in eccl. nolunt.*“ — Sane acute atque Origenis, Hieronymi cet. de auctoritate Petrinae posterioris relationibus accommodata! At si textum sic vere sanatum existimeinus, simul merito esset accipiendum, fragmentum non secundo, sed demum tertio seculo literis esse mandatum, propterea quod Petrinam posteriorem iam secundo sec. alicubi receptam s. in ecclesia lectam esse

**) Vid. Cajj, *Rom. Presbyteri, ut videtur, fragmentum acephalum de canone cet., commentatur* FR. FREINDALLER (Lint. 1803. 8.). ZIMMERMANN *Diff. hist. crit. scriptoris incerti de canone libr. sac. fragmentum exhibens* (Jenae 1805.) itemque *censor* horum libellorum in (Hal.) *Ephemerid. univ. liter.* anni 1806. Nr. 83 et Nr. 272. Utrosque illos libellos ipse oculis usurpare non potui.

**) Cf. MUENSCHER I, l. p. 311.

*) — verbis nempe: „*Pastorem nuperrime temporibus nostris in urbe Roma Herma conscripsit sedente (in) cathedra urbis Romae ecclesiae Pio episcopo fratre eius.*“

**) in (Hal.) *Ephemerid.* cit. Nr. 272.

esse nullum certum invenitur apud patres antiquos vestigium. Vide supra. Equidem putem, verba illa: „*Apocalypsis* (vel quod potius legendum, „*Apocalypsin*) etiam Johannis et Petri“ cet. non esse sollicitanda, quum „*apocalypsis Petri*, teste *Eusebio* (H. E. VI, 14.) iam secundo sec. a Clemente Alexandrino usurpata, immo illustrata sit eaque in eccl. romana, licet forte non publica auctoritate, lecta fuisse vix dubitari queat. Coniecerim vero auctorem fragmenti primam & utrasque Petri epistolas statim post Paulinas memoravisse adeoque in fragmento inter loca: „— *misceri non congruit*“ atque „Epistola sane Judae“ cet. lacunam existimandam esse. Ceterum quicquid iudicemus, fragmentum nec ad vindicandam nec ad convellendam Petr. poster. ep. *quædæm* iuste adhiberi posse, omnino apparet; quin quum dubiae ætatis incertaeque fidei sit, vel ad epistolae Judæ auctoritatem firmandam nihil valet, præsertim quum locus, ubi Judæ epistola memoratur, forsitan pro corrupto habendus sit, nam portentosissimum est, epistolam Judæ et sapientiam Salomonis coniunctum utpote in canonem N. T. relatas dici.

SECTIO SECUNDA.

Singuli utriusque epistolae versiculi, quibus similitudo intercedit, accuratius comparantur, unde Judae epistolam ex Petrina expressam, ideoque ea posteriorem esse apparebit.

Ut utraque epistolam non solum consilio et argumento, sed etiam dictione, affectibus, exemplis, imaginibus, comparationibus, immo singulis verbis et phrasibus maxime congruere; quivis lector eruditus non potest quin confiteatur. Hanc congruentiam sive fortuitam putandam sive inde quod uterque auctor idem consilium in iisdem lectoribus edocendis ac commonefaciendis secutus sit seu sententias et voces ex uno eodemque fonte hauserit, derivandam esse; hac nostra aetate, quum iam multi gravissimi auctores *p)*, quantopere ab omni probabilitate una atque altera harum sententiarum abhorreat, luculenter docuerint; vix ullus contendet *q)*. Omnino statuendum est, unum auctorem alterius epistolam, quum suam ipsius conscriberet, ante oculos habuisse pluraque ex ea ipsis verbis vel servatis vel paululum mutatis in usus suos convertisse. Potest tantummodo disceptari, num Petrus, sive verus sit; sive personatus, epistolam Judae; an e contrario Judas epistolam Petrinam, maxime secundum eius caput, usurpaverit ac multa inde mutuatus sit. Exsisterunt non pauci, qui in posteriorem sententiam abirent c. gr. au-

p) Videbis inter alios csl. HAENLEINII *Handbuch der Einleitung in's N. T.* Vol. I, p. 217. seqq. ed. 2da et eiusdem *Epistolam Judae commentario critico csl. illustratam* p. 70. seqq.

q) Ven. Bolten l. l. p. XXX proposuit coniecturam, utrasque epp. ab eodem auctore esse conscriptas, qui in altera Judae, in altera Petri personam suscepit; sed nulla adsumt argumenta, quibus tale commentum stabiliiri queat; refutatur quoque plenissime iis, quae infra in sectione quinta exponuntur; ut et multis, quae in hac sect. secunda obvia erunt. Nec crediderim, virum doctissimum, quod obiter coniecit, id studiose esse asseveraturum.

auctores satis noti, MILLIUS, CHR. F. SCHMIDIUS, ZACHARIAE, MICHAELIS, STORRIUS, HAENLEINIUS, STOLZIUS, SCHULZIUS, alii; at rationes, quibus inducti fuerint, vel nullas vel certe non ita ut lectorem haesitantem aut contrariae sententiae addictum convincerent, exposuerunt. Ipse cl. SCHULZIUS, qui in libro infra cit. r) eos utriusque epistolae locos, quos consimiles putat, uno in conspectu videndos dedit, Judam a Petro pendere minime probavit, sed tantum asseruit. Res vero non nisi accuratissima singulorum locorum, immo verborum comparatione diiudicari posse videtur. Contrariam sententiam, ex epistola Judae Petritiam esse expressam, adoptarunt atque corroborare studuerunt olim b. HERDERUS s), licet epistolam posteriori loco Petro adscriptam ab isto apostolo profectam esse non dubitaret, nuper vero, qui id quidem omnino dubitat, ven. SCHMIDT t) et qui copiosius rem pertractavit, cl. WELCKER u). Alii contra, e. gr. ven. KLEPKER x) et censor quidam eruditus anonymus y) rem plane non dirimendam esse declararunt. Est ea vero in unius alteriusve epistolae *anonymae* vindicanda maximi momenti ideoque est ex consilio meo, ut singulos utriusque epistolae versiculos plus minusve consimiles penitus comparando et accuratius *apertius* adhibendo, utra earum alteram subsecuta sit, indagare studeam. Ut brevitati consulamus, conscriptores utriusque epistolae vulgatis nominibus Petrum et Paulum nuncupamus.

1) Inscriptio *utriusque epistolae* (v. 1 et 2.) haud multo magis congruit, quam omnium fere epistolarum N. T. inscriptiones verbis et sensu

r) „*Der schriftstellerische Charakter und Worb. des Petrus, Judas und Jakobus*“ cet. (Leucopetris et Lips. 1802.) p. 38. seqq. coll. p. 46.

s) in libello, cui titulum fecit: „*Briefe zweier Brüder Jesu in unserm Kanon*“ (Lemgov. 1775.) pag. 76. seqq. Argumentis ibi prolatis sat magnam vim inesse, paucis abhinc annis iudicavit cel. GABLERUS in libro menstruo *N. theol. Journal* a. 1800, Vol. I. p. 272. not. Ven. VOGEL quoque se HERDERI sententiae faventem prodidit. Vid. *Neuestes theol. Journ.* in annum 1803. Vol. I. p. 324.

t) in libro saepius laud. *Einleitung ins N. T.* p. 336.

u) in *clava phil. exeg.* supra cit. p. 184. seqq.

x) „*Ueber den Ursprung und Zweck der apostolischen Briefe*“ cet. (Hamburgi 1799.) p. 252.

y) *Neues theol. Journ.* in annum 1800 pag. iam citat., his verbis: „*Nur das wird sich wohl nie mit Gewissheit ausmachen lassen, welcher von diesen beiden Schriftstellern der frühere gewesen ist.*“

sensu congruunt. Consentit omnino uterque auctor, se δέλον Ἰησὺ Χριστὺ nominando verbaque εἰρηὴν πληθυνθεῖν afferendo. Quod casu fieri potuisse, nullus negabo. Sin vero ex alijs locis perspicuum sit, Judam inspexisse Petrinam epistolam, non abhorret a probabilitate, cum in inscriptione quoque concinna ducē Petro usum esse, praesertim quum etiam in prioris ep. Petrinae inscriptione eadem verba εἰρηὴν πληθυνθεῖν legantur.

2) Versus 3. Judae sensu et scopo verborum παρακαλῶν παραινέσαι τῇ ἀπάχῃ παραδίδειν τὰς ἀγίας πίστει apprime consentit cum prolixiori sermone in ep. Petrina c. I, 3 — 10. et 12. nec non loco 3. 17. et praeterea phrasis Judae πᾶσαν σπύδην ποιεῖν convenit cum dictione Petrina, I, 5. σπύδην πᾶσαν παρεισεργεῖν, sed inde quoque nil certi concludi posse, lubens concedo.

3) Versu quarto ep. Judae incipit descriptio hominum vitiorum labe errorumque contagio infectorum atque eandem fere descriptionem praebet secundum epistolae Petrinae caput. Abhinc ergo maiorem utriusque epistolae similitudinem videbimus. Conferendus est versus quartus Judae:

„Παρεῖσεδυσάσθαι γὰρ τινὲς ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προεγράμμενοι εἰς τὸ τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσέβεις, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσελγείαν καὶ τὸν μόνον δεσπότην καὶ κυρίον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνεύμενοι.“

cum loco Petrino II, 1. 3:

„Ἐγενοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν εἰσὶν ψευδοδιδασκαλοί, οἵτινες παρεσταζοῦσιν αἰρέσεως ἀπολυσίας, καὶ τὸν ἀγορασθέντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνεύμενοι, πωγόντες ἑαυτοὺς ταχύνῃ ἀπωλείᾳ· καὶ πολλοὶ ἐξακολουθεύουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελγείαις (δι' ἧς ἡ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται) καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις ὑμᾶς ἐμπορεύονται· οἷς τὸ κρίμα ἐκπαλαί, καὶ ἀργεὶ καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν ἐνυπόκειται.“

Sensu et enunciatione sensus utriusque auctores hic manifesto conspirant. Sed uter sese alteri accommodavit? Num Petrus breviora Judae dicta extendit atque amplificavit? An Judas laxiorem Petri sermonem contraxit et coarctavit? — Ex ipsa quidem sententia posterius multo magis probabi-

litati accedit. Qui enim pressius dictum idque sensu suo satia perspicuum ante oculos habet, hoc non ita dilatabit, ut obscurius atque inconditius reddatur. Id vero fecisset Petrus, si posterior scripisset. — Consideranda sunt singula. Duplex enunciatum Petrinum: επαγοντες εαυτους ταχην απωλειαν atque ος το κριμα επαλαι ην αργει και η απωλειαι αυτων η νυταζει in epistola Judae ita comprehensum legitur: οι παλαι προγεγραμμενοι εις τε το κριμα. Pro Petrinis illis: φαν. δοδιδασκαλοι, οιτινες παρεισταξουσιν αιρεσεις απωλειαι. Judas simplicius dixit: τινες ανθρωποι, fortasse cogitans non tantum scelestos doctores, sed simul etiam depravatos eorum affectus, quos ut tanquam εξακολυθουτας ταις απελγειαις talesque, δι' ης η οδος της αληθειας βλασφημηθησεται, memorare superfedat, illos ανθρωπους illico vocat την τε θεων ημων χαριν μετατιθεντας. (Doctrinam christianam τα θεα ημων χαριν aeque ac οδον της αληθειας nominari, non est ut moneam.) Pro dicto Petrino τον αγορασαντα αυτες δεσποτην αρεσμενοι distinctius posuit: τον μονον δεσποτην και κυριον ημων Ιησυν Χριστον αρεσμενοι. Quoniam praeiiserat: προγεγραμμενοι εις τ. το κριμα, intelligebat forte, Christum h. l. non apte nominari posse τον αγορασαντα αυτες, quare hoc epitheton in ep. Petr. adiectum omittebat et quum in proxime antecedentibus locutionem τα θεα χαριν usurpasset, facile in id incidere poterat, ut vocem δεσποτην ad θεον referret, Ιησυν Χριστον vero singulariter κυριον ημων nominaret 2). Quomodo Petrus Judae dictum, si ei ante oculos fuisset, ita ut legimus, adumbrare potuisset, equidem non intelligo. Largior tamen, hac sola argumentatione non extra dubitationis aleam poni, Petrum prius, Judam postlerius scripssisse. Verum enim ut ita statuam, ea ratione quoque potissimum inducar, quod Judas fallaces doctores describat, qui iam undique in coetus christianos sese infinuauerunt

2) Verba τον μονον δεσποτην ad θεον referenda esse, licet ipsam vocem θεον, quae in textu vulgato post δεσποτην legitur, rationibus criticis permoti cum Semlero, Griesbachio, aliis tanquam glossema excludamus, nemo infitias ibit, qui contextus rationem perspexerit. Lutheri versio: „Sie verleugnen Gott und unsern Herrn Jesum Christ, den einigen Herrscher“ ab ordine verborum in textu graeco aberrat.

(παροτρυνόμενος), Ritus vero, si non de talibus egat, qui aliquando prodituri de in posterum, denique errorumque suorum foeditate Christianis damnum illaturi sint (καὶ ἐν ὅμιν ἐσονται ψευδές, οἷς παροτρυνάξουσιν cet.), certe homines intelligat, qui demum nuper semina errorum vitiorumque spargere coeperint, mox vero perniciem ulterius sint propagaturi. Quid enim? Sicut ipse salutiferae religionis auctor secundum evangelistarum commentarios (c. gr. Matth. XXIV, 4. 5. 11. 24. Marci XIII, 22. Luc. XXI, 8.) saepius de falsis doctoribus loquebatur, quos praevidebat conaturos esse, ut de puriori doctrina saniorique cogitandi et agendi ratione vel τὰς ἐκλεκτὰς deducant, ita etiam apostoli epistolarum suarum lectores haud raro de fallorum doctorum corruptellis monent, quibus vel forent, vel revera iam essent expositi. Vid. 1. Joann. II, 18. IV, 1. Ephes. V, 6-12. 1 Tim. IV, 1. 2 Tim. III, 1-9. IV, 3. 4. coll. cum oratione Paulina Actor. XX, 29. 30. Judicarunt nonnulli interpretes, formam futuri a Petro, usurpata (σονται - παροτρυνάξουσιν cet.) locum temporis praesentis sustinere; non nego; sed quod inde concluderunt, corruptiorem esse iam ulterius progressam secundum Petri quam Judae dicta, omnino miror. Contrarium potius indubitanter assumendum est. Immo si Petrus homines, quorum studio errorum et vitiositatis venenum iam diutius manasset, descripturus esset Judaeque dictum παροτρυνάξουσιν cet. ante oculos habuisset, sane fieri non potuisset, ut formas σονται et παροτρυνάξουσιν adhiberet. Ad omnia haecce, ex quibus Petrus maiori praeabilitate, quam Judas, epistolam suam prius scripsisse putandus est, accedit, ut Petri caput secundum, quo in falsos doctores invehitur, cum cap. I mo antecedenti bene cohaereat q) ideoque vix cogitari possit, eum rem magis ex alio auctore, quam ex sua ipsius mente expromississe.

4) Versu quinto in ep. Judae transitus ad exempla ultionis divinae subitus fit consimilibus verbis (ὁ παμνηστίας θεὸς, ὑμᾶς βλεπούμενος δ' ἀποκταίνων ἀπαξ Ἰησοῦ); quam quae a Petri J, 12 leguntur ita: Διό καὶ ἀμελήσατε ὑμεῖς αὖτ' ὡς ὁ παμνηστίας θεὸς κατὰ τὸ ἐδόξασεν. Sed hoc ut levius praetermitto. Maioris momenti est similitudo et idissimilitudo sensus atque verborum, qua uterque, Judas v. 5-7 et Petrus c. II, 4-10 tria

e) Vid. S. V. ROSENMBELLERI Scholia ad locum 2 Petri II, 1 et KNAPPIS scripta laud. p. 12.

tria exempla poenarum divinarum protulerunt: *Petrus* exempla ex mythologia et historia iudaica petita una cum eo (v. 9), quod his exemplis illustrare et confirmare studebat, nec non alia thesi (v. 8) intertexta in uoam longiorem periodum (v. 4-10) congeffit; *Judas* vero exempla collecta (v. 5-7) singulatim exhibuit et deinde nova periodo (v. 8) flagitiosos homines in ecclesia christiana subrepentes, quibus poena aeque horrenda immineret, strictim designavit. *Petrus* cum diri supplicii exemplis connexit praeclaræ virtutis eamque secutæ gratiæ diviniæ exempla, Noachum (v. 5.) et Lotum (v. 7 et 8); *Judas* brevitati studens in solis poenæ diviniæ exemplis memorandis acquievit. Quas ob causas Judæ oratio in his versibus est multo facilius contexta, quam oratio Petri, quæ contra verus præcedentes (1-3) aptius excipere videtur, quam Judæ oratio (v. 5. sq.) vorsum quantum antecedentem excipit. Utramque sedulo perlegenti ex meo quidem sensu vix dubium esse potest, quin Judas scriptor posterior existimandus sit. Sed curatius ipsa exempla ab utrisque auctoribus adducta perspiciamus. *Petrus* proponit 1) angelos malos, qui a Deo defecerant atque propterea in tartarum erant detrusi (v. 4); 2) impios, qui diluvio Noachico interierant (v. 5) et 3) perditissimos urbium Sodomæ et Gomorrhæ incolæ (v. 6). Apud *Judam* exempla non omnino eadem nec eodem ordine sequuntur ita: 1) gens Israelitica in itinere ex Aegypto ad Palaestinam suscepto immorigera ideoque Palaestinam haud affecuta (v. 5); 2) angeli contra deum rebellantes (v. 6) et 3) sceleratissimi Sodomæ urbiumque adiacentium incolæ (v. 7). — Ordo, quo exempla apud Petrum sese excipiunt, fane est præstantior. Exemplum enim ab Juda priori loco allatum, si temporum rationi obtemperasset, tertio loco fuisset ponendum ac, si omnia tria exempla ex suo ingenio dedisset, illud forte sic collocavisset. Sed sui ipsius animi nisu offert tantum prius ex desertis inter Aegyptum et Palaestinam extensis deproptum. Jam inspicit epistolam Petrinam indeque arripit exempla, quæ ibi primum et tertium locum tenent. Ipsa verba quidem non arripit, sed ea, nisi oculis, certe animo eius, tum quum exempla literis mandaret, obversata fuisse, satis luculenter apparet. En uno obitu exemplum daemonum malorum ab utroque auctore delineatum:

P e t r u s :

v. 4. — ὁ θεὸς ἀγγέλων ἀμαρ-
τησιωτῶν καὶ ἐφείσατο, ἀλλὰ στεί-
λαι;

J u d a s :

v. 6. ἀγγέλαι-τες μὴ τηρεῖταις
τὴν ἐαυτῶν ἀρχήν, ἀλλὰ ἀπο-
λειπῶ-

ἔως Ἰοφὴ τὰ τέταρτα αἰῶ- | λισσάτω το ἰδίον οἰκητήριον, εἰς
παρεδίδωκεν εἰς κρίσιν τῆς κ- | κρίσιν μεγάλης ἡμέρας,
μεγῆς. | δεσμοῖς αἰδαῖς ὑπὸ Ἰοφὸν
τετήρηκεν.

Judas h. l. sermone prolixiori utitur, quam *Petrus*, sed alias quoque, ubi tem e traslitone iudaica haustam seu mythis ind. commixtam genioque cuiusdam classis lectorum arridentem pertractat, fusius eam exponit. Hinc praeter epistolam Petrinam librum quoque *Enochi* apocryphum, quem infra n. 14. 15. apertius in subsidium vocat, compulisse videtur. Inter specimina enim, quae ex aethiopico huius libri exemplari latine versa palam fecit cel. de Sacy, loca quaedam occurrunt in diversis capitibus dispersa, quae una cum dicto Petrino fontem verborum Judae existimare possumus. Legitur c. 12 b): „Dixit mihi (Dominus): Enoch, scribe iustitiae, vade et nuntia vigilibus coeli, qui deseruerunt coelum excelsum et stationem sanctam, quae est in seculum („αγγελὲς τὰς μὴ τηρησάντας τὴν ἰαυτῶν ἀρχὴν, ἀλλὰ ἀπολιπόντας τὸ ἰδίον οἰκητήριον“) et cum mulieribus corrupti sunt et fecerunt quemadmodum faciunt filii hominum, et uxores sibi acceperunt et magna corruptione super terram corrupti sunt c), pacem et remissionem peccati haud unquam futuram eis in terra.“ d). Deinde in fragm. cap. 16 e) occurrit: „gigantum, qui similiter peribunt usque ad diem iudicii magni („εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας“) a seculo, magni, (quod) consummabitur a vigilibus (αγγελῶν) et impiis.“ Imprimis vero dignus est, qui cum postremis verbis versiculi Judae: „εἰς κρίσιν μεγ. ἡμ., δεσμοῖς αἰδαῖς ὑπὸ Ἰοφὸν τετήρηκεν“ conferatur, locus cap. 10. f) „Rursus dominus Raphaeli: *Liga Azazyelis* [qui erat e principibus τῶν αγγελῶν degenerantium (c. 6.) et „docuit omnem iniquitatem super terra“ g)]

b) p. 25. libelli supra citati: *Notice du livre d'Enoch*, et p. 52. versionis germanicae a ven. RINCKIO confectae.

c) Cf. fragmentum mythicum Genes. VI, 1—4. quod procul dubio fundus miri huiusce commentii est.

d) Hicce consentit alius locus in c. 15. (ed. francog. p. 29, germanicae p. 59): „Quare dereliquisti coelum excelsum et sanctum, quod est in seculum“ cet.

e) p. 31. ed. francogall., p. 61. ed. germ.

f) p. 22. ed. francog., pag. 47. ed. germ.

g) c. 9. ed. francog. p. 21., ed. germ. p. 45.

manus et pedes et proiecit illum in tenebras, . . . obtege faciem eius, ut non videat lucem et in die magno iudicii (erit), ut mittatur in ignem.“ h) Et similiter paulo post, in eodem cap. 10 ad alios principes cum Azazyele in prava consilia lociatis spectant verba: „*Liga eos — usque in diem iudicii eorum,*“ cet. — An Petrus quoque ex libro Enochii hauserit, in medio relinquendum est; apparet certe eum non anxie sese ad istum accommodavisse i). Pariter etiam apparere puto, Petro h. l. Judae epistolam non ante oculos fuisse, nam, si ita res se haberet, ipse qui alias copiosiore amat expositionem, h. l. breviorē non anteposuisset nec cominodiorem verborum dilectum ex Juda servandum sprevisset. — Eadem ratione argumentari licebit, si alterum exemplum, quod utrique auctores commune habent, conferamus.

P e t r u s :

v. 6. πολεις Σοδομων και Γομορρας τεφρωσας καταστροφη κατακοινην, υποδειγμα μελλοντων ατιβειν τεθεικας.

J u d a s :

v. 7. ως Σοδομα και Γομορρα και αι περι αυτας πολεις, του ομοιον τατοις τροπον εκπορευσασαι και απελθσαι οπισσασαρες ετερας, προκεινται δειγμα, πυρος αιωνις δικην υπεχασαι.

Nonne Petrus, si Judae loco seu πρωτοτυπω usus esset, plenius dixisset, quod nunc breviter dixit? — Judae vero, quum in eo esset, ut praeceunte Petro interitum urbium S. et G. memoraret, mentem subit narratio

b) Eadem apud GEORG. SYNCELLUM, qui in Chronographia sua plura ex libro (Pseudo-) Enochii excerpta dedit, graece ita leguntur: „Και Ιωραφελ ειπεν: πορευθαι Ιωραφελ και δησων Ιεν Αζαηλ, χερσιν και ποσι συμποδισον αυτον και εμβαλλε αυτον εις το σκοπος — — — και την αψιν αυτη παμασον και Φως μη θιγεται, και εν τη ημερα της κρισεως απαχθησεται εις τον εμπυρισμα των πυρος.“ Vid. GRABII Specileg. patrum ut et haeretic. p. 351. 52. 53. et FABRICII Cod. pseudepigraph. V. T. Vol. I. p. 191. 92. coll. p. 193. 94.

i) Fortasse ad alium quemdam librum mythicum respexit. Conferri meretur locus, quem SCHOETTGENIUS in horis hebr. cet. ad dictum Petr. attulit ex iuniori scriptore rabbinico.

ratio uberior vel ex Genes. c. XIX satis nota indeque mutat et amplificat dictum Petrinum. Vozepi πολεις semel depromptam servat, licet ei notio-
nem incolarum, quae a Petri sensu aliena esse videtur, subiiciat; in seqq.
autem haud incommode φρασιν ἀμφιβολοι adhibet: πυρος αἰωνία διεν
ὑπαρχειν, quae ad urbes tanquam aedificiorum struem et compagem spectans
ighem regionis per secula non exstinctum k), ad incolas vero relata supplicium,
quod in gehenna luant aeternum, denotare potest kk). In formula loquendi
ἀπερχομαι ὀπισω σαρκος adhibenda respexit forte Petrum, qui vers.
10. usurpavit: ὀπισω σαρκοί πορευεσθαι. Verbis vero τὸν ὁμοίον ταῖς
(scil. ἀγγέλους v. 6 l) τροπὴν ἐκπορευσάσθαι perspicue alludit mytho
in libro Enoch, quo angeli cum mulieribus in terra rem habuisse dicuntur m),
sicuti dictione ἀπερχομαι ὀπισω σαρκος ἑτέρας foedissimum flagitium
significare voluisse videtur, quod ex vulgari interpretatione loci Genes. XIX, 5,
iam satis antiqua (v. LXX interpret.) Sodomitae sese inquinasse putabantur. Sic
facile est explicatu, quomodo Judas v. 7. Petri vestigia sublegens, ab eo tamen
nonnihil discessit! — Quod Petrus secundo loco (c. II, 5) posuit exemplum
ab

k) Constat ex recentiorum peregrinatorum relationibus incendii vestigia in
regione Sodomitica adhuc reperiri. Videtis, quae de fato regionis illius
pentapolitanae exposuimus ad Amosum IV, 11. ut et dictum Philonis
in Chrestomathia Philon. p. 64. Nec poenitebit contulisse, quae cel. WA-
KEFIELD in Silva critica P. I, p. 84. et P. V. p. 157. congeffit.

kk) Hunc sensum posteriorem, quem Judas omnino una spectare poterat, censor
quidam exudit in diario theol. Gableriano s. 1800. p. 277. bene defendit
contra HAENLEINIUM, qui WAKEFIELDIUM (in Silva crit. P. I, p. 83.
acerbissime, iniuste vero de interpretatione illa iudicantem) secutus esse
videtur.

l) HAENLEINIUS in commentario ad ep. Judae p. 109. reprobatur sententiam
eorum, qui ταῖς ad praecedens ἀγγ. retulerunt, sed fugit virum ven.,
quam presse Judas v. 6. ad libr. Enochii accesserit. Neutra vero opinionum,
quarum ultra praeferenda sit, ipse fluctuat, admitti potest. Contextus sane
pariter refragatur, siue voce ταῖς corruptores christianorum impura li-
bidine abreptos (utpote tales vero in sequentibus denique designati sunt),
siue incolas urbium S., G. cet. (qui ipsi scilicet sub verbis πόλεις —
ἐκπορευσάσθαι latent) respici putemus.

m) Cf. praeter primum locorum supra p. 31. allatorum, etiam p. 20 et 22 edit.
libelli cel. de Sacy francog. et p. 43. et 46. ed. germ.

ab hominibus flagitiosis diluvio Noachico extinctis petatum, id prorsus praeteriit Judas, quoniam (v. 5.) Israelitarum, qui in deserto perierant, exemplum a Petro non memoratum adduxerat, quo autem eodem Paulus in ep. Ima ad Corinth. X, 5—10. et auctor epist. ad Hebraeos III, 16—19. usi sunt. Numerum trium exemplorum, quem solemniorum veteres existimavisse constat, excedere noluit. Ergo non est, ut omissione illius exempli Petrini offendamur indeque cum HERDERO n) Judam Petro priorem scripsisse colligamus. Immo forte etiam ea de causa illud exemplum omittendum esse duxit, ne eo adhibito se imitatore Petri proderet, qui eodem in priori quoque epistola c. III, 19. 20. usus est.

5) Versus *Judae* octavus:

„Ομοίως μὲντοι καὶ ἔτοι ἐνυπνιάζομενοι σὰρκά μὲν μίαινεσι,
κυριότητα δὲ ἀθετεῖσι, δόξας δὲ βλασφημεῖσιν“

parallelus est loco *Petrino* c. II, (9) 10: (αὐτὸς κυριος — ἀδικῶς — εἰς ἡμέραν κρίσεως καταζόμενοι τῆσιν)

„μαλιστα δὲ τῆς ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μίαςμου περιεσμέναι καὶ κυριότητος καταφρονεῖται. Τολμῆται, αὐθαδεῖς, δόξας ὑπερβεῖν βλασφημεῖντες.“

Hic Judas manifesto sensum perspicuum faciliotibus dicendi formulis exhibuit, ita ut Petrus, si eius exemplum secutus esset, vix dubitari possit, quin ipse quoque luculentiorum dicendi rationem praetulisset. E contrario, quum Petri verba priora sint nonnihil impedita, mirari non possumus, quod Judas sensum eorum vel non iuste assequeretur vel — quod probabilius est — pro suo consilio formulae duriori eque generaliori substitueret formulas speciales easque molliores. Ex una enim *Phraasi* Petrini: *ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μίαςμου* (quae verba postrema duce *Pottio* resolverim: κατ' ἐπιθυμίην μεμιασμένην) *παρασθῆναι* (i. e. infligante concupiscentia impura voluptatem sectari) Judas effinxit binas, quae foedissima flagitia designant, *ἀπερχεσθαι ὀπίσω σαρκὸς ἑτέρας* (v. 7) o) atque *σάρκα* (scil. *ἑαυτῶν*) *μιασμεν*. Obiter moneo, utrumque auctorem, dum flagitiosos, qui se turpissimae libidini darent, simul erga *κυριότητα* et *δόξας* (i. e.

n) l. c. p. 80., ubi pro indole fervidioris sui ingenii nonnulla dixit, quae iustum modum argumentandi excedunt.

o) vid. supra p. 33. et HAENLEINII commentar. ad h. l. p. 110.

(i. e. altiores genios cf. loca Paulina Coloss. I, 16. Eph. I, 21. VI, 12) improbissimum contemptum prodere facit, respexisse videri opinionem iudaicam, quā mortales undique ab angelis tanquam custodibus haud adspectabilibus observari p) ideoque vel ex reverentia his sanctis testibus debita omnibus nefandis abstinendum esse credebatur.

6) Versus nonus *Judae*:

„Ο δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχαγγέλος, ὅτε τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διέλεγετο περὶ τῆς Μωϋσεως σωματος, καὶ ἐτολμήσας κρῖσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίαις, ἀλλ' εἶπεν „ „Επιτιμήσας σοὶ κύριος!““

quoad scopum et verba maxime conspirat cum loca *Petrino* c. II, 11:

„ὅπως ἀγγελοὶ ἰσχυροὶ καὶ δυνάμεις μυζήσαντες ὄντες, καὶ φέρουσι κατ' αὐτῶν παρὰ κυρίου βλασφημίαν κρῖσιν.“

Petrus proponit thesin, Judas profert exemplum, quo thesis continetur et illustratur. Nisi alii versiculi in utraque epist. legerentur, qui sedulo comparati ad rem dirimendam facerent, h. l. unico non satis apparere concederem, utra alteri praeluxerit. Respexerunt vero utrique auctores sane eandem traditionem mythicam, quae forte iam tum temporis scripta exstabat q). Nexus, quo versiculus cit. in utroque auctore cum versu antecedente

p) Cf. interpretes ad loc. vexatissimum I Cor. XI, 10, cui hac opinione lux affundi potest.

q) Ueberiores huius traditionis reliquiae, quae locum nostrum parallelum egregie illustrent, reperiuntur apud scriptores rabbinicos, ex quibus ad locum Judae *Weissenius*, *Haenlein*: aliique excerpterunt, nec non in *Opusculi* commentario ad h. l. (Opp. Tom. 2. p. 629) atque in *scholio cod. gr.*, quod cel. *Martbaei* in edit. N. T. maiori Vol. X. p. 238. 39, emendatius vero ex alio cod. (Vindobon. 34) exhibuit nuper S. V. BIRCH in Prolegom. ad *Auctarium cod. apocryphi N. T. Fabriciani*, fascic. I. mus (Hauniae 1804) p. LX. (Quod cel. *Birch* p. LIX librum apocr. *Enochi* ad hunc vers. 9 Judae retulit et Brucium, Fabric. Grabiumque excitavit, lapsu memoriae fecit, versum 14 Judae et vers. nonum commutando. De altercatione s. Michaelis et Satanae nihil habent fragmenta libri *Enochi* publice edita.) *Origenes* περὶ ἀρχ. III, 2 (quem locum supra p. 13 e versione *Rufini* transcripsi) Judam ex *Ascensione Moysis* (Ἀναλήψις Μ.) hausisse ait. At dubitari potest, an idem ille apocryphus, qui aetate Origenis divulgatus multisque patribus lectus (v. *Fabricii cod. pseudepigr. V. T.* Vol. I, p.

cedente cohaereat, ex mea quidem sententia ita constituendus est: Homines illi errorum vitiorumque contagio infecti vel angelis, quibus circumfessi sint, nihil detesrentur, quominus turpissimis libidinibus indulgeant, nihili ergo pendunt genios illos altiores, quod tanto detestabilius, quam angeli sibi invicem mutuam exhibeant reverentiam, immo vel pravis daemonibus angeli beati reverentiam quandam non denegent. Ceterum omnino credere licet, hoc sensu etiam spectari talia haereticorum dogmata, quibus *angelorum* auctoritas detrectabatur r).

2) Decimus versus *Judae*:

οὗτοι δὲ ὅσα μὲν ἔκ σιδασι, βλάσφημασιν
ὅσα δὲ φυσικῶς, ὡς τὰ αἰόγια ζῶα, ἐπιστάνται, ἐν
τατοις φθίρουνται."

eximie congruit cum loco *Petrino* c. II, 12.

οὗτοι δὲ, ὡς αἰόγια ζῶα φυσικῶς, γεγεννημένα ἐκ
ἀλάσιν καὶ φθίσαν, ἐν οἷς ἀγνοεῖ βλάσφημῶντες,
ἐν

842 sqq.) erat, etiam Judae notus fuerit. — Si quis est, quem *μυθός* ille de corpore Moſis disceptationem altiorum geniorum excitante offendar, eum commonefacimus loci *Homeric* (XXIV, 107), qui forte nobis succurrit:

ἐννημαρ δὴ νεῖκος ἐν ἀθανάτοισιν ὀρώσῃ

ἔκτορος ἀμφὶ νεκυῖ — — —

- 2) Censor quidam eruditus in libro *menſtruo* Gableriano: *N. theolog. Journ.* in annum 1800 Vol. I. p. 279 altercationem angeli Michaelis ac Satanae propterea ab Juda esse memoratam coniecit, quia Judaei et Judaeo - Christiani illius temporis adversus ethnicos magistratus, quos *Satanae* imperio subditos putassent, contemtorem animum et contumaciam saepius ostendissent, tale vero exemplum principis angelorum, qui gentis iudaicae tutelam gerere credebatur, ad pudorem iis iniiciendum valeret. At haec, licet acute, parum tamen probabiliter dicta sunt; in textu enim nullum opinionis illius de Satanae in magistratus ethnicos imperio apparet vestigium nec omnino contextui in versibus utriusque epistolae parallelis consentaneum est, ut vocibus *κυριότης* et *δοξα* magistratus civiles denotari putentur, nam contemtus et procacitas adversus *κυριότητα* et *δοξας* ab utroque auctore in eadem periodo (2 Petri II, 10. Jud. 8) una cum nefandae Veneris flagitiis commemoratur et *ψε δόδιδασκαλοι* (2 P. II, 12. Jud. 10) dicuntur *κυριότητα* ac *δοξας* ignorare.

εν τη φθορά αὐτῶν καταφθάρσονται, κομμημένοι
μισθὸν ἀδικίας" 5).

Quis dubitet, an unus ex altero sit imitando effectus? Et quis est, quin iudicet, Petrum, qui latius, durius atque impeditius scripsit, ex suo apte ingenio, nemine praelucente, scripsisse; Judae vero, cuius dictum est brevius, facilius et tersius, locum Petrinum in promptu fuisse, unde sensum et verba desumeret, ita tamen, ut quicquid lectorem moraretur, feliciter evitaret? Apparet, eum verba Petrina scitius contexuisse eoque sensum emendavisse. Namque non solum verba ἀλογος ζωῆς comparandi causa adiecta, otioso appendice γεγεννημένα εἰς ἀλῶσιν καὶ φθοράν prorsus excluso, ita collocavit, ut ad βλασφημίαν referri nequeant, sed etiam ipsius comparationis finem distinctius indicavit. Audacter contenderim, Petrum, si epistola Judae iam exstisset ei que ante oculos fuisset, non potuisse, quin aliter scriberet.

8) Versu 11 Judas animi vitæque pravitatem haereticorum descripturus tribus perditissimorum hominum in V. T. exemplis alludit ita:

„Οὐκ αὐτοῖς! ὅτι τῇ ὁδῷ τῇ καὶ ἐπορεύθησαν καὶ τῇ
πλάνῃ τῇ Βαλαάμ μισθὸν ἐξέχυθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ
τῇ Κόρε ἀπώλοντο.“

Eum haec quoque praetulente Petro exhibuisse, nullus dubito. Petri verbum 12 paulo ante (§. 7) cum Judae versu 10 collatum non quidem excipit, quod Judas v. 11 cit. respexisse putari queat, sed deinde c. II, 15. 16 in continuata fallacium doctorum descriptione ita legitur apud Petrum:

„καταλιπόντες τὴν εὐθείαν ὁδὸν, ἐπλανήθησαν,
ἐξέκολλήθησαντες τῇ ὁδῷ τῇ Βαλαάμ τῇ βοσῶς, ὅς
μισθὸν ἀδικίας ἠγάπησεν, ἐλεγξιν δὲ εἰσχεῖν ἰδίας παρὰ-
τομίας ὑπεζυγόν αὐτῶν, ἐν ἀνθρώποις φωνὴ φθελγόμενον, ἐκώ-
λυσε τὴν τῇ προφητῇ παραφροσύναν.“

Excm-

- 9) Verba tria postrema, quae in edd. nostris versum 13 incipiunt, a versu 12 non separari debebant; sunt enim ab auctore per ἐπεξηγητὴν („improbis suae mercedem deportant c. e. poenam dabunt“) praecedentibus addita. Novissimus quidem interpres, cl. WELCKER l. c. p. 201 verba illa cum subsequētib; connectit eaue vertit: „Sie nehmen unrechtmässige Geschenke an,“ at iste sensus a contextu versiculorum 12 et 13 alienus est. Lucii studium doctorum improborum memoratur denique versu 14 et 15.

Exempla *Caini* atque *Corachi* apud Petrum non exstant. Quid? Si posterius scripsisset Judaeque epistolam ad usus suos convertisset, nonne, quum in ceteris uberiores expositiones amaret, ambo ista exempla etiam usurpasset eaque dilataisset? — *Bileami* exemplum uberius narratione dedit, sicuti supra etiam v. 7. et 8. *Loti* exemplum uberius, quam pro consilii ratione necesse erat, exposuit. Judas, brevitati studens, summam rei tantummodo delibavit. Vt vero ex suis ipsius thesauris nonnulla expromeret, duumviros sceleratissimos *Cainum* et *Corachum* paucis memoravit. *Cainum* similiter exempli causa attulit d. *Joannes* in ep. 1ma c. III, 12. *Corachi* in nullo alio loco N. T. facta est mentio, sed ex Numer. XVI epistolae auctori et lectoribus Judaeochristianis sane erat sat notus.

9) Versum *Judae* 12mum maximam partem e locis 2 *Petri* III, 13 et 17 veluti fonte suo derivatum esse, vel inorsiosior et iniquior huiusce rei arbiter diffitebitur. *Judas* ita scripsit:

„Οὔτοι εἰσὶν ἐν ταῖς ἀγαπαῖς ὑμῶν σπιλαδες, συνευωχήμενρι ἀφοβῶς, ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφελᾶι ἀνδρῶν ὑποανεμῶν, παρὰ φερόμεναι.

Petrus haecce v. 13:

„ἤδονην ἡγούμενοι τὴν ἐν ἡμέρᾳ τρυφῇ, σπιλοὶ καὶ μαῖοι, ἐν τρυφῶντες ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν, συνευωχήμενοι ὑμῶν.

et v. 17. ita:

„Οὔτοι εἰσὶ πηγαὶ ἀνδρῶν καὶ νεφελᾶι ὑπολαίλαπος ἐλαυνόμεναι.

Iam si ad hoc solum intendas, per se probabilius est, Judam ex duobus Petri locis disiunctis versiculum suum composuisse, quam Petrum Judae dictum (v. 12.) disiunxisse et tanquam disiecta membra poetae duobus locis dispersisse. Deinde voces, quibus, licet eundem fere sensum fundant, alter ab altero discedit, satius explicari possunt, si Judam Petri textum usurpavisse atque e consilio suo immutavisse existimemus, quam si contrariam amplectamur sententiam. Age, singula perpendamus: a) *Judas* scripsit: „ταῖς ἀγαπαῖς ὑμῶν, *Petrus*: ἐν ταῖς ἀπάταις αὐτῶν t). Quisque qui

2) Aliquot codd. (v. GRIESBACH et HAENLEIN adh. l.) praebent quidem in textu *Judae* ἀπάταις, quam lectionem vero subsequente pronomine ὑμῶν

qui rem iuste pensitaverit, intelliget, Judae facile subire potuisse, has voces *απαταις αὐτῶν* commutare cum illis *αγαπαῖς ὑμῶν*, vix vero Petrum in id incidere quisse, ut pro *ἐν ταῖς αγαπαῖς ὑμῶν* daret *ἐν ταῖς απαταις αὐτῶν*. b) Judas facile a voce *σπιλοι* (*καὶ μωμοί*) transire poterat ad *σπιλαδες*; vox *σπιλοι* (*maculae* i. e. homines maculati) contextui parum consentanea videbatur; *σπιλαδες* vero (*scoruli* i. e. homines periculosi, quibus praeceuntibus et incitantibus alii corrumpi possent u.) ad ceteras, quae subsequuntur, tropicas dictiones (— *νεφελαι* — *δενδρα* — *κυματα* — *αἱρε*.) est accommodatius simulque sensum verborum in Petri textu parallelo mox (II, 14.) occurrentium *δελεαζοντες ψυχας ασηρικτας*, universe quidem, at egregie reddit. c) Prius cogitari potest, quomodo Judas verba Petrina (II, 17.): *πηγαὶ ἀνδρῶν καὶ νεφελαι* x) *ὑπὲρ λαλαπες ἀλαυνημεναι* —

com

ὑμῶν tolerari non posse apparet. Pariter in loco Petrino varians lectio *αγαπαῖς* reiticienda est, flagitante pronomine *αὐτῶν*, quod in omnibus codd. legitur. Substituerunt quidem nonnulli recentiores pronomen *ὑμῶν* sed nulla idonea auctoritate adiuti. Exoriretur quoque ieiuna, immo ridicula *ταυτολογία*, si, subsequenribus verbis *συνευχαριμεν ὑμῖν*, legendum sit *ἐντροφῶντες ἐν ταῖς αγαπαῖς ὑμῶν*. Lutheri versio „sic pflanzen von euren Almosen“ alia ex causa tentari posset.

- u) Similis dicendi usus est apud veteres Latinos. Cic. (in Pison. c. 18.) *Pisonem* et *Gabinium* geminas voragines *scorulosque* reipublicae appellat et *Floro* (in epit. IV, 9. init.) *Antonius* dicitur *scorulus* publicae securitatis. Fuerunt, qui *σπιλαδες* Judae *συνωνυμ* esse voci Petrinae *σπιλοι* iudicarent, provocantes ad Hesychium altero quidem scholio *σπιλαδες*, αἱ περιεχομεναι τῇ θαλασσῇ πετραί, altero autem *μεμιασμεναι* explicantem; at Hesychii textus multis mendis scatet, quare suspicari licet, *σπιλαδες* esse corruptam lectionem pro *σπιλοι* forte e textu Judae enatam vel ipse Hesychius hunc Judae locum spectavit atque a vero eius sensu aberravit.

- u) In locum huius lectionis vulgatae *νεφελαι* non pauci testes veteres substitunt *ὀμιχλαι*, quod MILLIUS in Prolegg. 985. probavit, GRIESBACHIIUS vero et KNAPPIUS in textum receperunt. Ad nostrum finem non est magni momenti, utram lectionem praeferamus. Fieri omnino potuit, ut Judas pro *ὀμιχλαι*, si vere scriptum fuerit in ep. Petrina, daret

νεφε

contrahenda duxerit in: νεφελαι ανδρες, υπο ανεμων παραφερομεναι η) quam quid Petrum commoverit, ut dictum Judae brevius et tersius in ea, quae dedit, verba diffingeret.

10) Judas in fine versus 12. et prima parte v. 13, vehementiori forsitan animi affectu incitatus tres novas imagines adiunxit: δενδρα φθινοπωρνια, ακαρπα, δις αποθανοντα, εκριζωθεντα κυματα αγρια θαλασσης, επαφελοντα τας εαυτων αιτχυνας αστερες πλανηται, — quae omnino egregie faciunt ad perditissimorum hominum cogitandi agendique rationem gravius et vividius describendam. Quid ergo? Nonne Petrus, si praeunte Juda suam exarasset epistolam, eosdem flores inseruisset? Vidi-mus cum aliis locis uberioris ac vividioris adumbrationis amantissimum. — Judas vero has imagines, quas, si non earum consociationem praeceptis rhetoricis parum congruentem, sed eas singulas spectes, vel elegantiores dixeris, non sui ingenii vi excogitasse, verum e variis V. immo et N. T. locis petiisse videtur. Homines probos *arboribus* frugiferis, improbos in-faecundis et inarcidis saepius comparari in sacris litteris, est notissimum. Cf. Psalm. I, 3. Jerem. XVII, 8. Matth. III, 10. VII, 17—20. Rom. XI, 17. A mari impetuoso coenium exprumante pariter ad turbulentorum hominum mores depingendos imago desumitur Jes. LVII, 20. quem locum ita reddidit Alexandrinus interpres: οι δε αδικοι ως θαλασσα εως κλυδανισθησονται και αναπασσασθαι ε δυνησονται και αποβαλ-
λῃ.

νεφελαι, idque deinde complures librarii vel loco Petrino ingererent. Magis tamen quae est vera observatio cel. MATTHAEI in ed. N. T. maiori ad h. l., υπο λαιλαπος ελαυνομεναι convenit νεφελαις, quam ομιχλαις, quod posterius forte originem duxit ex schol. gr. in edit. modo laudata p. 210. ita exhibito: εκ εστι νεφελαι διαλυγεις, ωςπερ οι αγγι, αλλ' ομιχλαις, ταυτες σκοτης και γνοφει μεσαι cet. Aliud scholion, quo eadem exprimuntur, dedit MATTHAEI in ed. N. T. minori.

11) Hanc lectionem multo eum testium παραφερομεναι tam contextui, quam Petrino ελαυνομεναι exactius respondentem recentiores N. T. editores BENGELIUS, GRIEFBACH., MATTHAEI (cuius nota in ed. maiori conferenda est), KNAPPIUS vulgatae περιφερομεναι fortasse ex Ephes. IV, 14. huc translatae iuste praetulerunt.

λεται ὁ δὲ αὐτῆς κατὰ πατήμα καὶ πηλὸν 2). Doctorum denique comparatio cum *bellis* reperitur Dan. XII, 3. coll. Numer. XXIV, 17. Matth. XIII, 43, Apocal. XXII, 16. — Superest memorare, quod memoratu dignissimum est; verba, quae apud *Judam* in hoc ipso versu 13. post voces *αἵτες πλανηται* sequuntur:

„οἱς ὁ ζῶφός τε σκοτὺς εἰς αἰῶνα τετηρηται.“
plane eadem apud *Petrum* in fine vers. 17. cap. 2di reperiri. Petrus ea simpliciter retulit ad *ψευδοδιδασκαλῶν* supplicium in aeternum passuros a). *Judas* ea eodem sensu adhibuit, verbis vero *αἵτες πλανηται* tanquam peculiari subiecto, ut cum Grammaticis loquar, coniunxit eoque dedit contextum luculentiorē, quam qui in loco Petrino parallelō exstat. Ergone Petrus, si *Juda* praecedente scripsisset, una cum verbis οἱς ὁ ζῶφος — τετηρηται binas quoque voces iis praemissas *αἵτες πλανηται* assumsisset b)?

11) Versu 14. et 15. effatum *Enochi* ex libro apocrypho, qui veluti ab isto antiquissimo patriarcha profectus inter Hebraeos et Judaeochristianos circumferebatur, ad *ψευδοδιδασκαλῶν* scelestissimos aliquando in solemni orbis terrarum iudicio poena graviore afficiendos accommodavit hoc modo:

„Πρῶτον“

2) Sic in *Brettingeri* editione Alexandrinae versionis V. T. hic locus collatione codicis Alexandrini et exemplaris Vaticani a *Gratio* instituta bene ac textui hebraeo originali congruenter suppletus est. In edit. *Reinocci* secundum exemplar Vaticanum exhibita textus gr. est mancus et imperfectus.

a) Cf. ven. *Pottium* ad loc. Petrinum.

b) „Verum forte voces *αἵτες πλαν.* oscitantia librariorum ante οἱς ὁ ζῶφος cet. e textu Petrino exciderunt!“ Audio. Si de textu auctoris profani ageretur, suspicionem probabilem esse haud negarem. At est textus sacer, qui ubi in infinita testium critic. veterum nube ne unicus quidem ullum corruptionis s. lacunae indicium praebet, crisin coniecturalem excludit. (*Epbraem. Syrus*, qui, quod supra p. 18 not. *) iam annotavi, maximam cap. 2di Petrini partem et totam *Judae* epistolam, libro suo graeco *adversus impudiciam* inseruit, tam locum Petrinum, quam *Judae* talem attulit, qualem ceteri testes indeque nostrae edd. exhibent.) Est quoque textus Petrinus, ubi durior connexus offendere nequit. Cf. supra locum II, 3, ubi auctor pronomine οἱς eadem ratione usus est. Hoc nostro loco ita resolverim: τῶτος, οἱς εἰσι (οἱς) πηγαί cet., — τετηρηται ὁ ζῶφος cet.

„Πραεφητευσε δε και τετοκ εβδομος απο Αδαμ Ενωχ, λεγων
 „Ιδου, ηλθε κυριος, εν μυριασιν αγγιαι αυτη, ποιησαι κριτιν
 κατὰ παντων, και εξελεγξαι παντας της ασεβειας αυτων περι
 παντων των εργαων ασεβειας αυτων ων ησεβησαν, και περι παν-
 των των σκληρων, ων ελαλησαν κατ' αυτη αιμαρτωλοι ασεβει.“ “ c)
 In

- e) Inter excerpta, quae G. Syncellus ex libro Enochii graece dedit (v. *Grabii* Specil. T. I. p. 347 sqq. *Fabricii* Cod. Pseudep. V. T. Tom. I. p. 179 sqq. et *Beiträge zur Beförderung des vernünftigen Denkens in der Religion*, fascic. 2, ubi p. 146 sqq. Syncelli excerpta theotifce reddita sunt) hic locus non reperitur, ac si esset repertus, forte e Judae textu putaretur interpolatus. Exstat vero in exemplari aethiopico per ill. equitem *Bruce* Parisios translato indeque nuper, quod iam supra p. 15 memoravimus, a cel. *de Sacy* cum aliis huius libri segmentis latino versus edebatur. Jam l. c. maximam eius partem exhibui; ut vero accuratius cum nostro textu graeco conferatur, hic totum locum adscribam:

„Et venit cum myriadibus sanctorum, ut faciat iudicium super eos et perdat impios, et liget cum omnibus carnalibus, pro omnibus quae fecerunt et operati sunt contra eum peccatores et impii.“

Dissentiunt viri eruditi [e. gr. ven. *Vogel* (v. *Neuest. theol. Journ.* 1803 Vol. I. p. 324) et ven. *Gabler* ibid. p. 452 sqq.], an exemplar illud aethiopicum idem liber sit, quem *Judas* noster hebraeo s. graeco sermone legerit. Hunc ex aliquo libro *apocrypho* dictum attulisse, nullus inficias ibit, qui meminerit, Enochum dici εβδομος απο Αδαμ (Gen. V, 18) ideoque eum e praese gente mortalium mythicaeque aetatis fuisse. Afferuerunt etiam expresse patres *Tertullianus* et *Hieronymus* locis supra in sect. I adductis (*Sophronius*, quem b. *Schmidius* in Hist. antiq. et vindic. canon. p. 712 tertium testem affert, non nisi interpret graecus verborum Hieronymi fuit adeoque vix singulatim recenseri potest), *Judas* in epist. suam ex libro *Enochii* (immo *Hieronymus* expressius l. c. ut et in comm. in cap. I epist. ad Titum dicit: ex libro Enochii *apocrypho*) testimonium transtulisse, hique patres Judae epistolam et librum Enochii comparare poterant. (Cf. quoque *Augustinum* de civ. D. XV, 23 et XVIII. 38 nec non scholium *Apolinarii* ex caten. Nicephori a cel. *Marthae* in ed. N. T. maiori ad loc. Judae allatum.) Jam vero plura segmentorum ex aethiopico exemplari per ill. *de Sacy* latine redditorum eum excerptis graecis apud G. *Syncellum* tantopere concordant, ut ea ex eodem libro originem traxisse dubitari nequeat; *Syncelli* vero excerpta filo et cogitatis sauis consentiunt iscum, quae antiquiores patres gr. atque latini hinc inde ex libro Enochii retulerunt. (Vid. *Fabric.* l. c. p. 161 sqq.) Quare ex mea quidem sententia non est ut dubitemus, exemplar aethiopicum, licet passim mutilatum et interpolatum for-

In hisce non Petri auctoritatem atque exemplum, sed suam ipsius mentem secutus est (nam Petrus Enochi nomen aut effatum nusquam memoravit); sententiam tamen, quae allato Enochi vaticinio inest, ei praevisse videtur Petrus verbis c. II, 9. supra nondum adhibitis:

„οἱ δὲ κυριοὶ εὐσεβεῖς ἐκ πηρασμῶν ῥυεσθαι, ἀδίκους δὲ εἰς ἡμέραν κρισεῖν κολαζομένους τηρεῖν“

12) Versu 16. *Judas ψευδοδιδασκαλὸς* ex peculiari sua animi morumque eorum cognitione ornat nominibus *γεγενῆσθαι* et *μεμψιμοῖροι*, quibus a Petro non sunt insigniti. Sensus vero, quem in sequentibus effecit et ipsa verba satis consentiunt cum locis quibusdam in epistola Petrina, ita ut inde quoque hanc usurpavisse existimari queat. Dictionem enim *κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι* reperimus etiam 2 Petri III, 3., ubi *ψευδοδιδασκαλοὶ* appellantur: *ἐν ἀπαγγέλλοι ἀπακτεῖ, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι*. (Cf. quoque 2 Petr. II, 10.) Cum verbis Judae in eodem versu 16: *καὶ τὸ σῶμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπερογκὰ, θαυμάζοντες πρόσωπα, -ωφελειὰς χάριν* conferri merentur Petrino c. II, 13: *ὑπερογκὰ - ματαιότητος φθγγόμενοι δολοφροσύνην ἐν ἐπιθυμίαις σαρκὸς* — atque e versu 14: *καρδίαν γεγυμνασμένην πλεονεξίας ἐχούσης*.

13) Memoratu dignior est et ad rem, de qua agimus, diiudicandam magis facit collatio versuum *Judae* 17. et 18. cum dicto *Petrino* c. III, 1—3. *Illi* leguntur ita:

„ἴμεν

san existimandum sit, cum exemplari, quod Judas noster graecum c. hebraicum habuerit, eundem esse librum, praesertim quum sensus quoque verbaque *ἑκτι* in ep. Judae *versiculi* cum pluribus locis in libro illo Aethiopum apocrypho maxime congruant, immo sint plane eadem. Cf. supra allata p. 31. 32. Auctorem libri apocryphi ex epistola Judae hausisse (— quae esset contraria sententia —), ea ex causa non fas est credere, quia mythus de angelis libidine in hominum filias incensus atque inde e coelo in vincula detrusus in omnibus fere libri apocr. capitibus, qui huc usque innotuerunt, late regnat, in epistola Judae vero non nisi est delibatus. Effatum Pseudo-Enochi, ab Juda v. 14. 15 intertextum, in libro abyssinico locum suum commodè tenere ac antecedentibus bene cohaerere, ita ut ex ep. Judae translatum putari nequeat, iam a cel. *Vogel* l. c. est observatum.

„Ἰμεῖς δὲ, ἀγαπητοί, μνησθῆτε τῶν ῥημάτων τῶν πρὸς ἐν-
 ῥημένων ὑποτῶν ἀποστόλων τῆ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ·
 οἱ ἐλεγον ὑμῖν, ὅτι ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ ἔσονται ἐμπαικταί,
 κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀτεβῶν.“

Verba *Petrina* haec sunt:

„— ἀγαπητοί — — διὰ τῶν ὑμῶν ἐν ὑπομνησῇ τῇ ἐκ-
 λικρῇ διανοίᾳ μνησθῆναι τῶν προειρημένων ῥημά-
 των ὑπο τῶν ἁγίων προφητῶν καὶ τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν
 ἐντολῆς τῆ κυρίου καὶ σωτῆρος· τὰς πρώτας γνωστῶς, ὅτι
 ἐλευσονται ἐπ’ ἐσχάτῃ τῶν ἡμερῶν ἐν ἐμπαιγμῇ d)
 ἐμπαικταί, κατὰ τὰς ἰδίας αὐτῶν ἐπιθυμίας
 πορευόμενοι.“

Quis est, quin videat, Judam hic quoque dicta Petri in usum suum con-
 vertisse? — Petrus copiosius et durius scripsit, Judas brevius et facilius.
 Ille si hunc secutus esset, sane non inseruisset verba, quibus durior et impe-
 ditior evaderet oratio, Judas contra, Petri textum ante oculos habens, id
 agere debebat, ut verba non desideranda omitteret eoque suum ipsius tex-
 tum faceret acceptiorem. — Simul etiam posteriorem, qua debebat,
 aetatem, nisi omnia me fallunt, satis luculenter prodidit. Petrus enim
 verbis suis non indicat, *apostolos* sicuti etiam prophetas futurum haereti-
 corum *adventum praedixisse*, sed ipse tantum hunc adventum v. 3. pariter
 ac antea c. II, 1. ex sua ipsius auctoritate denuntiat, versu 2. vero spectat eos
 prophetarum hebr. sermones, quibus Christum eiusque regnum divinasse
 existimandi sint (Cf. I, 19.), itemque praecepta (ἐντολὴν) religionis
 christianae ab apostolis, in quorum numerum sc̃ ipsum refert,
 (τῶν ἀποστόλων ἡμῶν) tradita e). Judas contra hic magis verba quam sen-
 sum

d) Verba ἐν ἐμπαιγμῇ a vulgato textu absunt, sed a multis iisque gravi-
 oribus testibus antiquis suppeditantur indeque *Millio* et *Bengelio* probantur,
 a *Griesbachio* et *Knappio* autem ipsi textui sunt restituta. Faciunt tan-
 tummodo ad vim sententiae augendam nec est intelligere, quid librarium s.
 posteriorem aliquem lectorem ad ea suo arbitratu adicienda movere potuerit.

e) Omnino durissimus est ordo verborum l. c. (2 Petr. III, 2): μνησθῆναι
 — — τῆς τῶν ἀποστόλων ἡμῶν ἐντολῆς τῆ κυρίου καὶ σωτῆρος.
 Quare non est mirandum, criticos vel alia versiculi 2 et 3 distinctione
 (v. *Dan. Heinsii* sacr. exercitt. ad N. T. p. 613) vel lectionis mutatione
 vel

sum Petri sublegens, ipsos apostolos (et de his *uniuerse* loquens) aduentum haeticorum praedicentes facit *f*). Ceteroquin apostolos ita memorat, ut se ipsum ex eorum classe excludere videatur. Quid enim? Ipse supra v. 4. et sqq. gravissime monuit de errorum scelerumque sectatoribus, qui iam in publicum erant egressi, h. l. vero (v. 17. 18.) provocat ad effata apostolorum, quibus nefarii olim in coetibus christianis exoritur praedicebantur. — Immo quod Judas simpliciter scripsit: των προφητων υπο των αποστολων τε κυριων ημων I. X., tanto magis offendit, quum apud Petrum expresse esset: των αποστολων ημων *g*). Vana ergo sunt, quae b. Morus *h*) suspicioni opposuit, iam ab aliis e versu 17 iniectae *i*). —

14)

vel verborum transpositione (v. *Wolfii* Curas ad h. l. et *Bomyerii* coniecturas in N. T. a *Schulzio* theotifce redditas p. 581) medelam asferre voluisse. Quodsi locus esset auctoris graeci profani, conicerem, duas lectt. variantes confluisse, ita ut genuine scriptum sit vel της εντολης ημων των αποστολων vel της εντολης τε κυριων και σωτηρος ημων. Jam vero quum in hoc textu sacro omnes quicunque testes critici veteres eundem verborum numerum et ordinem tueantur, nostrum est, ut eodem acquiescamus. Verba sunt vel ea ratione interpretanda, qua supra sensum indixi vel sic resolvenda: της εντολης ημων των αποστολων τε κυριων και σωτηρος; — „(memores sitis —) praeceptorum, quae nos apostoli domini et servatoris vobis tradidimus.“ Versio vener. *Stolzii* — „*Eurer eingedenk (?) suchte ich die Aufträge des Herrn und Befeligers an uns, seine Gesandten, bei euch in frisches Andenken zu bringen*“ — dubito an omnibus modis probanda sit.

f) Citavi supra p. 29 loca epp. Joannis et Pauli, quae forte una cum aliis librorum deperditorum Judas respexit.

g) Sunt quidem haud pauci testes critici, qui pro lectt. vulgari ημων praebeant υμων idque cel. *Matthaei* in textum recepit, at valde dubito, an primarii illi apostoli ab ipso servatore e discipulorum turba selecti ullo loco dicti sint αποστολοι εκκλησιων. Loca 2 Cor. VIII, 23. Phil. II, 25 non huc faciunt. Librarii in hoc contextu a vera lectione ημων facile aberrare poterant ad υμων. *Grotium*, qui ne hypothese suae quid adversi accidat, utrumque et ημων et υμων tanquam spurium textu eiciendum censuit, iam

sekte refutarunt *Nieszsche* l. l. p. 66 sqq. et *Port* in Prolegg. p. 182. *h*) *Erklärung des Briefs Pauli an die Römer und des Briefs Judä*, nach den Vorlesungen des D. *Morus* (Lips. 1794. 8) p. 301.

i) Miror, neminem ad apostolicam Judae auctoritatem vindicandam coniecisse,

vo-

14) Versus Judae 19:

„Οὗτοι εἰσιν οἱ αποδιορίζοντες, ψυχικοί, πνεῦμα μὴ ἔχοντες“
 est postremus, quo in haeresium sectatores invehitur isque in Petrina epistola non legitur. *Petrus* in versibus, qui dictum antea (§. 13.) collatum subsequuntur (c. III, 4—13.), in id excurrit, ut eam τῶν ψευδοδιδασκαλῶν sententiam, qua Jesum Christum ad extremum iudicium de hominibus habendum adventurum esse dubitarent, probe refellat. Haec omnia Judas seponenda esse credebatur; addenda vero erant nonnulla, quibus dictum apostolorum modo allatum ad falsos doctores iam iam in publicum egressos transferretur, haecque (paucissima verba) ex suo ipsius ingenio depromsit. Ad sensum vocis αποδιορίζοντες (intell. qui a coetu vere christiano alios segregant et erroribus vitiisque suis inficiunt *k*.) conferri tamen possunt quaedam dicta Petrina c. II, 1. 14. 18.

15) Judae verba v. 20., quibus ad epistolae finem perducit:

„Ἰμας, δε, ἀγαπητοί, τῇ ἀγίατατι ὑμῶν πίσει ἐποικεδομένοι, ἑαυτοὺς“
 sensu suo concordant loco *Petrino* c. III, 17. 18:

„Ἰμας ἐν, ἀγαπητοί, — — αὐξάνετε — ἐν χάριτι καὶ γνῶσει τοῦ κυρίου ἡμῶν καὶ σωτῆρος Ἰησοῦ Χριστοῦ“
 et verba *Judae* v. 21:

„ἑαυτοὺς ἐν ἀγάπῃ θεῷ τηροῦτε, προσδεχόμενοι τὴν ἐλεος τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον“
 in eandem sententiam tendunt, quam *Petri* dicta c. III, 12:

„(ὅτι ὑμᾶς ὑπάρχειν) ἐν αἰγίαις ἀναστροφῆς καὶ εὐτεβείας! προσδοκῶντες καὶ σπειδόντες τὴν παρουσίαν τοῦ θεοῦ ἡμερᾶς“

item-

voculam ἡμῶν ante τὸ κυρίου collocandam esse, quod loco parallelo *Petrino* omnino magis responderet, sed voculae ab omnibus testibus antiquis locus, quem in textu nostro tenet, assignatur, ergo minime est sollicitanda.

k) In vulgato textu ad οἱ αποδιορίζοντες additum legitur ἑαυτοὺς, quod si fervetur, alius sensus enascitur; at deest in plurimis codd., antiquis edd., vers. et patribus, unde a *Bengelio* et *Matthaeo* est, eliminatum, a *Griesbachio* vero signum, quod indicat probabilem omissionem, appositum. Videtur e versu sequente vel e versione *Alexandr.* loci *Esaiæ* XLV, 24 insertum.

itemque c. III, 14:

„ταυτα προσδεκωντες σπυδαστω ασπιλοι και αμαρτην αυτω
(θεω) ευρεσθαι εν ερηνη“

exhibent. Largior quidem, *Judam* vel epistola Petrina minime in subsidium vocata talem adhortationem adicere potuisse; quum vero frequens usus, quem ex Petrina petiit, aliunde constet, non veri dissimile est, nisi oculis, certe animo eius, illa dicta Petrina obversata fuisse, quum versiculos 20. et 21. scriberet. Versu autem 22. et 23. 1) omnino ex sua peculiari eorum, qui erroribus vitis que alii aliter dediti erant, cognitione, pauca admonuit, quae in ep. Petrina haud reperiuntur. Sunt vero verba postrema:

„μισωντες και τον απο της σαρκος εσπιλωμενον χιτωνα“
eiusmodi, ut vix haberi possint pro ornamento, quo Judae epistola prae-
cellat Petrinam m).

16)

l) Insignis est lectionis varietas, quae maximam eamque priorem horum ver-
sum partem vexat. Equidem cum *Bengelio*, *Griesbachio*, *Moro*, *Haen-*
leio praetulerim: και ες μεν ελογχετε διακρινομενους· ες δε σω
ζετε εκ τς πυρης αεπαζοντες· ες δε ελευτε εν φεβω, licet sic a
vulg. textu valde discedatur. Eandem lectionem iam adoptavit *Ephrae-*
mus Syr. (in lib. cit. *adv. impudicitiam* p. 63), nisi quod pro ελευτε
dedit ελεατε. Voces εν φεβω non desiderarentur, si a textu ebsent.
Fortasse sunt non nisi glossema olim ad verba εκ πυρης αεπαζοντες
adscriptum.

m) Non ignoro, tam veteres (v. Scholia graeca in cel. *Matthaei* ed. N. T.
maiori), quam recentiores interpretes (v. *Herderi* libr. cit. p. 86) *Rosen-*
mülleri Scholia et *Haenleii* commentar.) varia tentasse, ut talem ver-
borum sensum constituerent, quo lectores offendi nequeant; at mihi qui-
dem quaevis interpretatio, quae locutio του απο της σαρκος εσπιλωμ.

χιτωνα pro hyperbolica s. tropica sumatur, iusto audacior altiusque pe-
tita videtur. Loca ab interpretibus adducta Rom. XIII, 12—14. Apocal.
III, 4, XIX, 8 nil vere probant. Nec scio, quid veri auxilii locus Sa-
chariae III, 2—4 offerat. Nonne Judae, si ad hunc se accommodare vo-
luisset, certe: μισωντες και την αμαρτιαν (s. ανομιαν) ως
χιτωνα εσπιλωμενον scribendum fuisset? At prorsus dubito, ei locum pro-
phetiae ante oculos seu in animo fuisse; quod si enim fuisset, nonne ex versu
eius 1 et 2 exemplum altercationis inter Satanam et Jovae anghum (v. 2.
verba יחור יחור מלך מלך) resolvenda esse id: יחור יחור מלך מלך, quisque
intel-

16) Judae denique versiculi 24. et 25., qui *δοξολογία* eique intertextis precibus epistolam ita claudunt:

„Τῷ δὲ δυναμειῷ Φυλαξαι ὑμᾶς ἀπταίστως, καὶ σηπαι κατενώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμώμως ἐν ἀγαλλιασιν, μόνῳ (σοφῷ) Θεῷ σωτηρίῃ ἡμῶν (διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν) δόξα καὶ μεγαλῶσυνη, κρατὶς καὶ ἐξουσία, καὶ νῦν καὶ ἐκ πάντας τῶν αἰώνων! Ἀμην.“

continent omnino nonnulla, quae animum eius, qui recens erat a legenda epistola Petrina facile subire poterant; ad versum enim Judae 24. haud iniuste conferri queunt, praeter locum 2 Petri I, 10. verba *Petrina* c. III, 17:

„Φυλασσεσθε, ἵνα μὴ τῇ τῶν ἀθεσμων πλάνῃ συναπαχθενητε, ἐκπεσσητε τοῦ ἰδίου σηρίγματος“

atque ex eiusdem capituli versu 14. iam supra allata:

„σπεύδασατε — ἀμώμητοι ἢ αὐτῷ εὐρεσθῆναι:“

et dictis Judae extremis v. 25. conspirant verba ep. Petr. extrema (III, 18):

„αὐτῷ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς ἡμέραν αἰῶνος! Ἀμην.“

Memor tamen verae observationis cel. KNAFFII supra p. 8. not. o. exhibitae, ab *istā* sensus verborumque in fine utriusque epistolae congruentia grave argumentum peti non posse, libens concedo o).

Ab-

intelliget, qui contextum perpenderit, cf. v. I. 3. 4. 6) usurpare maluisset, quam id, quod v. 9 ex fonte impuriori dedit? Certe credere licet, cum utraque exempla coniunxisse. (Ceterum non a probabilitate abhorret, visionem *Sachariae* l. c. ad posteriorem mythum de altercatione propter corpus *Mosis* defuncti orta effingendum ansam dedisse.) Locutionem Judae (eodem versu 23) *ἐκ τοῦ πυρός ἀρπαξεν* non est ut ex loco *Sachari*, III, 2 manasse putemus; ea enim erat proverbialis (Cf. *Amos* IV, 11. *I Cor.* XII, 15) et profanis auctor. quoque in usu fuit, quod iam *Werffenius* aliique probaverunt.

u) Nonnulli testes critici praebent *αμώμοι*.

o) Forma, qua Judas *δοξολογίας* thesin (v. 24. 25.) construxit, existimari potest et a nonnullis interpretibus vere existimatur ex fine epistolae Pauli *ad Romanos* c. XVI, 25—27. traducta, ubi similiter legitur: Τῷ δὲ δυναμειῷ ὑμᾶς σηρίξαι — — — μόνῳ σοφῷ Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ᾧ ἡ δόξα εἰς τὰς αἰῶνας! Ἀμην (Constat inter criticos, tres hosce versiculos non ab omnibus aetibus anti-

quis

Absolvi accuratiorem singulorum versuum s. commatum, quae in utraque epistola plus minusve consimilia sint, collationem indeque (dummodo haud in uno alterove loco, ubi res non extra omnem dubitationem poni potest, persistas, sed potiores, quae inter utramque epistolam intercedunt similitudines, coniunctim reputes) luculentissime apparere puto, non Petrum, sed Judam alterius epistolam in usum suum convertisse. Judicarunt quidem nonnulli, textum ampliorem non posse, quin pro iuniori habeatur ideoque epistolam Petrinam tanquam παραφρασιν epistolae Judae existimandam esse posteriori tempore scriptam. At sententia, cui istam conclusionem superstruunt, multum abest, ut sine ulla exceptione accipienda sit, ut potius contrarium ut frequentius omnino iuste contendí possit. Nonne enim aliquis bono consilio alius auctoris vel suum ipsius scriptum uberius in breviorém libellum contrahere s. diffingere potest? Quis est, qui nesciat, huiusmodi exempla antiquiori aetate haud defuisse p), multoque

quis exhiberi post c. XVI, 24, ubi in vulgg. edd. leguntur, sed a multis ad finem c. XIV. subiunctos esse, ubi etiam in quibusdam edd. recentior., e. gr. GRIESB. et MATTHAEI inserti sunt. Varietas originem duxisse videtur ex duplici epistolae recensione s. editione ab ipso apostolo adornata. Sed non huius est loci, rem fusius exponere ac illustrare.) Fieri certe potuit, ut ex isto loco parallelo in δοξολογίαν Judae nonnulli librarii desumerent vocem σφφ, quae in vulgg. editt. inter μονω ac θωω reperitur, a criticis recentt. vero, quoniam a permultis testibus antiquis omittitur, (v. Griesb. et Haenlein, ad h. l.) e textu eiectae. Fortasse verba quoque δια Ι. Χ. τὰ κυρία ἡμῶν, quae quidem a textu vulgato absunt, in multis codd. vero, versionibus antiquis cet. post σάτηρι ἡμῶν inserta existunt, indeque a recentioribus quibusdam (e. gr. Griesbachio, Kuappio et Haenleinio) in textum recepta sunt, ex loco Rom. XVI, 27 coll. 2 Petr. III, 18 irreperunt.

p) Nolo commemorare, Trogi Pompeii libros historiar. ab Justino in compendium esse redactos atque Cornelii Nepotis vitas excellentium imperatorum probabiliter non tales superesse, quales ipse conscripsit, sed a posteriore quodam auctore (fortasse Aemilio Probo) passim brevitas ac mutatas. Exemplum forte accommodatius praebent Theophrasti Characteres, qui in compluribus codd. indeque et edd. usque ad Siebenkeesianam et Schneiderianam brevitati et mutilati existant, e cod. Palatino-Vaticano autem pleniori atque integriori forma prodierunt, quam antiquiorem esse

toque plura in recentiori aevo obvenisse? Quid? Vates etiam V. T., *Jeremias*, quem ex antiquiorum prophetarum oraculis saepius nonnulla in sua transtulisse constat, ex *Obadiae* oraculo in Edomitas versus 1—4 non verbosius, sed contractius reddidit cap. XLIX, 14—16 q). *Sequitur ergo, eos, qui Judam ex Petrina ep. hausisse putant, minime accusandos esse, tanquam opinioni faverent, quae iam per se ab omni probabilitate abhorreret. Accedit, ut Judas, licet plurimum, tamen non semper Petri sensum atque enunciata breviaverit, sed interdum potius (v. supra p. 31. 42.) ampliaverit. Auctor contra epistolae Petrinae, si Judae scriptioem ante oculos habuisset atque in suum libellum transferre voluisset, non dubitari potest, quin rem aliter aggredi atque aliter perficere debuisset.

Hoc loco opportuno sequenti quoque ratione argumentari posse mihi videor. Num cogitari licet, auctorem, qui locos in ep. Petrina vi sententiarum ad constantem virtutis amorem excitantium insignes c. I, 3—11 et c. II, 19—21 tam nerveose scribere egregiamque sententiam c. III, 13, quae ad animum r) recreandum maxime valet, mente percipere potuit, huncce aio, eam epistolae suae partem, qua in *ψευδοδιδασκαλς* vitis contaminatos invehitur, ex alio libello desumisse? — Quid? Si ab ipso apostolo Petro secundam epistolam, cui nomen eius est inscriptum, revera profectam esse censeamus, quod vel iis lectorum nostrorum, qui huc usque dubitaverint, per argumenta infra in sect. quinta exponenda persuasum iri speramus, num credere licet, — id contra eos (c. gr. HERDERUM s)) potissimum moneo, qui ipsum Petrum apostolum Judae epistolam compilasse contenderunt — num vel minimam probabilitatis speciem habet, huncce apostolum, quem ex pri-

et ad textum auctoris originale propius illa breviata accedere, iuste dubitari nequit. Vid. *Schneideri* praef. ad edit. maiorem (Jenae 1800) p. XXIII nec non *Ephemerid. univers. literar.* a. 1798 N. 339.

q) Non Jeremiae, sed potius Obadiae oraculum pro antiquiori atque archetypo habendum esse, egregie demonstravit ill. *Eichborn* in *Introduct. in V. T.* Vol. 3. §. 572.

r). — maxime eorum, qui vel ipsi duriori fortuna innocentes conficiantur vel certe rerum humanarum conditione baud raro perversitatis speciem praese ferente mirum in modum percelluntur. —

s) *Briefe zweener Brüder Jesu in unserm Kanon* p. 72. 73. 76.

priori epistola indubitata atque orationibus, quae a Luca actibus apostolorum insertae leguntur; ut etiam ex tota vitae eius historia virum alacritate ingenii, fervore eloquentiae (tantum non eius, quae in rhetorum scholis comparari poterat), eximiaque doctrinae Jesu Christi cognitione maxime pollentem nec facile ab aliorum auctoritate pendentem novimus, num credere licet, hunc in re leviuscula exponenda ad exemplum auctoris fugisse, qui opusculo suo nec ingenii praestantiam nec πνευματικωτέραν rei christianae γνῶσιν probavisse videtur t). Denique num Petrus putari potest, sermonem vehementiorem, quo in scelestissimis διδασκαλοις describendis s. perstringendis uti voluit, non tam ex suo pectore facile aestuante, quam ex alius auctoris libello edidisse? — —

Quodsi argumentorum in hac secunda sectione expositorum serie atque compage evicimus, non Judae, sed Petrinam epistolam pro alterius fonte et ἀρχετυπῳ existimandam esse, ad huiusce auctoritatem externis, quae dicunt, testimoniis firmandam magnum simul addidimus pondus. Quum enim epistola Judae iam secundo seculo in regionibus terrarum orientalium ac occidentalium haud dubitanter nota fuerit (v. supra sect. Iam), Petrinam utpote prius scriptam liquet, seculo secundo, ne dicam primo existisse.

Ve-

- r) Non vereor, ne mihi obiciatur *Hörderi* auctoritas, qui olim l. c. in haec declamationem exurrebat: „Der kurze *maieftätische* Brief *Judas*, Ein Stück von Anfang bis zu Ende, mit dem ersten Buchstaben zweckmäßig angelegt und mit ieder Geschichte, selbst ieder apokryphischen Geschichte streng und würdig unterhalten. — — Ein starkes, gedrängtes Gemälde, das ieder fühlen muß, (durch *Petrus*) gemeiner gemacht, von ein paar schwerern Stellen geläutert, eingeleitet, umschrieben, erweitert. Siehe da die Auflösung, würdig für beide Seiten. Wer Gefühl hat (!), den ersten starken Zusammenhang der Urschrift und die lauern, behutsamern (?), aufgelöfteren (?) Züge der Paraphrase zu erkennen, der lese, und er wird keinen Augenblick zweifeln. Da hängt der kühne, treffende Umriss mit Einem Federzuge; dort das ausgemalte reichere Nachbild. Jenes entwarf der feuervolle Jüngling: dies fuhrte der reisere Mann aus.“ Mirum! Scribendi genus in Judae epistola est facilius, planius, clarius, in Petrina obscurius, impeditius, audacius, quod ex collatione locorum parallelorum lucide apparere puto; quare illa non tanquam opus ferventioris ingenii, haec non tanquam paraphrasis sensum archetypi explanans cogitari potest.

Verum omnino mirari licet v), quod epistola, quae *Petri apostoli* nomen in fronte habet, in antiquiori ecclesia serius auctoritatem consecuta sit, quam epistola Judae quidem, non tamen tanquam apostolo adscripta. Epistola Petrina non solum ea fere omnia, quae in Judae ep. leguntur, (si mythica quaedam ex nostro quidem-sensu minime desideranda excipias) comprehendit, sed etiam cap. 1 et 3. multa alia offert, quae ad praestantiora doctrinae christianae capita illustranda egregie faciunt; unde ergo fieri potuit, ut scriptum, quod multis modis alteri praesferendum videatur, huic revera postponeretur, aut — distinctius loquar — *authenticitas* eius a compluribus patribus antiquis in dubium vocaretur? Res sane digna est, quae in sectione sequenti pensiculatus exigatur.

v) Cf. *Versuch einer Beleuchtung der Geschichte des alt. und christl. Bibelkanon's*, Vol. 2. p. 290, 91.

SECTIO TERTIA.

Explicantur causae quaedam probabiles, quae effecerint, ut posterioris epistolae Petrinae a vetustioribus patribus ecclesiasticis vel nulla vel non nisi suspectae mentio fieret.

Sane exoptatissimum esset, ut ipsi veteres, qui se vel alios de *audientia* epistolae Petrinae posterioris dubitare significaverunt, simul rationes causasque distincte et fute exposuissent, quibus ipsi vel alii inniterentur. At plures dubitationem tantum nude memorarunt et alii non nisi leviter obiterque rationem quandam attulerunt. Quare nobis acquiescendum est fere in solis suspicionibus, quas tamen non ab omni verisimilitudine remotas esse crediderim.

1) Plures veteris ecclesiae patres dogmaticis rationibus commoti de *audientia* epistolae Petrinae dubitasse videntur; his forte quaedam loca offendiculo erant, quippe quae liberaliori sensu expendere negligebant. Sic patet ex brevi *Didymi Alexandrini* enarratione in epistolam Petr. posteriorem x) supra iam memorata, multis ea, quae c. II, 7. 10. 13. de coelis terraque aliquando igne perituris et de novo coelo terraque expectanda leguntur, mira visa fuisse. (Utrum ipse *Origenes*, seculum circiter ante *Didymi* aetatem Alexandriae degens, cum *Philone*, Judaeo *Alexandrino*, quem *de incorruptibilitate mundi* scripsisse constat, quoad sententiam de mundo haud interituro consenserit igiturque in iisdem cap. tertii locis offenderit, quae erat b. MICHAELIS y) suspicio, vix erit diiudicandum. Equidem iam supra indicavi, veram *Origenis* de *audientia* epistolae Petrinae poste-

x) Cf. *Gallandi* Biblioth. patrum Tom. VI, p. 294.

y) *Einleitung in die göttl. Schriften des N. B.* §. 258.

posterioris sententiam non extra dubitationem poni posse.) Verum enim vero quamvis dogma illud de mundi exitio non necesse sit, ut pro articulo fundamentalis habeatur 2), tamen non est, cur ab epistolae auctore adoptatum miremur. Erat inter veteres Graecos et Romanos commentum *de exustione mundi* olim eventura, quamvis forte non latissime creditum, tamen divulgatum a). Notus est locus *Cicer. de natura Deorum* II, 46.: „Ex quo eventurum nostri putant —, ut *ad extremum omnis mundus ignesceret*, cum humore consumpto, neque terra ali posset neque remearet aer, cuius ortus, aqua omni exhausta, esse non posset; ita *relinqui nihil praeter ignem*“ cet. b). Immo et ipse salvator apud evangelistas de coelo terraque interiturus (Matth. XXIV, 35. Marci XIII, 31. coll. Pl. CII, 26. 27.) ut, et de subitis siderum atque elementorum sub mundi finem mutationibus (Matth. XXIV, 29. Marci XIII, 24. 25. c)) commemoravit. Diu ante vero pius vates

2) Constat, vel recentioribus nonnullis, e. gr. auctori commentatiunculae: „*Ueber eine bevorsteh. Verwänderung der Erde*“ — quae in cel. HENKII *N. Magazin für Religion'sphil., Exegese* cet. Vol. 3. fascic. 2. inserta existat, maxime probabile visum esse, mundum aliquando igne esse interiturum. Dicit auctor cit. (p. 348): „*Vorbereitungen und Materialien zum allgemeinen Erdrande sind schon vorhanden*“ sqq.

a) Excogitatum, ut videtur, ab antiquissimo Philosopho Ephesino, Heraclito („*ἰδοκεῖ αὐτῷ, ἐκ πυρὸς τὰ πάντα συνεσθῆναι καὶ εἰς τὸ αὐαλῦεσθαι*“ — Diogen. Laërt. lib. IX, f. 6. coll. Clemente. Alex. in Strom. V, p. 599 ed. cit.) inter placita Stoicorum, non omnium tamen, receptum erat. Cf. *Stobaei Eccl. phys.* Vol. I. p. 312 et p. 414 ed. Heeren. *Plutarch.* de rep. Stoic. p. 1075. *Cic. Acad. qu. IV*, 38. *Senec. natur. qu. III*, 13 et 28 extr. E recentioribus historiae philosophiae enarratoribus conferri possunt: TIEDEMANN *System der Stoischen Philosophie* P. II, p. 99 sqq. Eiusd. *Geist der speculativen Philosophie*, Vol. II, p. 466 sqq. et TENNEMANN *Geschichte der Philosophie*, Vol. IV, p. 67.

b) In eandem sententiam etiam spectare videntur elegantissimi versus Ovidii in *Metamorph.* I, 256:

Esse quoque in fati reminiscitur, adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia coeli
Ardeat et mundi moles operosa laboret.

c) Digna sunt, quae cum dictis *συνεσθῆναι* conferantur, verba *Senecae* de consol. ad Marc. c. 26 in fine: „Cum tempus advenerit, quo se mundus renovaturus exstinguat, viribus ista se suis cadent et sidera sideribus incurrent et omni flagraute materia, quo ignis quicquid nunc ex disposito lucet, ardebit.“

vates hebraeus, qui postrema collectionis oraculorum *Jesaianae* capita concinnavit, c. LXV, 17. LXVI, 22. futuram aetatem felicissimam nova insigniori imagine adumbraturus, Jehovah de condendo novo coelo novaeque terra loquentem fecit *d*). Liqueat ergo, Petrum apostolum, qui Christo assiduus fere auditor aderat et in priori quoque ep. librorum V. T., inprimis oraculorum Jesai, gnarum sese ostendit quemque etiam extra Palaestinam, in provinciis Asiae minoris (1 Ep. I, 1. *Euseb.* H. E. III, 1.), immo et aliquamdiu Romae *e*) commoratum esse vix negari licet, facile in id incidere potuisse, ut insolentiores rerum conversiones, quae *παρεσβίαν* Christi ab haeresium sectatoribus in dubium vocatam praeciturae s. comitaturae essent, illo modo (c. III, 7. 10. 13.) memoraret. — Sic fortasse in aliis quoque locis veteres, praeconcepta opinione detenti *προσκομματα* inveniebant, indeque — iniusta causa — epistolam tanquam spuriam reiiciebant vel certe consulto in scriptis suis non allegabant, ne si amplius innotesceret fieretque usitator, lites exorirentur de his illisve momentis in epistola obviis.

2) Nonnullis patribus fortasse ea de causa in suspicionem *νοθείας* vocabatur epistola, quoniam argumento suo a priori Petrina maxime differt. Verum ista quoque suspicionis s. dubitationis ratio esset omnino vana putanda. Apostolus enim aut consulto *ea*, quae de *ψευδοδιδασκαλοῖς* in Asia minori subrepentibus dicenda erant, in singularem epistolam reservavit, aut demum prior epistola diuissa de summo periculo, quod, timendum esset, ne illi homines errorum veneno morumque pravitate coetibus christianis inferrent, certior factus consilium cepit secundam epistolam scribendi, qua eosdem lectores moneret, ne a veritatis virtutisque via abduci se paterentur, sed potius sinceram animi indolem (c. III, 1. 2.) doctrinae traditae consentaneam probe servarent.

3) Complures patrum ad opinionem lapsi erant, stilum in utraque epistola maxime esse diversum indeque posteriorem Petro abiudicabant. Id non tam ex suspitione tenendum, quam ex ipso veteri testimonio. *Hieronymus* enim in loco supra p. 18 adducto ait: „Secunda a plerisque Petri esse negatur propter stili cum priore dissimilitudinem.“ Hanc rationem omni vera

d) Eiusdem sententiae s. imaginis vestigia etiam in ep. ad Hebraeos c. XIII, 14. cernuntur; auctor apocalypseos vero (c. XXI, 1) eam plenissime a vate hebraeo adsumsisse videtur.

e) Vid. *Euseb.* H. E. II, 25, ibique testimonium *Dionysii*, Corinthiorum episcopi, qui sec. II. vivebat.

vera vi esse destitutam, iam alii ostendere conati sunt moxque ipse (in sect. quarta) uberius ostendere conabor. Opinione vero semel animis insidente, explicatus est, quare alii in scriptis suis epistolam minime usurpaverint, alii eam veluti suspectam et dubitam inemoraverint.

4) Quum epistola Judae et Petrina posterior argumento et dictione simillimae sint, fieri potuit, ut iam in primis seculis nonnulli solummodo alteram pro genuina, alteram vero pro spuria sumendam esse intelligerent. Ut vero Judae opusculum praeferrent, fecerunt vel brevitate eius commoti vel singulari mythorum in ea occurrentium amore detenti *f*), vel quod Judae descriptio haereticorum, in quibusdam locis acrior Petrina, forte posteriori aetate ad homines ab ecclesia et disciplina vere christiana digressos accommodatior videbatur. Accedebat fortasse etiam unum alterumve argumentorum paulo ante (nr. 1. 2. et 3.) expositorum.

5) Epistola Petrina forte omnino non statim in publicum prodiiit, sed diu in abscondito iacuit, ita ut a primi seculi patribus, immo et per plurimos secundi saec. annos usurpari atque commemorari prorsus nequiverit. Eam ob causam vero, quod apud patres antiquiores nullum eius indicium aderat, forsan seriorum quoque plures, quibus in promptu erat, eam in usum suum convertere noluerunt; nonnullos quoque, suspicari posses, potissimum ob id ipsum *γεννησιμότητα* eius impugnasse sicque facile fieri potuisse, ut in classem *τῶν ἀντιλεγόμενων* referretur. Causae, quae impediverint, quo minus maturius innotesceret, cogitari possunt multae. Fortasse epistola Romae a Petro scripta est paulo ante eius mortem (cf. c. I, 13. 14.) et defuit opportunitas eam mox in Asiam ad eos coetus christ., quibus destinata erat, mittendi *g*). Aut presbyteri et episcopi eam, praesertim si sero, Petro iam vita defuncto, afferretur, vel ex sola negligentia vel rationibus permoti cum ecclesiis communicare cunctati sunt. Jam aliis *h*) observatum est, ex dicto Paulino 1 Thess. V, 27 colligi posse, apostolorum epistolas interdum ab iis, quibus tradebantur, esse suppressas, ita ut coram coetu christ. non recitarentur. Oratio vehementior et acerbior, quae in cap. tertio regnat, forte eo loco et tem-

f) Cf. quod supra p. 9 diximus de *Tertulliano*.

g) Epistolam, si genuina sit, ad christianos in iisdem provinciis asiaticis scriptam esse, quibus prior Petrina (c. I, 1) destinata erat, omnes fere interpretes propter locum c. III, 1 (ep. poster.) acceperunt.

h) *Nietzsch* l. c. p. 13 et *Port* in *Prolegg* p. 162.

tempore, quo primo afferebatur epistola, non convenire visa est. Aut contentio et partium studium, quo christiani in Asia minori, alii Petri, alii Pauli disciplinae addicti (1 Cor. I, 12. IX, 1 sqq.), nonnunquam agitati fuerunt, effecit, ut presbyteri epistolae Petrinae, in qua c. III, 15. 16 Pauli honorifica mentio fit, si non recitationem in ecclesia, ad quam prius missa erat, tamen ad externos divulgationem et usum frequentiore cohiberent. Quid? Ipsi *ψευδοδιδασκαλοι* in ecclesia, ad quam prius perferebatur, fortasse tanta vi atque auctoritate pollebant, ut eam saltem in plures annos supprimerent. Vel ecclesiae, ad quas deinceps ab ea, quae prius acceperat, mittebatur, non erant tali errorum vitiorumque contagio inquinatae, ut presbyteri epistolam, quae offensam subire posset, describendam et publice praelegendam duxerint. — Si quis dicturus esset, mirum videri, quod non eadem rationes pariter impedimento fuerint, ne epistola Judae inature divulgaretur, respondere licet, hanc forte aliis in terris alioque tempore prodiisse in publicum, ita ut illico faventiores reperire posset lectores.

Quamquam me in his exponendis duntaxat in suspicionum campo versari non diffitear, immo supra iam confessus sum, tamen id certe evicisse puto, eos non audiendos esse, qui inde quod patrum primi et secundi seculi nullus indubitanter testis epistolae Petrinae nominandus sit, *αυθεντίας* eius labefactare voluerunt. Eosdem nimiae fiduciae in hoc argumento collocatae iam ea ex causa accusari posse, quoniam multa aevi antiquioris scripta, in quibus epistola forsitan commemorata fuerit, temporis iniuria perierint, hoc valde tueri mihi ipsi non est animus. Omne patrocinium, quod suae sententiae ex silentio dubiisve patrum quaesiverunt, iam satis renovisse mihi videor, si non tantum epistolam Judae ex Petrino quasi fonte suo derivandam esse, sed etiam quomodo fieri potuerit, ut haec serius illa auctoritatem consequeretur, ad eum, qui in his rebus postulari potest, probabilitatis gradum adduxerim.

At omnia haec frustra sunt disputata, si rationibus ex ipsa epistola Petrina petitis (*argumenta interna* dicunt) persuaderi queat, eam non ab apostolo scriptam, sed foetum impostoris esse, qui seriori aevo auctoritatem magni nominis ementiri ausus sit. Meum ergo est, ut ista argumenta, quorum plurima nuper denuo confidenter in medium prolata sunt, diligentiori examini submittam.

S E C T I O Q U A R T A.

*Expenduntur argumenta, dicunt interna, quibus ad
epistolae posterioris Petrinae γνησιότητα sollicitandam
ufi sunt recentiores.*

1) Nonnulli recentiores αὐθεντίας ep. Petrinae posterioris in dubium vocarent, quod sententiis quibusdam in ea offendeantur, quae in priori Petri epistola atque in eius orationibus a Luca Actis apostolorum (c. I, 16. II, 14. III, 12. IV, 8. V, 29. VIII, 20. X, 34. XI, 5. XV, 7 seqq.) insertis non existant. Verum hac ratione nil certi concludi potest, nec quoad alios auctores antiquos ita concludi solet. Quis enim *Ciceronis Quaestiones Tuscul.* pro libro supposititio declarare auderet, si quas in iis sententias insolentiores reperisse crederet, quae in libris *officiorum* aliisque Ciceronianis desiderantur? — Loca, quae quiddam offensionis habere putentur, ex nostra ep. eruerunt c. III, 5—7. 10—13, ubi de coelo et terra, quae olim (ἐκπαλαι) exstiterint atque de mundo hodierno aliquando vi ignis perituro elementorumque consummatione agitur. At nullo modo probari potest, Petrum apostolum ea scribere nequivisse. Scriptores N. T. haud raro traditionibus mythisque vulgaribus, maxime Judaeorum sese accommodarunt. Videtis 1 Cor. X, 4. i) et Jac. V, 17 k). Petrus ipse in epistola priori ad id genus popularis demonstrationis descendisse videtur c. III, 19. 20. l) et IV, 6. ubi Christus, supplicium passus, (πνιματι) in

i) ibique *Wesselingii, Semlerum et Schulzium.*

k) ad quem locum *Scorrii* Opusc. acad. Vol. II. p. 73. conferenda sunt.

l) Hunc locum vexatissimum constat, postremis annis a pluribus interpretibus, e. gr. *Petz, I. E. C. Schmidt, Vogel, Gabler, Birch* (in Prolegg. ad auctarium cet. p. I. IV), *Strange* scire docteque tractatum esse. Quam interpretationem supra indicavi; praetuli non nisi accuratiori examinatione instituta.

in Orcum se contulisse ibique animis corpore, exutis praedicasse traditur. Immo ibi etiam aliquoties instantem mundi consummationem omniumque rerum vicissitudinem tetigit c. IV, 7. 13. 17. Ceterum quomodo fieri potuerit, ut persuasionem de coelo terraque aliquando crematuris novoque mundo inchoaturo indueret, iam supra p. 54. 55. paucis ostendi. Dictum illud vero (c. III, 5.) de coelo terraque, quae olim fuerint, nihil offendere nullumque scrupulum iniicere potest, si ad tempus referatur, quod diluvium Noachicum praecedebat et quasi aliam mundi generisque hominum epocham facere putabatur. Videtur Judaeos, qui ad *Φιλοσοφείναι* animum applicuerant, opinio tenuisse, mundum olim *aqua* tempore Noae omnia inundante transformatum, immo innovatum esse, in posterum vero *igne* immutatum iri m).

2) Aliud argumentum, quod ad epistolae *γνησιότητα* sollicitandam multi gravissimum putarunt, a stili discrepantia, quae inter utramque ep. Petrinam intercedat, defumitur. Veterum iam *plerosque* hoc argumento usos fuisse, ex testimonio *Hieronymi* supra p. 18. et 55. allato constat. An voce „*plerisque*“ homines suae aetatis, an superioris quoque significare voluerit, est quidem in ambiguo. Certum vero est, hanc veterum auctoritatem suspicioni recentiorum magnum pondus addidisse. Distincta tamen exempla ad discrepantiam stili in utraque ep. probandam, quantum scio, nusquam sunt in medium prolata. Nec defuerunt viri, qui erudita argumentatione nisi suspensionem ipsam remove, vim certe, quae illi ad labefactandam epistolae *αὐθεντίαν* inesse crederetur, infringere studerent. Et sane mirandum, nuper idem argumentum a stili diversitate petitum simpliciter recoqui tantumque ei tribui potuisse. *Nietzsche* enim et qui apprimè cum eo facit, *Pottius* ll. cc. solenter exposuerunt: quam parum praesidii in eo quaerendum sit, quum ex quinque prioris epistolae capitibus vix definiri queat, quid stilo Petrino proprium sit, quidve ab eo recedat, quumque negari non possit, dictionem eiusdem auctoris pro temporis ac materiae diversitate saepius maxime differre. Hocce posterius praecipuis in secundam ep. Petrinam valet; in ea enim et maxime in secundo eius capite, ubi stili magis quam in binis ceteris capp. discrepare visus est, longe alia res, quam in prima ep., pertractatur; inde auctor etiam ex aliis fontibus, quam quum primam epistolam scribebat, hausisse existimari potest et forsan ad peculiarem ip-

m) Cf. *Schoettgenii* h. h. et t. ad 2 Petri III, 6. 7.

ipforum haeticorum dictionem respexit. Nihilominus stilum in utraque epistola multis modis mire similem esse amiceque congruere, duumvirt laudati tot exemplis evicerunt, ut, nisi putarem in singulis quibusdam eligendis et collocandis ab iis discedendum esse, rem retractare superfedere possem. Reperimus in utrisque epistolis *non tantum* eandem auctoris hebraicam cogitandi et dicendi indolem, loca V. T. pari modo omisissis allegandi formulis orationi intertexta, *interdum* quoque impeditiorem periodorum constructionem, quae exigua bene et perspicue scribendi facultatem prodiit n), *sed apparet etiam* ex utriusque ep. dictione ille fervidior animi sensus, quem utpote Petro inprimis proprium ex evangelistarum commentariis novimus. Orationem in posteriori ep. passim vehementiorem ideoque duriorum esse, quam in priori, quis miretur, dummodo reputet, apostolum ibi iusto odio atque ira in scelestissimas doctrinae morumque corruptores incensum scripsisse? — Contra mirari liceat, quod animi sui aestum tam facile effervescentem non saepius in priori epistola monstraverit o). Ceterum in utraque epistola reperiuntur periodi, quae novis membris annexis sive interpositis in longitudinem iusto maiorem accreverunt (1 ep. I, 2—12. 17—21. II, 21—25. III, 18—22. 2 ep. I, 3—7. II, 1—3. 4—10. 10—16.), item eadem sententiarum repetitiones (1 ep. III, 17. coll. 14. et c. II, 19. 20. 2 ep. I, 10. coll. 5—9. III, 12. coll. 10. et 14. coll. 12.), eadem opposita (1 ep. II, 16. 2 ep. II, 19.) audacesque imagines ac figurae, non quidem expresse eadem, attamen ex eodem ingenio facile derivandae (1 ep. I, 7. 23. 24. II, 2. 4. 5. IV, 10. V, 2—4. 8. 2 ep. I, 13. 19. II, 12. 17. 22. III, 10); immo occurrunt eadem vocabula eaque eodem sensu inusitati (αναρεση et αναρεσηθαι 1 ep. I, 15. 17. 18. coll. 2 ep. II, 7. 18. III, 11. αρετη syn. vocibus δεξα et ανος = הדר וכבוד 1 ep. II, 9 coll. 2 ep. I, 13. αμαμος και ασπιλος 1 ep. I, 19. coll. 2 ep. III, 14. et II, 13. quo loco postea σπιλος και μωμοι memorantur. κριμα et κρισις pro κατακριμα cet. passim in utraque ep. — ο παλαιος, quo Deus denotatur, 1 ep. 15. et 2 ep. I, 3. πειρασμος 1 ep. I, 6. coll. 2 ep. II, 9: πορευεσθαι, indulgere,

u) Jam b. Morus (in *Prælecte. in Jacobi et Petri epp.* ed. Donat p. 214 et 215) bene monuit, Petrum in utraque ep. mox difficilior, mox facilius scripsisse.

o) Adfunt tamen ibi quoque loca, quae singularem animi ardorem produunt, c. gr. c. II, 21—25. III, 18—22. IV, 1—4. V, 2. 3. 8—10.

gere, 1 ep. IV, 3 coll. 2 ep. II, 10. III, 3. *χορηγεῖν* 1 ep. IV, 11 coll. *ἐπιχορηγεῖν* 2 ep. I, 5 et 11 p)). — Quamvis satis larga sit haec exemplorum similitudinis, quae inter utramque ep. intercedit, messis, tamen non diffitendum est, ea nihil probari, si epistolae posteriori vera inhaereant impostoris vestigia, qui Petri auctoritate atque persona abusus esset; quum haec vero plane absunt pp), locorum similium comparatio ad stabilendam epistolae *αὐθεντικὴν*, certe ad suspicionem discrepantiae dictionis repellendam omnino facit. Vim autem ac momentum huius comparationis efficacius intelliget, qui simul cum hisce epp. Petrinis in canonem N. T. receptis *epistolam ad Jacobum Petro suppositam* q) comparaverit. En quantum distet ab illis!

3) Palmarium argumentum, quo maxime permoti nonnulli recentiorum r) epistolam posteriorem Petro apostolo abiudicandam esse censuerunt, situm est in loco ep. c. III, 15. 16. Postquam auctor v. 14 et init. v. 15 lectores adhortatus est, ut integri vitae scelerumque puri futuram meliorem in coelo conditionem expectarent, nihil solliciti de mora extremi iudicii non nisi lenitate divina protracti, ista subiunxit:

„καθὼς καὶ ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν αὐτῇ δοθεῖσαν σοφίαν ἐγράψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς, λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τούτων· ἐν οἷς δ) ἐστὶ δυσνόητα τινα, αἱ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀτηρεῖς στρεβλῶσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς γραφὰς πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπώλειαν.“

Mirantur interpretes, tam amice mentionem fieri Pauli, ethnicorum apostoli; magis mirantur, omnes Pauli epistolas quasi iam in unum corpus reductas ingenue citari. Scimus omnino ex ipsius Pauli narratione (Gal. II, 11 — 14 t)), aliquando Antiochiae disceptationem inter Petrum et Paulum

p) De conspiratione sensus in singulis locis utriusque epistolae infra in sect. V. §. 4. proponuntur exempla.

pp) Cf. infra sectionem quintam.

q) Cf. FABRICII *cod. apocryphus* N. T. P. II, p. 907 — 913.

r) praeter I. E. Schmidium et Welckerum VV. CC. etiam censor eruditus in (*Hat.*) *Ephemerid. univers. lit.* anni 1805. Nr. 58.

s) Haec lectio vulg. οἷς varianti αἷς praeferenda esse videtur utpote difficilior; nititur quoque auctoritate plurimorum testium veterum, et a recentioribus criticis, *Griesbachio*, *Mattbaei* cet. in textu servata est.

t) ad quem loc. b. *Koppius* conferendus.

lum exortam esse, quum ille a sententia, quam olim ipse Hierosolymis in confessu apostolorum (Actor. XV, 7—29) strenue atque apertius proposuerat, ex nimia animi facilitate discedens, convictum christianorum, qui olim ethnicae religioni addicti fuerant, abhorreret, placitis Ex-Judaeorum iusto nimis obsequiosus. At minime sequitur, inmutam inimicitiam ab eo inde tempore inter utrosque apostolos obtinuisse, ita ut alter alterum honoris causa ne commemorare quidem voluerit. Ipse Paulus in illa ad Galatas epistola (c. II, 9) paucis annis post conventum Hierosolymitanum scripta honorificentissime Petri mentionem fecit *v*) et insuper satis magnam temporis intervallum inter illam Antiochensem disceptationem huiusque epistolae originem fuit, ut merito credi possit, apostolos, qui utrique summam diligentiam in doctrina christiana, alter inter gentiles, alter inter Judaeos (Gal II, 7. 9. coll. Rom. XV, 16) propaganda posuerunt ergoque in ardore salutem hominum ex praeceptis Christi promovendi plane consenserunt, iam dudum ad mitiorem erga se invicem animi sensum rediisse, quum Petrus, si quidem auctor epistolae putandus est, illa verba scriberet. — Quod vero alterum scrupulum attinet inde iniectum, quod v. 16 collectionem epistolarum Paulinarum quoque versus divulgatam innui putant, regeri potest, verba *εν πασαις ταις επισολαις* sic iusto pressius accipi, quum nihil cogat, ut de integra collectione omnium, quascunque Paulus scripserit, epistolarum cogitemus. Auctor potius existimandus est eas tantummodo Pauli epistolas spectasse, quae ei innotuerant quasque etiam lectoribus suis innotuisse credebatur *x*). Et cur fieri non potuisset, ut Petrus eiusque lectores aliquas cognoscerent epistolas Paulinas? — Eum haud continuo intra fines terrae iudaicae mansisse, iam inde liquet, quod Antiochiam veniret, quum Paulus ibi commorabatur. (Gal. II, 21.) Praeterea, quod iam supra in transcurso monebam, vix negari potest, Petrum olim in provinciis asiaticis (iis scil., quae in prioris ep. inscriptione expresse nominantur) aliquamdiu

v) Sunt quidem nonnulli interpretes (c. gr. cel. *Augusti* in libro: *Die kathol. Briefe neu übersetzt*, Lemgov, 1801, p. 2 et 3), qui Paulum Gal. II, 9 verba *οι δοκυντες εσθλοι ειναι* itemque locum 2 Cor. XI, 5: *λογιζομαι — μηδεν υπερηκεναι των υπερλιαν αποσταλων* putent *δι' ειρωνειαν* scripsisse. At equidem mihi id persuadere non possum. Contextus locorum talem interpretationem minime flagitat.

x) Constat in omnibus linguis, antiquis et recentioribus, saepe de *universo* dici, quod tantum *de parte* intelligendum.

diu degisse. Ex rerum enim, quas in priori ep. tractat, atque ex interiorum animi sensuum, quos tam lucide enunciat, ratione perspicuum est, mutuam apostoli lectorumque eius cognitionem et familiaritatem aliam fuisse, quam quae inter homines conciliatur, quibus nunquam, ut ita dicam, *προσωπον προς προσωπον* videre licuit. Sin vero in illis regionibus *) inter christianos commoratus est, dubitari nequit, quin ibi *nonnullas* epistolarum Paulinarum oculis usurpaverit. Sane non potuit non cupidissimus esse literarum, quae ab illo studiosissimo rerum christianarum adiutore proficisciebantur. Opportunitas vero earum adipiscendarum deesse non potuit ei, qui ipse apostolus erat. Nil obstat, ne putemus, Petrum epistolam ad Galatas et utramque ad Thessalonicenses, quas Paulinarum, quae supersunt, primo scriptas esse constat, in Asia vidisse. An Pauli quoque epistolas ad Ephesios, Colossenses et Philipenses in ipsa Asia viderit, non asseri potest; sunt enim serius scriptae, quam quo tempore Petrum in Asia fuisse probabile est. Si vero in extremo vitae actu Romam venerit, (quod vix in dubium vocari posse, iam supra monui), omnino credere licet, ibi ei non modo epistolam Pauli ad Romanos superiori tempore scriptam, sed etiam exempla illarum epistolarum in promptu fuisse, quas Paulum, quum Romae in vinculis tenebatur, ad ecclesias asiaticas scripsisse non est ut dubitemus y). Et

*) Nolo commemorare, Petrum ex dicto ep. prioris c. V, 13. in *Babylonia* quoque olim degisse videri adeoque ut hanc terram adiret, non potuisse quin multas provincias *Aesae minoris* peragraret. Nolo id commemorare, quum argumentatio supra proposita iam satis moveat, ut Petrum in iis regionibus, ubi theatrum Pauli apostoli erat, aliquamdiu commoratum esse putemus quinque verba illa 1 ep. V, 13. *απαζ. ὅμας ἡ ἐν Βαβυλωνί συνεκλεκτῇ* ambiguae sint interpretationis. Mihi quidem ut olim multis auctoribus syriacis (v. *Affemannii* Diss. de Syris Nestor. in Bibl. orient. T. III. P. 2. p. IV — VI) itemque Erasmo, Drusio, ut recentiores taceam, maxime ad probabilitatem ea interpretatio accedere videtur, qua *Βαβυλῶν* non tropico, sed proprio sensu accipitur. In *Babylonia*, superioris *Aesae* provincia, multos Judaeos vixisse satis constat ex *Pbitone* de leg. ad Cai. ed. meae p. 259 et 297, ubi etiam locos consonantes *Fl. Josephi* adduxi. Ubi Judaei fuerunt, ibi etiam doctrinam christianam doceri potuisse, non est ut moneam.

2) Cf. SCHMIDTII *Historisch-kritische Einleitung in's N. T.* §. 85 — 87, et §. 119. — Exempla epistolarum, quas Paulus Romae scripsit ibi per eius discipulos et sectatores sumpta fuisse, pluribus ex causis maxime

Et quid vetat coniecere, Petrum alias quoque Pauli epistolas, quam quae hodie superstites sunt, vidisse, immo eas ipsas, quarum in hoc dicto (c. III, 15. 16) rationem habuerit, tales fuisse, quae ad nostram aetatem non pervenerint ^z)? — Insuper iam diu viri docti non tantum inde, quod epistola ad Ephesios tanquam encyclica considerata est, sed etiam ex aliarum Pauli epp. locis (Col. IV, 16. 2 Thess. II, 2) iuste collegerunt, aliquas huiusce apostoli epistolas iam eo adhuc vivo extra ecclesias, quibus scriptae erant, fuisse divulgatas ^a). — Hisce expositis vis argumentandi, quam ex loco allato (2 Ep. III, 15. 16) quaesiverunt, manifesto convellitur. Si quem vero offendat, quod alter apostolus alterius scripta nominatim memoraverit, is quaeso meminerit, simile exemplum in V. T. exstare. Jeremias enim c. XXVI, 18 alius vatis Hebraeorum, Michae, dictum ex eius c. III, 12 nominatim atque ad verba allegavit. Praeterea vel ipsam causam, quae Petrum moverit, ut ad Paulum eiusque epistolas provocaret, divinare possumus. Sicuti enim verisimillimum est ^b), Paulum consulto in epistola ad Galatas (c. II, 11 sqq.) causas et modum disceptationis olim Antiochiae inter ipsum Petrumque ortae exposuisse, ne quis de ea inique iudicaret suamque cum Petro in rel. christ. tradenda consensionem in dubium vocaret, ita etiam coniecere licet, Petrum hoc loco eadem ex causa amicissimam Pauli scriptorumque eius mentionem fecisse. Deinde si *ψευδοδιδασκαλοι* dicta quaedam Paulina, quae Christi *παρεσιαν* spectarent, perverse interpretarentur indeque eo facilius inscios et infirmos (*αμαθεis και ασηρικτης*) in errorem ducerent, Petro omnino debebat necesse videri ut, postquam ad

xime est probabile. Petrus ergo, qui verisimiliter non multo ante Pauli mortem Romam venisse credendus est (cum iam tum temporis ibi fuisse, quum Paulus epistolas ad Philipenses, Eph. et Coloss. scriberet, merito dubitari potest, quum Petri nulla in his epp. mentio facta sit), haec exempla procul dubio cognoscere potuit.

- ^z) Est notissima observatio recentiorum eruditorum, Paulum apost. probabiliter per triginta fere annos, quibus in res christ. promovendas summam operam impendit, plures quam, quae hodie leguntur, epistolas scripsisse et fortasse nonnullas iam ante epistolam ad Galatas, quam inter superstites primam scripsit demum 14 circiter annos, postquam ad sacra christiana se converterat. Unam atque alteram epp. Paulinar. interiisse, iam satis evincitur locis 1 Cor. V, 9 et Phil. III, 1.

^a) Cf. WEBER *Beiträge zur Geschichte des N. T. Kanons*, p. 84 sqq.

^b) Cf. KNAFFII scr. I, p. 508,

ad *ψευδοδιδασκαλίας* refellendos veriora de reditu Christi exposuerat (c. III, 4 — 14), suum Paulique consensum expresse affirmaret c) — Si hac ratione, quam partim b. *Storrius* d) praeivit, consilium sensumque auctoris, quum versus 15 et 16 scriberet, fuisse accipiamus, omnes difficultates criticae atque exegeticae evanescunt, quas multi viri eruditi, adhuc nuper, huic loco inesse contenderunt. Neque opus est coniectura, qua nonnulli totum dictum *καθώς και ὁ αγαπητός* — — *απώλειαν* ab aliena manu Petro adfuturum esse crediderunt e).

4) Nonnulli *αυθεντικῆς* epistolae Petrinae posterioris impugnarunt dicendo, auctorem personam apostoli Petri studiosissime sibi sumsisse et vindicasse, ita ut in suspensionem simulationis incurrat. Excitarunt loca c. I, 12 — 15. 16 — 18. II, 1. III, 1. 2. 15. — Verum enim si omnis alia, quibus commoti Petro epistolam abiudicarunt, nihil vere probant atque e contrario multa partim iam supra exposita, partim posthac in sect. Vta exponenda ad epistolae *αυθεντικῆς* firmendam praeclare consonant, perspicuum est,

c) Nonnulli singularem locum ex epp. Paulinis hodie superstitibus eruere voluerunt, cui Petrus verbis *Παυλος γράσεν ὑμῖν* (v. 15) alluserit. Alii dictum ep. ad Romanos c. II, 4 aut IX, 22, alii Hebr. X, 25 attulerunt, sed nec unum nec alterum vere convenit. Cf. *Postium*, qui probabilius coniecit; Petrum ad deperditam quandam Pauli epistolam spectasse. Ceterum ad verba v. 16 *ἐν πάσαις ταῖς ἐπιστολαῖς* b. *Morus* iuste annotavit: „Loquitur Petrus de adventu Domini, de fine mundi et iudicio. Quod autem Paulum in omnibus suis epp. harum rerum mentionem facere dicit, id non eget verbis. Quoties enim de futura illa conditione et rerum statu loquitur!“

d) in *Diff. de catholicar. epp. occasione et consilio* (inserta *Opuscul. acad.* Vol. II, p. 367 seqq.) § 1.

e) Esset quoque haec coniectura minime probanda; excluso enim illo dicto „*καθώς* — *απώλειαν*“ manifesta lacuna esset interhortationes v. 14: *Διό, αγαπητοί, — σωτηρίαν ἡγείσθε* atque v. 17: *ὑμεῖς ἐν, αγαπητοί* cet. Alia res est, annon verba v. 16: *ὡς και τας λοιπας γραφας* pro spuris habenda sint; sapiunt omnino glossam, quae iam in primis seculis adscribi potuit, praesertim textui Dodd. qui forsitan in antecedd. pro *οἷς* praerberent *αἷς*. Nec tamen negaverim, Petrum ea scribere potuisse. Cf. *Storr*. l. c. in *Opuscul.* p. 369 nota 8.

est, illam obiectionem fundamento suo esse destitutam. Dicta, quibus impostorem inferioris aetatis ad personam divi Petri sustinendam callide usum esse autumant, sunt potius luculenta certaue veri Petri nec simulantis nec dissimulantis indicia. Insunt quoque locis adductis nulla, quae suspicionem vere creare possent. De hinc eorum tamen pauca dicenda sunt *f*). Verba capitis I, 14:

„ιδως, οτι ταχινη εστι η αποθεις τα σκηνωματος μου, καθως και ο κυριος ημων Ιησους Χριστος εδηλωσε με.“

non solum aliqui eorum, qui *αυθεντικαν* epistolae sollicitarunt, sed etiam nonnulli, qui subierant vindicis seu interpretis partes *g*), ita acceperunt, ut auctorem ad verba Christi Joh. XXI, 18. 19. respexisse putarent. Verum vix iuste. Fac enim, evangelista vel qui alius capitis XXI i. e. *appendicis* evangelii Johannei auctor putandus *h*), verba Christi recte intellexerit de mortis genere, cui Petrus occubiturus sit, minime tamen apparet, quomodo auctor epistolae inde *ταχινην αποθεις τα σκηνωματος* colligere potuerit. Quare omnino praestat assumere, Petrum respexisse aliud dictum Christi, alia occasione auditum idque nobis in commentariis evangelistarum haud traditum vel quum demum triginta et quod excurrit annos post Christi e vita discessum Petrus mortem obiret adeoque Christus ei *celerem* mortem praedixisse vix putari queat, |probabilius est, Petrum h. l. visionem quandam in mente habuisse, quam paulo ante, quam ista scriberet, forsan per somnium sibi contigisse credebat. Constat Paulum quoque interdum (2 Cor. XII, 1. seqq.) ad singulares visiones provocasse, quae sibi contigissent. — Alius locus, qui novissime utpote talis tentatus est, ubi impostor personam Petri gerere annitendo simulationem suam prodiderit, est c. III, 1:

„Ταυ

f) Locus c. III, 15 paulo ante in §. 3 pertractatus est.

g) c. gr. b. *Michaelis* in libro: *Einleitung in die göttl. Schr. des N. B.* §. 254. et ven. *Haenlein* in: *Handbuch der Einleitung* cét. P. I. p. 200.

h) Constat, post *H. Grotium* et *Jo. Clericum* recentiori aetate *S. V. Paulum* (v. N. *Repertorium für bibl. und morgenl. Lit.* P. II. p. 327 sqq.) et cel. *Gurlittum* (in *specim. tertio lectt. in N. T.* edito Hamb. 1805) *αυθεντικων* huius capitis docte et subtiliter impugnasse simulque Christi sensum (v. 18) a capitis conscriptore perperam esse intellectum non sine veri specie demonstrasse. Ipsum caput d. Joanni vindicare studuit, cel. *Pauli* obiectiones respiciens, cl. *Hug* in libro inscripto: „*Einleitung in die Bücher des N. T. Erstes Hef.* (Basil. 1797.) p. 200 sqq.

„Ταυτην ηδη, αγαπητοι, δευτεραν υμιν γραφω επισολην, εν αις διεγερω υμων εν υπομονησει την ειλικρινη διανοιαν cet.

Potatur i), his verbis utrique epistolae Petrinae idem consilium idque contra veritatem subiici. — Verum hoc modo verba textus inique premuntur. Auctor minime contendit, se in ista atque priori ep. *plane idem* secutum esse *consilium* (— quod si vel impostor dixisset, sane maxime stultum sese gessisset, quoniam ex ipsis epp. facile refutandus, ergo suo ipsius ense quasi iugulandus fuisset —); innuit tantum, quod in utrisque epp. consilium vere commune habuit, nempe eum animi sensum, qui doctrinae christianae congruat, i. e. sincerum virtutis amorem in lectoribus suis excitandi (την ειλικρινη διανοιαν διεγερειν k)) ideoque (v. 2.) dicta prophetarum V. T. ad Christum eiusque regnum spectantia (cf. 1 Petr. I, 10—12 coll. 2 Petr. I, 19—21.) simulque praecepta ab apostolis coram tradita (1 Petr. I, 2. et 2 Petr. I, 1.) in memoriam revocandi. In hac rerum similitudine tamen magnam quoque dissimilitudinem inter utramque epistolam intercedere, negare sane nec voluit nec potuit l).

5)

i) Cf. *Schmidii* clavem phil. exeg. in N. T. contin. a *Welckero* p. 206.

k) Huc tendunt egregiae praescriptiones et admonitiones in utraque epistola tam frequentes, ut exempla excitare non opus sit.

l) *B. Berger* in libro: *Versuch einer moral. Einleitung in das N. T. V. II.* p. 383 et 393 contendit, utrasque epistolas Petrinas in arctissimo esse conexu; in priori enim apostoli fuisse consilium, quosdam errores, qui ne christianis perniciosi forent, timendi erant, in universum eo modo repellendi, ut verae doctrinae christianae decreta studiosius inculcaret; in posteriori vero eum id egisse, ut *ψευδοδιδασκαλς* singulosque eorum errores, quos usque quaque disseminatos videret, acrius et distinctius impugnaret. Qua sententia adoptata, utrique epistolae omnino iuste idem consilium pleniori sensu adscribi posset, quod *Bergerus* quoque fecit, ita ut inde argumentum magni ponderis, quo posterioris epistolae *αυθεντια* firmari queat, sumendum esse putaret. At mihi quidem *salis* nexus utriusque epistolae non satis certus esse videtur. *Bergerus* ad sententiam suam probandam comparavit locos 2 Petri II, 10 et 1 Petri II, 13—17 ergoque vocibus *κυρις* et *δ. ε.* magistratus publicos denotari accepit, cui interpretationi contextus ratio valde refragatur, id quod ex supra p. 34. 35 et p. 36 (nota r) annotatis elucebit.

5) Levius est argumentum, quod ad seriores epistolae aetatem probandam petatum est e loco c. III, 4. Ibi auctor falsos doctores, quos verum praecedente *εμπαικτας* vocat, interrogantes facit:

„*πῶς ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ;*“ *m*).

Talem interrogationem contenditur, aevo apostoli Petri nondum potuisse iniici; Paulum prohibuisse 1 Thess. V, 1, ne curiosius *ἡμεῖς κυρίου* expectaretur *n*). — At quidni triginta et quod excurrit, annis post Christi obitum praeterlapsis homines *παρρηκίαι, κατὰ τὰς ἰδίαις αὐτῶν ἐπιθυμίαις παρενομούμενοι* (c. III, 3) ad probos doctrinae christianae sectatores, qui laetissimam spem *τῶν εἰπεῖναι εἰς τὴν αἰώνιον βασιλείαν τῶν κυρίων καὶ σωτῆρος* I. X. (c. I, 11.) fovebant, irridendos et cavillandos illam interrogationem movere potuerint? Immo fuerunt sane multi christiani, qui, etsi non corruptelarum illecebris irretiti, desiderio tamen tranquillitatis, amplitudinis et felicitatis, quas sibi in regno illo insigniori a Christo redeunte inaugurando pollicebantur, moram *τῆς παρουσίας Χριστοῦ* impatientius ferrent. Ipse Paulus apostolus in illa ad Thessalonicenses ep. multo ante posteriorem Petrinam scripta iam tales christianos respexisse videtur nec a probabilitate abhorret, ipsum locum adversus nostram epistolam excitatum (1 Thess. V. 1. 2.), qui sensu suo cum dicto in nostra ep. c. III, 10. plane consentit, oppositum fuisse christianis, qui similiter, quamvis animo non aequae impio et malevolo, interrogaverant: *πῶς ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία τῆς παρουσίας αὐτοῦ;* — Alia, quae moneri s. annotari possent, iam occuparunt *Nietzsche* (l. l. p. 33—46.) et *Pottius* (in Prolegg. l. p. 169. 170.) in argumentatione contra *Grotium*.

Iamiam rationibus, quibus inducti viri eruditi epistolam a scriptore inferioris aetatis, qui Petri apostoli nomen et auctoritatem fraudulenter sibi arrogaverit, profectam esse statuerunt, examinatis atque excussis *o*), superest

m) Scripsit auctor *αὐτοῦ*, licet in proxime antecedentibus non memoretur Christus.

Procul dubio dedit verba ipsis *ψευδοδιδασκαλοῖς* usitata, qui Christum sive *κατ' ἐξοχὴν* sive *εἰρωνικῶς* vocarent *αὐτοῦ*.

n) Cf. *Schmidii* clavem cit. p. 183. 84.

o) Argumentum ad *αὐθεντιαν* epistolae Petrinæ labefactandam inde petatum, quod magna eius pars ex epistola Judae decerpta esse credebatur, hac sect. quarta praeteriri poterat, quoniam est sect. secunda profligatum.

est, ut coniecturas expendam, quibus nuper consilium divinare voluerunt, quod falsarius in epistola concinnanda secutus sit. Ven. *Schmidtus* p) duas proposuit coniecturas. Ex priori fictam esse existimat epistolam; ut hominibus religionem christianam amplexis persuaderetur, Petrum et Paulum in extremo vitae cursu fuisse reconciliatos; quae persuasio ut firmaretur, ecclesiae catholicae maxime interfuisse. Similis, immo fere eadem est sententia, quae in cel. *Henkii* promptuario q) memoratur, epistolam nempe Paulo et Petro iam vita defuncto in eum finem esse conscriptam, ut sectatores Pauli et Cephae (1 Cor. I, 12.) inter se dissidentes ad consensum ducerentur. Sed vir eruditus, qui l. c. hancce *ὑπόθεσιν* ab alio acceptam, ipse ab ea discedens, in lucem protulit, simul iuste monuit; dubium esse, an illud *ἔργον* universe regnaverit et utrum deinde post obitum apostolorum quoque existerit. Maxime vero ex meo quidem sensu coniectura eo subvertitur, quod ad illum finem referri potest unicus tantum locus c. III, 15. 16. Nonne is, qui posteriori aetate epistolam in talem finem componere voluisset, consilium suum in tota ep. ante oculos habere ideoque prorsus alia tractare debuisset? Vix poterat auctor in animum inducere, ad illud partium studium (si vere posteriori aetate inter christianos perduraverit) removendum valiturum esse, si nil ageret, nisi ut obiter memoraret, Paulum, carissimum fratrem, pariter in epp. suis ad probam cogitandi agendique rationem et ad tranquillam supremi iudicii expectationem excitasse. Discrimen, quo olim utrique apostoli et qui ab eorum partibus stabant, a se invicem discedebant, in re planè alia positum erat, in quaestione scilicet, quid consuetudini et placitis Iudaeorum, qui ad religionem christianam se convertissent, salvis huiusce praeceptis et institutis, concedi queat. Ceterum iam supra p. 64. indicavi, ipsum Petrum eam ob causam Pauli atque epistolarum eius mentionem facere potuisse, ut iniquas hominum opiniones de dissensu inter ipsum et Paulum removeret. — Ex altera, quam *Schmidtus* proposuit, coniectura fingit, epistolam esse compositam, ut damnum amoveretur, inde metuendum, quod Christi ad extremum iudicium adventus in scriptis apostolorum, quasi proxime instaret, annuntiatus usque tamen thoraretur; ne auctoritas apostolorum labefactaretur, epistolae auctorem Petri apostoli personam sibi accommodasse. Verum quamquam omnino in propatulo sit, auctorem inter alia id quoque consilii habuisse, ut lectores suos de reditu Christi nec in dubium vocando nec immodeste efflagitando doceret, nescio tamen quid obstat, ne ipsum apostolum Petrum

p) *Historisch-krit. Einleitung in's N. T.* §. 156.

q) *Neues Magazin für Religionsphilos., Exegete* cet. Vol. III, p. 319.

trum tale consilium iniisse putemus r)? Sane nulla urget necessitas, ut ab aliquo fraudatore, quantumvis pium dixeris, epistolam compositam esse opinemur. — Qui novissime eius *αὐθιρίας* impugnavit, *Welckerus* s), singulare consilium quod auctor Petri personam suscipiendo persecutus sit, definire non audet. Ratio vero, qua epistolam exortam esse conicit, corrui et evanescit cum fundamento, cui est superstructa, opinione nempe, qua ex epistola Judae Petrini transcripta esse putatur. Est quoque per se valde improbabilis t). Inde quod ecclesiae, quibus scripta est epistola, in fronte eius haud nominatae sunt, fraudem auctoris efficere minime licet, quod ut argumentis demonstramus, non opus erit.

r) Adderem, *Paulum* etiam in ep. secunda ad *Thessalonicenses* c. II, 1 seqq. idem fere consilium secutum esse, nisi recorderer, vel contra *γνωριότης* huiusce ep. Paulinae dubitationem a *Schmidtio* iniectam esse. Vid. viri acutissimi libr. cit. p. 256. 57. — Ex mea quidem sententia loca 1 Thess. IV, 15 (coll. V, 1. 2) et 2 Thess. II, 1 seqq., quae inter se pugnare videntur, haud difficulter conciliari possunt, dummodo accipiamus, apostoli in secunda ep. consilium fuisse, ut quod olim de reditu Christi scripserat, quodque nonnulli iusto pressius interpretati erant, distinctius exponeret. In ep. priori l. c. (ut et in ep. prima ad Corinthios c. XV, 51. 52 ferius scripta) omnino ita locutus est, ut existimasse videatur, Christum reditum esse, priusquam omnes homines, qui tum temporis vivebant, vita defuncti essent. Id in ep. ad Thessalon. secunda l. c. minime retractat; eos vero, qui inde *παροισίαν* Christi propediem eventuram esse collegerant, edocet, eam, quamvis omnino imminet, tamen non nisi antea horrenda quaedam evenissent, expectandam esse.

s) in contin. clave *Schmidt.* p. 187.

t) Subiungam ipsa verba cl. *Welckeri* e libro cit. p. 188: „Es bedurfte nur eines zufälligen Einfalles (!); es hatte ein Presbyter oder anderer Mann doch den Brief Judas abzuschreiben — dabei fühlte er, wie man ihn auch umändern könne. Vielleicht war einer ein besonderer Verehrer von Petrus, und da die Schriften der Apostel so ausgezeichnet verehrt wurden, so schien es ihm, als mache er Petrus ein Geschenk. (!) Der Brief Judas darf dazu nicht unwürdig scheinen. — Aber er hüthete sich, den Brief an bestimmte Gemeinden zu überschreiben. Dadurch würde der Nachfrage der Weg gebahnt worden seyn. Dieses Werk schlich aber doch im Verborgnen und kam nur gerade nicht zu der Kunde der Schriftst. im zweiten J. H. oder sie fanden es nicht der Mühe werth, von der unächtten Schrift zu reden. Denn der Abstand von einer gemeinen Schrift zu einer der Apostel war gar groß!“ — Quanta veri specie postrema dicta sint, ex sequenti sectione apparituum esse spero.

S E C T I O Q U I N T A.

Proponuntur argumenta ex ipsa epistolae Petrinae posterioris indole petita, quae eam genuinam esse luculenter evincunt.

Nonnulla, quae huc referri possent, in antecedentibus delibanda erant; graviora vero momenta iamiam singulatim atque uberius exponenda sunt.

1) In tota epistola nulla adlunt indicia, e quibus eam feriori aetate Petro apostolo suppositam esse vere eluceat. Quis nescit, libros spurios haud raro confutos esse sententiis et dictis aliunde quaesitis et male cohaerentibus? Nihil eiusmodi reperitur in epistola Petrina; nusquam sunt loca hiulca vel versiculi sensu suo a contextu alieni. Est potius per totam epistolam aptissimus nexus sententiarum atque verborum. Quamvis concedi potest, caput tertium nonnullo temporis spatio interposito additum esse, tamen ob summam stili argumentique congruentiam arctissimamque capituli cum antecedentibus connexionem non nisi ab eodem, qui duo priora cap. scripsit, auctore subiunctum apparet v). Deinde constat, scriptis adulterinis plerumque nisi multa, quaedam tamen inesse solere, quae nec cum re-

rum

- v) *Grotius*, qui epistolam non a Petro Simeone apostolo, sed a quodam Simeone, qui episcopus Hierosolymorum fuisse et ad Traiani usque tempora vixisse dicitur, profectam esse statuebat, ex difficultate, quam ei locus c. III, 1 praebat, aliter se expedire non poterat, quam ut caput tertium novam epistolam censeret a prioribus capitulis seiungendam; sed quam vana omnia sint, quae circa nostram epistolam pro arbitrio suo ingenisque critici audacia coniecit, satis evicerunt *Nitzschius* et *Pottius* l. l. c. c. nec non vener. *Kleuker* in libro; cui titulum fecit: „*Ausführliche Untersuchung der Gründe für die Aechtheit und Glaubwürdigkeit der schriftlichen Urkunden des Christenthums*. Vol. I, p. 338 sqq. et Vol. III, p. 309 sqq.

rum enarratarum natura, temporumque ratione, nec cum animi indole et dictis eius genuinis, cuius sub nomine venditantur, consentiunt. Utar exemplo ad hanc materiem bene congruo. In libro apocrypho *αποκρυφος Πηρες* inscripto, cuius paucula loca a patribus ecclesiasticis decerpta ad nostram aetatem pervenerunt, Christus propria peccata confessus itemque paene invitatus ad accipiendum Joannis baptismum a matre sua Maria compulsus esse dicebatur x). Quod portentum, uti per se ab omni veritate et probabilitate aberrat, sic etiam relationibus evangelistarum et, quod prius commentum attinet, expressis Petri ipsius verbis in priori ep. c. II, 22. 23 luculentissime repugnat. Pariter etiam *epistola Petri ad Jacobum apocrypha* y) plura continet, quae Petrum apostolum scribere non potuisse, primo obtutur vel certe accuratius pensitanti facile est intellectui. Alia omnino ratio est ep. posterioris Petrinae in canonem N. T. receptae. Nihil prorsus offert, quod historiae doctrinae christianae, huiusque decretis, genio seculi apostolici et historiae rerum ipsius Petri vel eius cogitandi scribendique rationi contrarium esset. Quicquid istiusmodi epistolae adversarii, nimiae suspicioni se dantes eruere voluerunt, exactius ponderanti evanescit. Vid. sect. III et IV. Denique ne unicus quidem locus adest, quo auctor ulli factioni haereticae favorem auctoritatemque conciliaturus vel insolentiorum aliquam sententiam commendaturus videretur. Nihil apparet, quod impostorem, vel probum vel improbum dixeris, movere potuerit, ut hancce epistolam Petro subiiceret, praesertim si Judae epistola iam antea exstitisset, quae est plurimorum, qui Petrinae *αποκρυφον* sollicitantur, opinio. Neque fuisset res facilis, Petri indolem sentiendi et scribendi probe imitari, tot indicia veri apostoli ex rebus, quae ad eum pertineant, petita concinne expromere simulque omnia evitare, quae auctorem fallaciter Petri personam usurpasse prodere potuissent. Quidni ergo, quum nulla vera fraudis vestigia detegi queant, apostolum, cuius nomen epistola inscriptum habet, verum certumque eius auctorem existimemus z)?

2)

x) Cf. incerti auctoris *tractatum de rebaptismo* inter opera Cypriani edit. Baluzii supra cit. p. 365. 66. Locus etiam excerptus existat apud Grabium T. I p. 69 et Fabricium P. III, p. 799 et 800.

y) iam supra citata ex Fabricii *cod. apocr. N. T.* P. II. p. 907 sqq.

z) Cf. Michaelis *Einleitung in die g. S.* cet. p. 1478. Haenlein *Handbuch der Einleitung* cet. Tom. I. p. 197.

2) Deinde si *sensum moralem, sensum vere christianum*, qui ex tota epistola elucet, perpendamus, sane non est ut suspicemur, auctorem fuisse impostorem. En locum praestantissimum, nullo vel maxime insigniori in utriusque foederis libris inferiorem c. I, 3—10, ubi auctor ad omnes quas-cunque virtutes utpote arctissimo vinculo copulatas studiose exercendas admonet! En repetitas adhortationes c. III, 1. 11. 14. 17. 18, quibus sensum religioni christianae consentaneum, sincerrimum nempe et ab omni vitio doloque alienum, excitare studet! Nonne ab omni probabilitate abhorret, hunc qui talia scripsit, dolose egisse, ita ut nomen atque auctoritatem apostoli sibi arrogaverit, quid? verbis illis *eu σεσοφισμένοις μύθοις εξακολούθησαντες* cet. (c. I, 16.) uti non erubuerit? Et qui fieri potuit, ut qui ipse fraudem consilio quantumvis pio moliretur, tanto animi fervore in doctores inveheretur, qui fictis sermonibus (*πλαστοίς λόγοις* c. II, 3.) alios decipere studerent? — Si argumenta ab ipso sensu veri atque honesti pectori humano penitus insito petere liceat iisque vim aliquam inesse non prorsus denegemus, profecto non possumus, quin Petrum apostolum, quem *σωτήρ* noster divinus, quae erat mentis eius perspicacia, primo adpectu hominem bonum probumque agnoverat (Matth. IV, 18. 19. Joh. I, 42.) quemque animi sui sensus apertius et fervidius ostendere solitum tota vitae eius historia edocet, verum putemus epistolae auctorem.

3) Denique epistola *non tantum* universo suo consilio, homines Judaeochristianos, ut in religione et virtute christiana colenda perseverarent atque ab erroribus et corruptelis fallacium doctorum caverent, studiose monendi, *sed etiam* singularum sententiarum vi et gravitate, sive ad dogmatum capita sive ad morum doctrinam pertineant, apostolo, qui salvatoris familiari consuetudine diligentiorique institutione fructus erat, est dignissima. Christum saepius de *ψευδοχρίστους και ψευδοπροφήτας*, qui brevi inter Judaeos exsisturi multosque in errores seducturi sint, sermocinatum esse, constat e locis evangelistarum supra p. 29. allatis. Ad potiores vero sententias, quas auctor epistolae exhibuit, pariter conferri possunt loca sententiosa dictorum Christi ab evangelistis traditorum. Loca conferenda non quidem ita consonant, ut commentarii evangelistarum pro fonte habendi sint, ex quo auctor epistolae hauserit, probant vero, auctorem aequae ac evangelistas Christo doctore usum esse atque ab ore eius pependisse. Juvât, dicta quaedam e nostra epistola atque ex orationibus salvatoris comparare.

a) Cap. I, 3. 4. legitur, homines ad religionem christianam felicitatemque inde redundantem invitatos esse, ut divinae naturae participes i. e. sentiendi agendique sanctitate Deo similes fierent a). Eadem sententia inest dicto σωτηρος illustri Matth. V, 48: *εστεθε εν υμεις τελειοι, ωσπερ ο πατηρ υμων, ο εν τοις ουρανοις τελειος εστι.*

b) C. I 7. τη φιλαδελφια i. e. caritati, qua par est ut sectatores Christi sese invicem amplectantur, opponitur η αγαπη i. e. amor, quem omnibus hominibus cuiusvis loci et ordinis debemus. Eadem distinctio est in formulis divino praecceptori usitatis αγαπαν αλληλως i. αγαπην εχειν εν αλληλοις Joann. XIII, 34. 35. XV, 12. 17. et αγαπαν τον πλησιον Matth. XIX, 19. XXII, 39. Luc. X, 27 b).

c) Locus c. I, 19, ubi auctor lectores suos adhortatur, ut prophetarum V. T. de Christo vaticinia studiose scrutentur, mire convenit cum illo servatoris dicto celeberrimo Joan. V, 39: *ερευνατε τας γραφας* cet.

d) C. II, 5—7. proponuntur exempla Noachi diluvio non extincti, Sodomae vicinarumque urbium propter nequitiam exstirpatarum Lotique ob morum innocentiam omni periculo erepti; iisdemque exemplis Christus usus est apud Lucam XVII, 26—30 (coll. Matth. XXIV, 37—39), ubi adstantibus discipulis pariter de exitio hominum improborum una cum παρυσια τς υις τς ανθρωπων imminente loquitur.

e) C. II, 19. et 20 sermo est de hominibus, qui licet doctrina christiana meliorem cognitionem consecuti sint, tamen vitiorum sordibus rursus inquinantur ideoque ad peiorem conditionem, quam quae iis antea obtigisset, delabuntur. Hic locus non tantum similitudinem habet cum dicto Christi parabolico Matth. XII, 45 coll. Luc. XI, 26, sed conspirat etiam cum sententioso illo epiphonemate in oratione, qua Christus ipsi Petro respondet Luc. XII, 47. (coll. 40. 41.) c). An verba Petrina c. II, 19 extr. *οτι ητιθηται, ταυτα*

a) Hunc esse sensum verborum: *Ζητας κοινωνον γινεσθαι Φυσεως*, e toto contextu patet, maxime verbis seqq. *αποφυγοντες της εν κισμω εν επιθυμια φθορας*. Illustratur etiam locis parallelis 1 Petri I, 14. 15. Rom. XII, 2. Hebr. XII, 10. (Ex auctoribus profanis nonnulla ad dictum Petr. illustrandum apte contulit WAKEFIELD in *Silva critica*. P. IV. p. 237.)

b) Cf. KNAPP II scripta laud. p. 369 seqq.

c) Idem salvatoris effatum Jacobus quoque in epistola c. IV, 17, expressisse videtur.

ταῦτα καὶ διδασκαλαὶ ex oratione Christi Joan. VIII, 34 an ex usu vitae communis derivanda sint, est in medio reliquendum. Paulus in ep. ad Roman. VI, 16 pari locutione utitur.

f) Sententia, quae loco c. III, 9. ineft, congruit cum verbis Christi apud Lucam c. IX, 56 et Joan. III, 17. XII, 47 atque dictum c. III, 10. effluxisse videtur ex eiusdem praestantissimi praeceptoris sermone (Matth. XXIV, 27—29. 42—44 coll. Luc. XII, 39. 40.), cui Petrum adfuisse ex sequenti Lucae versiculo evidenter apparet.

g) Deinde illustre dictum c. III, 13, quamvis quoad verba ex illa poetica aevi felicioris descriptione Jesaiana (c. LXV, 17. LXVI, 22.), quod supra p. 55 significavi, effectum esse videatur, negari tamen non potest, quin egregiam sententiam contineat, quam Christus in oratione illa montana pluribus enunciavit paradoxis Matth. V, 3—12. Cum admonitione vero c. III, 14 conferri merentur, quae Christus in eandem sententiam elocutus est apud Lucam XXI, 35. 36. et loco Petrino c. III, 17 convenit dictum Christi in eadem materie versantis Marci XIII, 5. 23. Luc. XXI, 8.

4) Considerandum est tandem, an epistola posterior Petri nomine inscripta cum priori ep. veterum auctorum suffragio ecclesiarumque consuetudine probata consentiat vel dissentiat. Nonnullis veteribus ut et recentioribus epistolam posteriorem stilō discrepare visam esse a priori, supra memoratum, simul vero etiam edoctum est (p. 59—61), non solum ex suspitione illa, vel si iusta esset, parum aut nihil effici posse ad quaestionem de *authenticitate* huiusce epistolae diiudicandam, sed etiam multum abesse, ut stilus in utraque epistola vere discrepet, ut potius plurimis modis mire conspiret. Superest, ut inquiratur, an sententiis quoque utraque epistola conveniat. Eorum, qui id egerunt, ut *authenticam* posterioris sollicitarent, nemo quantum scio, ulla loca detexit, quae sensu suo priori epistolae essent contraria. Nuper vero doctiss. *Bretschneider d)* attigit repugnantiam, quam in locis *ep. poster.* II, 4 (coll. Judae v. 6) et *ep. prioris* V, 8 existere putat. In illo loco dicuntur *αγγελοι αμαρτησαντες catenis vincti et in tartaro servati* usque ad iudicium die extremo solennius et gravius exercendum. In loco cit. prioris ep. vero *diabolus* ut *pestima* inter religioni christianae addictos *moliri pergens* describitur verbis illis notissimis:

d) in libro, cui titulum fecit: „*Die historisch-dogmatische Auslegung des N. T.* (Lips. 1806) p. 300.

ὁ ἀντιδικὸς ὑμῶν διαβολὸς, ὡς λέων ὠρυόμενος, περιπατεῖ, ζητῶν τινα καταπιῇ. Jam respexisse videntur hanc repugnantiam interpretes, qui h. l. voce διαβολὸν non malum angelum, sed *quemvis hominem calumniantem* significari volunt *e)* simulque pars eorum verba sing. ὁ ἀντιδικὸς ὑμῶν διαβολὸς per enallagen numeri pro plur. posita esse statuunt. Verum etiamsi hanc interpretationem missam faciamus, non est ut de difficultate solvenda solliciti simus. In *posteriori epistola* Petrus mythicis Iudaeorum traditionibus sese accommodans lapsos angelos sinit tanquam *corpore* indutos, qui instar hominum (cf. ibidem c. II versus seqq. 5. 6. 9) poenam luant corpori inflictam. Inde non sequitur, eum cogitasse hos angelos, quasi omni vi et efficacia in *animos* hominum christianae doctrinae eiusque sectatoribus adversantium essent privati. Praeterea forte l. c. *posterioris ep.* non omnes quoscunque angelos improbos, sed tantum singularem eorum classem in mente habuit, ē. gr. eos, quos Judas (in loco parallelo) et qui huic praeivisse videtur, Pseudo-Enochus (v. supra p. 31 sq.) distinctius insignivit utpote tales, qui provincia sua coelesti derelicta sese in terra nefandae libidini dedissent statimque poena quadam divina affecti essent. Poterat aliam classē eorū statuere, qui talem poenam haud subiissent inque tartarum non essent detrusi. Deinde perspicuum est, apostolum in illo *prioris* epistolae loco (aeque ac Paulus Ephes. VI, 12 et Joannes in Apocal. XII, 9) ad iudaicam sentiendi et dicendi indolem descendisse, qua omnes nefarii conatus, imprimis, qui veritatem delētum irent, ad daemonum pravorum consiliū atque potestatem referebantur. Voces περιπατεῖ et καταπιῇ non tam ad diabolū spectare, quam ad leonem, quocum comparatur ex usu, quo etiam in V. T. (ē. gr. Ps. X, 9. Nah. II, 12. 13) adversarii insidiosi atque atroces cum leonibus comparantur, non est ut moneamus. Denique id quoque addiderim: Fac ut notiones, quae insunt binis popularibus commentis in utroque illo dicto (2 Petri II, 4 et 1 Petri V, 8) expressis, ἀντιλογίαν quandam praebeant, minime tamen est colligere, utrumque vario loco et tempore, ubi et consiliū scribendi non idem erat, ab apostolo scribi non potuisse. Impostor, qui Petrum exacte referre studeret, forte talem repugnantiam duxisset apprimē esse evitandem,

e) Quo sensu vertit ven. Stolz: „Der euch anfeindende Verläumder gebe wie ein hungriger Löwe auf Raub aus und suche Beute zum Verschlingen.“

tandam; genuinus auctor vero, quae olim scripserat, tam anxie non circumspectabat. — Quibus expositis affirmare licet, nulla verae discrepantiae sententiarum indicia, quae animum movere atque turbare possent, in epistolis Petri reperi. Quæritur vero, annon e contrario posterior, licet non plane eadem tractet, quae in priori exposita sunt, aliquas sententias insigniores cum priori ep. vere communes habeat? — Exstant omnino tales suntque eo gravioris momenti, quum in iis adhibendis ne minimum quidem studium appareat omnesque, quae ex utraque epistola comparari queunt, loco suo et contextui sint aptissimae. Praetermitto eas sententias inter se bene congruas, quae vulgatiores sunt, quam ut inde iudicari possit, e. gr. 1 epist. I, 13 — 22 coll. 2 ep. I, 5 — 9. et 1 ep. I, 4. 8. 9 coll. 2 ep. I, 4. 11. Iusta vero attentione dignum est:

a) In utraque ep. Petrina (ep. pr. I, 10. 11. ep. post. I, 19 — 21. III, 2) prophetas V. T., qui Christum divinaverint, simili modo commendari f);

b) auctorem in utraque epistola (in priori I, 12. V, 1. 12; in post. I, 16 — 18) se ut testem locupletem historiae atque doctrinae Jesu Christi ea fiducia exhibere, quae virum iustum et probum decet g);

c) sicuti in priori ep. ἀποκαλύψις Christi fidenter expectanda quavis commoda occasione (v. c. I, 7. 13. et IV, 13. V, 4) memoratur, ita eam in poster. c. III, 4 — 12 (ubi vocī ἀποκαλύψις substituta est synonym. παρ. εὐσυν) ab iniustis dubitationibus et cavillationibus fallacium doctorum probe afferi;

d) in utraque epist. (pr. I, 12 extr., post. II, 4. 11) nonnulla de angelis, licet non eadem, μυθικώς exponi;

e) in utraque (nempe in pr. III, 19, in post. II, 4. 9. 17) mentionem fieri tartari, ubi scelerati angeli hominesque asserventur;

f) in utraque (pr. III, 20; post. II, 5 coll. III, 6) diluvium, quod tempore Noachi ingruerat, memorari simulque expresse dici, octo duntaxat homines ex periculo illo esse ereptos;

g)

f) Similiter Petrus etiam in orationibus a Luca Actuum apostolicorum commentario insertis ad vatium hebr. praedicta de Christo provocat e. gr. Act. III, 18. 21 — 24. X, 43.

g) Eodem modo Petrus Act. IV, 20 et X, 39 se fide dignissimum rerum a Christo gestarum testem declarat.

g) in utraque (pr. IV, 2. 3. 4 et V, 8; poster. III, 17) lectores mone-
ri, ne ab improbis se decipi patiantur;

h) in utraque (pr. IV, 18; poster. II, 3. 17) poenam gravissimam
annunciari improbis mox subeundam.

Præterea in utraque epistola (in priori nempe c. III, 5. 6 et 20;
in poster. II, 5. 8. 15. 16) exempla e veteri Hebraeorum historia commode
adhibentur et sicuti in posteriori ep. (vid. supra p. 74 et 75) nonnulla dicta
ad servatoris effata, quae nobis evangelistae tradidere, oppido spectant, sic
quoque priori ep. plurima insunt, quae cum sermonibus Christi mire con-
spirant. Vide ep. prior. c. I, 8 coll. Joan. XX, 29. c. I, 10 — 12 coll.
Matth. XIII, 17 et Luc. X, 24. c. II, 7 (Actor. IV, 11) coll. Matth. XXI, 42.
c. II, 12 coll. Matth. V, 16. c. II, 21 coll. Joann. XIII, 15. c. III, 14 coll.
Matth. V, 10. c. IV, 14 coll. Matth. V, 11 h)

Quodsi iam singula argumenta copiose et integre exposita revolvamus
eorumque coniunctorum vim atque robur reputemus, optimo iure
concludere posse nobis videtur: *Epistola posterior, quae Petri nomine
insignita in canone N. T. legitur, est ab ipso apostolo, prioris epistolae
auctore, divini servatoris discipulo vere scripta.*

b) Plura alia loca ut *παράλληλα* collegit cl. Schulze in libro: *Der schriftstel-
lerische Charakter und Werth des Petrus* cet. p. 5 sqq. Sed nonnulla
attulit, quae iuste comparari non possunt.

S E C T I O S E X T A.

Exponuntur rationes, ex quibus epistola, quae Judae nomine fertur, ab apostolo conscripta esse maxime dubitari possit, addita coniectura, quonam modo epistola orta maturiusque Petrina auctoritatem consecuta sit.

Epistolam *Judae*, quae in canone N. T. epistolarum collectionem claudit, ex posteriori ep. Petrina maximam partem esse expressam, supra in sect. II satis evicisse putamus; iam inquirendum est, an *Judas apostolus*, qui *Thaddaeus* et *Lebbaeus* (Matth. X, 3. Marci III, 18) cognominabatur et secundum loca Actor. I, 13 et Lucae VI, 16 cuiusdam *Jacobi filius* erat i), eam conscripsisse existimandus sit. Veterum nonnulla e. gr. *Tertullianus* et *Origenes* apostolo hancce ep. omnino attribuerunt, quod ex dictis eorum supra (p. 9 et 13) allatis constat. Pariter multi quoque doctorum recentiorum k) Judam apostolum epistolae auctorem esse iudicarunt. Et fieri potuisse,

i) Nonnulli recentiores quidem in binis locis cit. ad *Ιὺδαν* *Ιακώβου* non *υἱον*, sed *ἀδελφον* supplendum esse censent; at praeter omnem probabilitatem, nam in antecedd. ad *Ιακώβου τῷ Αλφαιῷ* manifesta est ellipsis *τῷ υἱῷ*, non *τῷ ἀδελφῷ*, coll. Matth. X, 2. 3. Quodsi *ἀδελφος* intelligendus est, expresse memoratur. Vid. Matth. X, 2. Marci III, 17. Luc. VI, 14. Praeterea opinioni, qua *Judas apostolus* et *Jacobus apostolus* putantur *Alphaei filii* et *ἀδελφοὶ κυρίου*, alia quoque obstant. Vid. ven. *Paulum* in commentario ad Luc. VI, 16, ubi hanc rem maxime implicitam summa *ἀκριβειᾷ* exposuit et illustravit.

k) e. gr. b. *Storrius* passim in Diss. cit., *Schleusner* in Lex. N. T. t. v. *Ιὺδας*, *Haaselein* in commentar. ad ep. Judae p. 57, *Stolz* in *Erläuterungen zum N.*

tuiffe, ut qui ipse apostolus erat, ex alius apostoli libello alia describeret, alia vel contrahendo vel dilatando diffingeret, equidem haud negaverim. Sunt tamen argumenta, quae ad eam opinionem labefactandam maxime valeant.

1) Offendit omnino ut apostolo indignum, quod tali modo epistolam compilaverit. Apostolum, qui ipsius servatoris diligentiori institutione fructus erat, puduisse crediderim, tam presse alius scriptoris vestigiis insistere. Poterat enim fraudis speciem praebere aut ignominiosam ingenii imbecillitatem prodere. Certe si ex epistola Petrina non dubitasset, cogitata verbaque haurire, debebat id, ne aliena sibi arrogasse videretur, ipse ingenue profiteri. Contenderunt quidem nonnulli l), Judam plagariis haud annumerandum esse, quum ipse v. 17 et 18 conceptis verbis memoraverit, se apostolorum effata referre. At petunt excusationem, unde nullo modo peti potest. Hortatur enim l. c. lectores, ut dicta *apostolorum*, qui de flagitiosis corruptoribus monuissent, *in memoriam revocent*, minime vero ait, sese *unius* Petri verba phrasisque accommodavisse.

2) *Apostolum* Judam, etiamsi eum epistolam Petri apostoli in usum suum ea, qua vix deceat, ratione vertisse concedamus, omnino credere licet, passim quaedam adhibiturum fuisse, quae ad dicta servatoris (in evangelistarum commentariis tradita) propius accederent ipsumque tanquam divini praeceptoris discipulum demonstrarent, cuiusmodi Petrus in utraque epistola (v. sect. V.) ceterique apostoli, qui familiari consuetudine cum Christo iuncti fuerant, saepius proposuerunt. Quamvis enim auctori consilium fuerit, *brevem* tantum epistolam scribendi, immo quamvis *festinanter* cogitata sua literis mandaverit m), coniciendum tamen est, eum non potuisse, quin non-

N. T. fascie VI, p. 88, alii. Plurimi eorum Judam apostolum Alphæi filium fuisse putant (v. not. preced.), quod vero ad nostram disquisitionem nihil refert.

l) e. gr. Hofmann ad *Prisii* introductionem in lect. N. T. p. 109.

m) Nonnulli interpretum e. gr. *Michaelis* verbis *πασαν σπουδην ποιούμενος γράφειν* (v. 3.) notionem *festinandi* inesse iudicarunt, cl. *Stolz* quoque vertit: „*Da ich sehr eilig an euch schreibe.*“ At vulgaris interpretatio ex frequentiori linguae usu petita — „*serio et studiose id agens ut vobis scribam*“ — multo accommodatior videtur. Epistolam, qua quis conaminibus fallacium et sceleratorum hominum sese opponere et ne quid respublica christiana detrimenti capiat, impedire vult, festinanter non scripserit, certe scripsisse non indicaverit. Praeterea ex diligentiori vestigia epistolae Petrinae sublegendi cura apparet, epistolam in festinatione minime scriptam esse.

nonnullis dictis se talem proderet, qui quicquid *γνωσεως* christianae haberet, ex arctiori ipsius servatoris disciplina haberet.

3) Plurima eorum, quibus Judas ab epistola Petrina discedit quaeque ergo ex ingenii ipsius dote s. aliunde depromsit, eum mythorum vanarumque opinionum et traditionum Judaeorum studiosissimum fuisse, quam maxime probant. Non solum exempla pravorum angelorum et flagitiosissimorum Sodomae et Gomorrhae incolarum amplificat atque exornat (v. 6. 7.) et commentum de altercatione inter angelum Michaellem et Satanam exorta, cui Petrus non nisi leviter alludit, expressis verbis in medium profert (v. 9.), sed etiam dictum Pseudo-Enochi tanquam vaticinium afflante spiritu divino prolatum inserit (v. 14. 15.) et postremo lectores ut vel a velle impura eorum, qui veritate christi alieni essent, caverent, sollicito admonet (v. 23). *Tali* modo mythi librique apocryphi Judaeorum in nulla scriptione vere apostolica usurpati sunt *talisque* admonitio, quam vel insulsam dixeris, in nullo alio sacri codicis loco reperitur. Largior tamen, hoc argumentum, si unicum esset, quod proferretur, non satis valere ad apostolicam epistolae originem in dubium vocandam, propterea quod auctor ad lectores ingenio imbecillos eosque forte commenta et apocrypha plebeculae iudaicae in deliciis habentes sese prudenti consilio accommodavisse autumari possit. At coniunctum cum ceteris argumentis videtur inhi non omni vi destitutum, praesertim quum auctor iuxta illa dicta, quae tantae sunt offensionis, nulla attulerit, quae eum perfectiorem et liberaliorem *γνωσιν* apostolo dignam habuisse declarent.

4) Judas, quod p. 2. in prooemio observavi, neque in epistolae inscriptione neque alio loco sese apostolum nominavit talemque gessit. Si ille apostolus Judas Thaddaeus fuisset, non est dubium, quin se aequae ac Petrus et Paulus, expresse apostolum dixisset; quum enim *ψευδοδιδασκαλοι*, qui arte et fallacia in hominum animos sese insinuaverant, hac epistola impugnet, ei sane non superfluum videri poterat, apostolicam prae se ferre auctoritatem. Observarunt quidem nonnulli *η*), voces *Ιησους Χριστος δαλος*, quibus se Judas v. 1. significavit, ab apostolis Petro et Paulo ad dignitatem apostolicam designandam usurpari. At frustra provocant ad loca 2 Petri I, 1. Rom. I, 1. Phil. I, 1, nam in binis eorum (coll. Tit. I, 1.) voci *δαλος* additum legitur nomen *αποστολος* et in tertio (Phil. I, 1.) Paulus eiusque comes

η) c, gr. vener. HAENLEIN l. c. p. 57 coll. 50.

comes et συνεργε; Timotheus coniunctim nominati sunt δαλ I. Χιςβ. Ceteroquin hocce argumentum eo graviore ponderis mihi esse videtur, quum Judas, quod bene monuit b. MICHAELIS o), haud melius, quam se apostolum expresse in epistolae inscriptione nominando, a multis cognominibus suae aetatis sese discernere potuisset, siquidem vere fuisset apostolus. Eum vel v. 17 ita scripsisse, ut se ab apostolis tanquam iuniorem minorisque auctoritatis scriptorem seiunxisse videatur, supra p. 45 memoravi. Si ipse e numero apostolorum fuisset, quis non intelligit, ei nisi ὑπο τῶν ἀποστόλων ἡμῶν, certe ὑπο τῶν ἄλλων (s. λοιπῶν) ἀποστόλων scribendum fuisse?

5) Si vera sunt, quae Hieronymus p) et syriaci nonnulli auctores q) de apostolo Juda Thaddaeo commemorarunt, eum doctrinam christianam in Syria praedicasse ibique ecclesiae fundamenta posuisse, haec epistola ab eo scripta esse non potest, quippe quae in vetustissima syriaca N. T. versione non exstat. Quicquid fundator ecclesiae ideinque apostolus flagrasset ecclesiae socii; quin omnium epp. catholicarum nullam fortasse prius in linguam suam vernaculam transferendam curassent. Verum enim vero illa traditio de Juda apostolo est non satis certa. Secundum alios auct. syriacos r), quibus Eusebius s) consentit, Thaddaeus, qui in Syria primus evangelii interpret fuit, e numero LXX discipulorum erat. Alii contra utrumque, tam apostolum, quam hunc iuniorem in Syria praeconem doctrinae christianae egisse referunt. At renunciemus argumento, quod ex relatione tam parum firma petitur. Jam propter ceteras rationes propositas epistola ab apostolo scripta esse nisi negari, certe maxime dubitari potest t).
Ve-

o) *Einleitung in die göttl. Schriften des n. Bundes* §. 256.

p) ad Matth. X, — Opp. ed. Vallarsii. T. VII Pars I p. 57.

q) non solum auctor recentior Jesuabab, quem MICHAELIS l. c. p. 1493 ex ASSEMANNI Bibl. orient. T. III. P. I p. 299. 302 citavit, sed etiam aliquot antiquiores. Vid. ASSEMANNI Diss. de Syris Nestorianis — in Bibl. orient. T. III P. 2da p. III et p. XIII — XV.

r) Vid. ASSEMANNI Bibl. orient. T. I. p. 318 seqq. T. III. P. I, p. 302, T. IV. p. VIII. seqq.

s) in Hist. eccles. I, 13.

t) Quorundam lectorum causa annotare iuvat, iam b. Luthrum (v. eius Opera ed. WALCH. Vol. XIV, p. 146 seqq.) et auctores censurarum Magdeburgen-

Verum enim eo quod epistolam, cuius auctor se ipsum nusquam apostolum nominavit, ab apostolo Juda conscriptam esse dubitamus, nondum *αδελφῶν* epistolae sollicitatur. Fuerunt in aevo apostolico alii, quorum nomen erat Judas. Novimus duas classes *αδελφῶν* *Ἰησοῦ* et *in utraque* nominatur *Judas v*). Prima classis erat fratrum servitoris germanorum, qui ei eiusque causae parum fuisse adeoque hic minime respiciendi esse videntur. Matth. XII, 46. XIII, 55. Marci VI, 3 x). Altera erat consobrinorum Christi, quorum unus erat *Jacobus*, vulgo *minor* et significantiori cognomine *δικαστός* appellatus. Ille postea plures per annos ecclesiae Hierosolymitanae praeerat summaque auctoritate pollebat. Act. XV, 13 sq. XXI, 18 sq. Gal. I, 19. II, 9. *Euséb.* H. E. I, 12. II, 23 et III, 20. (Binis locis posterioribus affertur testimonium *Hegesippi*, qui apostolorum temporibus proximus fuit.) Eundem Jacobum epistolae auctorem esse, quae catholicarum opp. in nostro canone prima exstat, maxime ad probabilitatem accedit y). In huiusce epistolae (Jac.) inscriptione (c.

gensum (I lib. 2 cap. 10 p. m. 584.) ut et alios veterum Theologorum post reformatam ecclesiam celebratorum (v. WEBER *Beiträge zur Gesch. der n. r. Konen's* p. 160 seqq.) apostolicam epistolae Judae originem negavisse. *Lutherum* et *centuriatores* videmus iam eadem fere argumenta tetigisse, quae nosmet supra exposuimus.

- v) Vid. cel. PAULI commentar. ad Luc. VI, 16 pag. 613. ed. 2da.
- x) Cf. quoque *Epiphani.* in Haeresi LXXVIII, p. 1041 ed. supra cit., *Hippolytus* apud *Nicephor.* lib. II. c. 3 nec non *Euséb.* in H. E. II, 1. Videntur vero ipsi veteres fratres Christi germanos, Josephi filios, & consobrinis, Clopae filiis, non semper distinxisse.
- y) Cf. praeter *Euséb.* H. E. II, 23 versus finem ven. KLEUKER „*über den Ursprung und Zweck der apostolischen Briefe*“ p. 245. PAULUS I. I., J. E. C. SCHMIDT in „*historischkrit. Einl.*“ cet. §. 136. WELCKER in *claye* cit. p. 10. seqq. alii. Sunt quidem multi interpretes, qui Jacobum *αδελφῶν κυρίου* atque Jacobum apostolum, Alphaei filium, putent unum eundemque fuisse ipseque olim huic opinioni addictus fui; at graviore rationes ab eruditis modo laudatis expositae tanti ponderis mihi videntur, ut iam ad eorum sententiam transire non dubitem. Argumentum e loco Gal. I, 19 petatum, quo nonnulli apostolum Jacobum *κυρίου αδελφῶν* fuisse probatum iecerunt, vim non habet, quum particulam *εἰ μὴ* exclusive interpretari liceat. Vid. KLEUKER l. c. p. 240 nota 417 et PAULUS l. c. p. 611.

(c. I, 1.) auctor se pariter atque Judas *non* apostolum, *sed* (Θεω καὶ) κυρίῃ I. X. δῶλον nuncupavit. Judas vero se in fronte epistolae suae simul ἀδελφὸν Ἰακώβου nominavit. Quid ergo? — Judas noster erat fortasse *Christi consobrinus* (ἀδελφὸς κυρίου), cuius posterius teste *Hegesippo* apud *Euseb.* in H. E. III, 20 (ubi οἱ ἀπὸ γενεῆ τῶ κυρίου ὕμνοι Ἰσδα, τὰ κατὰ σαρκὰ λεγόμενα αὐτῶ ἀδελφῶ dicuntur) adhuc deinde aeo Domitiani superstites erant. Id quod etiam nonnulli critici, inprimis recentioris aetatis, collegerunt z) — Judam scriptionem suam lectoribus, quibus Jacobus ipso illustrior esset, commendandi gratia sese ἀδελφὸν Ἰακώβου nominasse vix dubitari potest hincque omnino licet conicere, eum illius Jacobi, cui episcopalis Hierosolymorum sedes ab apostolis tradita erat (*Euseb.* H. E. II, 23 init.), fratrem *vel* vere fuisse *vel* certe videri voluisse a). Par est ex inea quidem sententia, ut res sic in ambiguo relinquatur, quippe dubia obici possunt, an auctor epistolae vere frater illius Jacobi adeoque Christi consobrinus fuerit. Quodsi enim fuerit, omnino mirum est, quod non auctoritatis suae apud lectores augendae studio se expresse κυρίῃ ἀδελφὸν nominaverit aut aliis indiciis talem se exhibuerit, qui arctiori propinquitatis et disciplinae nexu servatori coniunctus fuerit. Deinde etiam coniciendum esset, Christi consobrinum eumque fratrem germanum illius Jacobi, qui in prima epp. catholicarum praestantissima religionis christianae decreta et praecepta, nulla superstitione iudaica admixta b), pure luculenteque exposuit, non talia traditurum, qualia v. 9, 14. 15 et 23 epistolae insunt, nec tali modo epistolam Petri usurpaturum fuisse. — Largior, hasce obiectiones non multum valituras esse, si Judam, Jacobi illius minoris fratrem epistolam conscripserit aliunde certis indiciis et testimoniis constaret; quum ista vero desint, dubia illa non plane contemnenda esse videntur. — Ven. SCHMIDTIUS quidem c) inductione quadam, ut cum rhetoribus loquar, illam opinionem ad maiorem fludivit probabilitatem evehere, sed dubito an vere eveherit.

Quo-

z) c. gr. KLEUKER, PAULUS et SCHMIDT in libris modo laud.

a) Si *apostolum* Jacobum, sive eum qui Zebedaei, sive eum qui Alphaci filius erat, intellexisset, sane id distincte indicasset. Sunt alia quoque, quae id assumere prohibent et obstant.

b) Locus Jac. V, 17, quem ipse supra p. 58 adduxi, contrarium minime probat: quod ibi refertur non e sacro V. T. codice, sed ex aliqua traditione haustum, non aequè est offendiculo, quam quod in vérss. cit. ep. Judae existat.

c) in l. cit. §. 143.

Quoniam posteri Judae, qui *αδελφοί κυρίου* nominatur, tempore Domitiani in Palaestina agrorum cultores degisse referuntur *d*), credit, ipsum quoque in Palaestina degisse eosdemque agros coluisse et quum in epistola lectores, ut ab hominum seditioforum consortio caverent, moneantur; in Palaestina vero tum temporis eiusmodi homines grassati sint, qui postea vel exitium Hierosolymorum effecerint, coniicit, Judam illum non ultra fines Palaestinae transgressum epistolam bono consilio exarasse, non tamen graeca lingua, sed probabilius idiomate illo palaestinenſi exarasse. At omnia haecce, quod pace viri doct. dixerim, non nisi audacter et parum probabiliter coniecta esse mihi videntur. *Primo* in epistola est nullum certum indicium, quo colligendum esset, corruptelarum machinatores ab auctore perstrictos tales fuisse, qui scelesto *rerum publicarum* in Palaestina everteendarum studio arderent *e*). Néc eos Judaeos, quos cel. SCHMIDTIUS intelligere videtur, sed potius Judaeochristianos eosdemque fere, quos Paulus atque Joannes locis supra p. 29. allatis notaverint, fuisse crediderim.

Deinde quod posteri Judae, *τῷ αδελφῷ κυρίῳ* in Palaestina degerint ibique aetate Domitiani agros coluerint, ex eo minime sequitur, eum quoque multis annis ante ibi in eadem sorte degisse nec magis apparet, ipsum nec vero alium quemdam christianos in Palaestina degentes, ne a fallacibus et scelestis hominibus se abripi paterentur, dehortatum fuisse. *Denique* qui non vacaret religioni christianae publice tradendae, sed ruri vitam ageret, vix putandus est animum induxisse ad auctoritatem doctoris publice constituti sibi accommodandam epistolamque, qua christianos totius provinciae *f*) regeret, scribendam. Potius ex mea quidem sententia, quisquis auctor epistolae fuerit, munus ecclesiasticum obibat; id quod ex tota cogitandi dicendique ratione, quam epistola praebet, veri simillimum est. Nec alium, quam qui alicubi rebus ecclesiasticis nisi praeeerat, certe intererat, maturiori aevo christiano, quo epistola scripta esse negari nequit (v. sect. I.), ex Petrina tali modo haurire potuisse crediderim.

B.

d) Cf. testimonium *Hegesippi* supra p. antec. citatum.

e) Vocibus *κυριοτητα* et *δοξας* v. 8. *magistratus civiles* minime denotatos esse, supra p. 36. not. & iam observavimus nec ex dictis SCHMIDTII satis constat, an eas hoc sensu acceperit.

f) Equidem non asserendum puto, corruptores in ep. notatos *non alios* fuisse, quam qui in *Palaestina* saevierint; Paulus et Joannes, ubi de talibus agunt, maxime homines in Asiae minoris regionibus grassantes intellexisse videntur.

B. BERGER g) epistolam ab apostolo Juda haud conscriptam, quin plane spuriam et supposititiam declarans, originem eius hoc modo divinare voluit: Abscissam posterioris epistolae Petrinae partem, mediam nempe initio et fine detruncato, viro quidam, qui in eisdem, quibus Petrus succensebat, haereticos acerbissimo animo ferebatur, in manus incidisse eique tanquam scriptum apostoli cuiusdam innotuisse, ita tamen ut certum apostoli nomen fugeret. Tum causis quibusdam, quae satis variae cogitari possint, permotum ut Judae apostolo fragmentum tribueret, huiusce aliquos locos eruditione iudaica exornavisse atque initio et fine ad modum aliarum epp. apostolicarum adiecto validissima arma telaque contra haereticos parata esse exhibuisset. Equidem hanc quoque coniecturam, licet veritati propius absit, adoptandam esse negaverim, quoniam sic ansa epistolae consarcinandae a casu atque fortuna parum probabili derivatur, maxime vero quod concinnatori epistolae caput primum et tertium Petrinae ep. omnino cognitum usurpatumque fuisse videatur (cf. supra sect. II, inprimis p. 43—47), nihilque impediatur, quominus auctorem Judae nomen vere tulisse Jacobique cuiusdam fratrem vel fuisse vel certe esse voluisse putemus.

Quid ergo? Quodsi de origine, quam Judae epistola ex Petrina duxerit, post tot secula coniecturam facere liceat, sequentia mihi ad probabilitatem maxime accedere videntur. Presbyter quidam Judae nomine appellatus incidebat forte in epistolam Petrinam non multo ante obitum ab apostolo scriptam vel ipse is erat, ad quem epistola perferebatur cum ecclesiis, ubi corruptores sese insinuaverant, communicanda. Persuadebat sibi, eam longiorem atque in cap. I et 3 praescriptione et adhortatione univérse exposita pleniorē esse, quam ut ad levem animum haereticorum eorumque asseclarum movendum et emendandum vim habitura sit. Fortasse quoque credebatur, iis quae in epist. *παρυσίαν* Christi futuram spectent, errores dubiaque fallacium *διδασκαλῶν* non satis refelli vel hosce iis dictis aliquo modo perperam ufuros esse. Consilium ergo capiebat, partem ep. Petrinae, inprimis secundum caput, quod unice homines illos a veritate atque vitae integritate digressos perstringit, a ceteris seiungendi sicque diffingendi, ut inde nova ep., quae ad iustum finem, perditissimos morum corruptores profligandi christianosque usque eo nondum depravatos probe monendi accommodatior esset, exoriretur. Voces phrasisque Petrinās passim servabat

g) in libro supra cit. *Versuch einer moral. Einleitung in das n. T. T. II*, p. 395.

bat, passim vero vel breviando vel dilatando immutabat. Maxime autem quum ipse iudaic. traditionum mythorumque amantissimus esset, lectores quoque amore eorum detentos rationibusque inde ad persuadendum petitis facilius cessuros sciret crederetve, nonnulla eiusmodi ex libris apocryphis iminiscebat. Epistolam tali arbitrio mutilatam atque immutatam, vel potius novam sententiis tantum dictisque Petrinis intertextam tanquam ab ipso apostolo concinnatam in vulgus edere verebatur, fortasse ipse quoque epistola pastorali auctoritatem nominisque gloriolam quaerere volebat, inde suo ipsius nomine inscripto opusculum in lucem proferebat. Ut vero consilium, morum corruptelas e republica christiana repellendi citius ac efficacius perficeretur, fortasse epistolam paucos tantum versiculos complectentem statim pluribus exemplis describendam curabat. Atque inde fieri potuit, ut maturius aliis amplioribus et fructuosioribus scriptis vere apostolicis divulgaretur, praesertim quum illud quoque ornamentum e traditione iudaica librisque apocryphis petitum unaque insignis effatorum amaritudo forsitan nonnullis primorum seculorum hominibus quam maxime arrideret. Pro epistola vero ab ipso apostolo Juda profecta, quis est quin intelligat, eam iam seculo secundo putari potuisse, si ab ecclesiasticis ob argumenti rationem in deliciis habebatur. Quod autem attinet epistolam Petrinam, unde Judas tot sententias phrasisque hauserat, eam quidem non prorsus delebat, cohibebat vero, ne illico in publicum prodiret. Quum deinde autem innotesceret, auctoritate epistolae Judae iam firmata, quis miretur, eam parum expetitam, quin pluribus in dubium vocatam atque prorsus neglectam esse? —

Corrigenda:

- Pag. 24 lin. penult. leg. epistolam *Judas*.
— 26 lin. 20 leg. Petrum et *Judam*.
— 29 lin. 21 leg. *παρισταξεν*.
— 40 not. y lin. 1 leg. multorum.
— 79 lin. 6 in textu leg. nonnulli.

V I R O

SUMME VENERABILI ET DOCTISSIMO

IOANNI CHRIST. GUIL. DAHL

THEOLOGIAE PROFESSORI PUBLICO ORDINARIO
ET SEMINARII PAEDAGOGICO - THEOLOGICI DIRECTORI
IN ACADEMIA ROSTOCHIENSI

DIGNITATEM DOCTORIS THEOLOGIAE

D. VI FEBRUARII A. C. MDCCCVII

EX AUCTORITATE ORDINIS THEOLOGORUM

IN ACADEMIA ROSTOCHIENSI

RITE COLLATAM ESSE

PUBLICAE TESTIFICATUR

D. WERNER CAROLUS LUDOVICUS ZIEGLER

FACULTATIS THEOLOGICAE H. T. DECANUS.

ROSTOCHII

T Y P I S A D L E R I A N I S .

Quum Vir summe Venerabilis, DAHL, in quem dignitatem Doctoris Theologiae collatam esse hoc scripto indicatur, a nobis petiisset, ut summos ipsi in theologia honores decerneremus, et specimen exhibuisset legitimum, quo sibi aditum ad eos pararet; nos vota collegae coniunctissimi libenter ac sine ulla mora habuimus rata. Quis enim dignior nobis videatur, in quem hos honores conferamus, quam hic talis Vir, qui per plures annos de republica nostra literaria et docendo et scribendo eximie meruit, et quem libentiori animo hac dignitate decoremus, quam eum, qui iam dudum collegii vinculo nobiscum erat coniunctus? Est igitur omnino, quod cum Plauto dicamus „*promerenti hocce pretii redditur*“ et cum Cicerone „*fructus omnis praestantiae tum maximus capitur, quum in proximum quemque confertur*“ a). Verum eadem necessitudo, quae mihi, Ordinis nostri interpreti, cum Viro doctissimo intercedit, me impedit, quo minus in laudes eius excurram, et cogit me, in exsequendis iis, quae iam officii mei sunt, modeste conquirere. Decrevit enim Ordo noster, ut in his solemnibus indicendis, more a maioribus instituto proluderentur quaedam, quae ab argumento dissertationis pro obtinenda dignitate oblatae haud aliena essent. Constitui igitur pauca disserere

de sensu nominis epistolarum catholicarum, earumque numero in vetustissima ecclesia.

Inter varias, quas viri docti de sensu nominis των επιστολων καθολικων tulerunt sententias, quarum enumerationem satis copiosam invenies in prologis ad harum epistolarum interpretationem a. VV. s. VV. POTTIO b) et AUGUSTIO c) scriptis, non reperiuntur nisi tres, quae probabilitatem haud

con-

a) *De Amicit.* c. 19.

b) *Editio Epistolae Jacobi altera* p. 25 sqq.

c) *Die kathol. Briefe neu übersetzt.* P. I. p. 15 sqq.

contemnendam prae se ferant, et dignae sint, ut accuratius examinentur. Ne igitur iustos huius scriptionis fines excedere videamur, in earum probabilitate ponderanda et diiudicanda subsistamus, caeteris omnibus nunc quidem relictis ac spreto.

Primo loco ponamus veterem illam explicationem, quae docet: „epistolas nostras dictas esse καθολικαί veluti εγκύκλιες, quoniam non „singulae genti aut civitati inscriptae sint, ut Pauli epistolae, sed in univer- „sum (καθ' ὅλην) omnibus omnino Christi assuetis“ d) unde ergo sequi- „tur, hoc nomen a vetustissima ecclesia nostris epistolis impositum esse eo „consilio, ut a Paulinis distinguerentur. — Haec expositio utique habet, „quae eam commendat, et analogiam priorum ecclesiae temporum et tradi- „tionem perantiquam; sicut enim vetustissima ecclesia distinxit inter Ευαγγε- „λιον et Απιστολὴν, ita quoque distinguere potuit inter epistolas Paulinas et „Non-Paulinas sive Catholicas. Porro illa explicatio, quamquam deum a „scriptoribus ferioris aevi proponitur, tamen traditione aliqua historica a ve- „tu-

d) Ita enim *Leontius*, qui in fine seculi sexti claruit, de *Seetis* c. 2. καθολικαί δὲ ἐκλήθησαν, ἐπειδὴ καὶ πρὸς ἐν ἑθὺς ἐγγραφῆσαν, ὡς αἱ τῶ Παυλῆ, ἀλλὰ καθολαὶ πρὸς πάντα“ et uberius in eandem sententiam *Oecumenius* in Cap. I. *Jacobi*, (nisi fallor ex *Theodoro*) καθολικαί λεγόνται αὐταί, οἶοντι εγκύκλιαι, καὶ γὰρ ἀφορισ- „μενῶς ἐθνεὶ ἐνὶ ἡ πόλει, ὡς θεῖος Παῦλος, οἶον Ῥωμαῖοις ἡ Κο- „ρινθίοις, προτρέπει ταύτας τὰς ἐπιστολάς ὁ τῶν τοιῶν τῶ Κυ- „ρίῳ μαθητῶν Θίμας“ ἀλλὰ καθολαὶ τοῖς πιστοῖς, ἡτοι Ἰουδαίοις τοῖς ἐν τῇ διασπορᾷ, ὡς Πέτρος, ἡ καὶ, πασι τοῖς ὑπὸ τὴν αὐτὴν πίστιν Χριστιανοῖς τελευσέν. Reperio sci- „licet haec verba tanquam verba *Theodoret* in *Wolff* et *Pottii* prolego- „menis in epistolas catholicas; sed neuter eorum locum *Theodoret* cer- „tum indicavit, ubi essent. Quum vero ea in *Theodoret* operibus fru- „stra quaesiverim et apud *Snicerum* in *Thef. eccles.* v. καθολικός verba *Oecumenii* in caput I *Jacobi* p. 117 idem sonantia, quamvis contracta, „legantur; equidem conjicio, *Oecumenium* ea ex *Theodoret* libro de- „perdito excerpta dedisse. Quae quidem res facile ad liquidum perduc- „i poterit ab eo, cui potestas est adeundi *Oecumenium* ipsum. Caeterum „eadem verba inveniunt tanquam scholion in *Matthaei* N. T. principio „epist. *Jacobi*

tuffate accepta niti videtur, nam ita abhorret a consuetudine et usu seculi quarti et quinti, ut a superioribus temporibus derivanda sit, ubi epistolam ad Ebraeos a Paulo scriptam esse adhuc dubitabatur, et ubi epistolae Joannis posteriores nondum in numerum epistolarum catholicarum referebantur. Alioquin enim quilibet sanae mentis non potuisset non videre, illam non quadrare, quoniam hoc sensu epistola Pauli ad Ebraeos aequae erat *universalis* sive catholica, epistolae vero Joannis posteriores, ad singulas personas scriptae, nullo modo universales vocari poterant, sed quam maxime particulares putandae erant. Qua quidem observatione quoque plures oppositiones removeri possunt, quae contra illam veterem expositionem prolatae sunt. *Obiiciunt* scilicet, eam non esse posse genuinam, quoniam eius sensus non cadat in epistolam Pauli ad Ebraeos, quae sit universalis. Respondemus, in vetustissima ecclesia parum exploratum fuisse, num Paulus auctor epistolae habendus sit, an alienus? et ab *Hieronymi* demum temporibus morem invaluisse, eam *τοις ὁμολογούμενοις* accensendi. Quare etiam eruditi nostri temporis eodem modo dubitantes, quo veteres, eam Pauli non esse posse pronuntiarunt, inter quos b. MORUM, praestantissimum N. T. interpretem et sobrium in arte critica iudicem, ante omnes alios laudasse sufficiat e). Potuisset igitur haec epistola iure suo catholicis annumerari, et forsan iis annumerata fuisset, nisi traditio aliqua particularis eam Paulo adscripsisset, quod in causa fuit, cur eam ut dubiam in medio relinquerent. *Obiiciunt* porro, e. g. (ut nostrates taceam) COTELERIUS f) et BENSONIUS g) illi veterum expositioni adversari epistolas Joannis posteriores ad singulas personas scriptas. Enimvero pro certo affirmare licet, has epistolas prioribus ecclesiae temporibus nomine catholicarum epistolarum non insignitas fuisse, sed hanc appellationem deinceps paulatim procedente tempore ad eas translatam esse. — Quamvis autem haec ita se habeant, tamen duo argumenta gravissima restant, quae impedimento sunt, quo minus veterem illam explicationem amplectamur, nam si in omnes partes considerationem intenderis, animadvertes, eam nec in epistolas omnes, quae primitus catholicae vocatae sunt, con-

- e) cf. vita viri b. in libro bonae frugis pleno: *Nekrolog*, herausgegeben von *Schlichregroll*, 3ter Jahrgang. Vol. I. p. 333.
- f) *In edit. PP. apostol.* T. I. p. 6.
- g) *Paraphrastische Erklärung des N. T.* Vol. 3. in praefamine p. IX.

convenire, neque cum usu dicendi veteris ecclesiae conspirare. Scilicet inter eas, quibus principio nomen τῶν ἐπιστολῶν καθολικῶν improprie, fuit sine dubio *prima Petri h*), quae minime ad omnes omnino Christi ecclesias scripta est, sed nominatim ad ecclesias in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia et Bithynia. cf. 1 Petr. I, 1. Porro *Eusebius* narrat i), Acta Petri ejusque Evangelium, Praedicationem ac Revelationem nunquam inter catholica scripta (ἐν καθολικοῖς) habita fuisse, quandoquidem nec vetustiorum quisquam, nec recentiorum ecclesiae scriptorum testimonio ex his desumpto usus sit. — Ratio igitur, cur quaedam scripta catholica dicerentur, plane alia fuit, ac universitas eorum, quum sine dubio Evangelium, Praedicatio et Revelatio Petri omnibus omnino Christianis scripta essent, et hactenus in numerum catholicorum referenda fuissent. — Inde conficitur, testimonia veterum supra allegata non nisi aliqua traditione *historica*, sed explicationem, quam litteris mandarunt, ex etymologia vocis τῆς καθολικῆς i. e. *universalis* originem traxisse, eique eo minus fidem habendam esse, quo minus ille significatus cum usu dicendi antiquae ecclesiae congruat.

Progrediamur igitur ad alteram sententiam, quae statuit: „nomen „τῶν ἐπιστολῶν καθολικῶν spectare naturam et indolem quarundam epistolarum, atque innuere ejusmodi scripta, quae ad promovendam et conservandam fidem catholicam i. e. orthodoxam conferant;“ unde ergo sequitur, hanc appellationem non valuisse ad distinguendum epistolas catholicas a Paulinis, sed potius ab aliis scriptis, quae non eandem fidem mererentur. — Hanc sententiam V. f. V. SCHMIDTIUS l. c. declarat probabiliorē, nec potest negari, eam argumentis ab usu dicendi repetitis superstructam esse, quae verisimilitudinem ei concilient. Eusebius enim epistolas *Diomysii Corinthiaci*, quas catholicas appellat k), ita describit, ut illis propterea hoc nomen indidisse videatur, quod ad fidem catholicam amplificandam et tuendam idoneae sint. Eodem sensu quoque *Origenes* l) epistolam *Barnabae* vocare poterat catholicam, quoniam in anti-

b) Quod sagacissime odoratus est V. f. V. SCHMIDTIUS, Theologus Giefensis, in libro inscripto: *Historisch kritische Einleitung ins N. T.* p. 297. 98.

i) *Hist. eccles.* III, 3.

k) *Hist. eccles.* IV, 23.

l) *Contra Celsum* L. I. sub fin. Γεγραπται δὲ ἐν τῇ Βαρναβᾷ καθολικῇ ἐπιστολῇ.

antiquissima ecclesia tanquam apostolica lectitabatur, adeoque ad promovendam fidem catholicam apta iudicabatur. Verum enimvero, si hunc sensum admittamus, non apparet, quidni epistola Petri altera, Joannis secunda et tertia aequae catholicae vocatae sint (quod quidem non usu venit seculo tertio) quum aequae ad fidem catholicam fovendam et propagandam facere potuissent, ac epistola *Barnabae*? Quare equidem nolim hanc sententiam existimare *probabiliorem*, licet non omni probabilitate destituatur.

Tertia sententia est HAMMONDI, BENSONIO *m*) probata, et a NOESSELTO V. S. V. proprio Marte ita proposita *n*), ut paululum immutata etiam mihi videatur verisimilior. Suspiciabatur HAMMONDUS in fine praefationis ad alteram *Joannis* epistolam: „epistolas catholicas esse tales, quae „ab ecclesia catholica pro vere apostolicis et canonicis haberentur, et primus non nisi *primam Petri* et *primam Joannis*, quas ecclesia catholica vere „apostolicas censeret, appellatas esse catholicas eo consilio, ut distinguerentur a reliquis quinque epistolis, de quarum authenticia adhuc dubitaretur. „Quum vero procedente tempore reliquae quinque epistolae quoque tanquam „vere apostolicae in canone reciperentur, nomen ad eas translatum esse.“ — Hanc sententiam BENSONIUS l. c. pronuntiavit omnium, quae sibi innotuerint, verissimillimam. NOESSELTUS vero, qui nec ad HAMMONDUM nec ad BENSONIUM respexisse videtur, eandem sententiam, quae eius est doctrina atque sagacitas, diligentius ac subtilius ita proposuit, ut primum usum dicendi recentiorum a veteri accurate disiungeret; deinde nomen των επιστολων καθολικων principio epistolis primis *Petri* et *Joannis* propterea proprium fuisse, ut a ceteris eorumdem auctorum, quae incertae fidei essent, discernerentur, pronuntiaret, porro epistolam catholicam antiquitus pro epistola *legitima omnium consensu probata adeoque canonica* dictam esse doceret; denique nomine ad reliquas quinque nostras translato, omnes septem in unum corpus coniunctas fuisse ideo, ut a *Pauli* epistolis distinguerentur, suo iure suspicaretur. — Quum vero haec sententia subinde impugnata sit, et plures dubitationes contra eam motae inveniantur *o*), equidem

m) *Paraphrastische Erklärung des N. T.* Vol. 3. in Praefam. p. X.

n) in *Conjecturis ad historiam catholicae Jacobi epistolae* V. Opuac. Fasc. II. p. 303 seqq.

o) cf. FORTIUS in Prolegomenis ad epistolas catholicas p. 26 seqq. et ead. in cel. GABLERI novo diario theol. P. 16. p. 173 seqq.

dem illam paululum inverſam meo more meisque argumentis denuo ſtabilire conabor.

Quamvis in conſtituendo ſenſu vocis *τῆ καθολικῆς* non ſoli notioni etymologicae inhaerendum, ſed potius uſus dicendi inprimis veterrimus conſulatur neceſſe ſit; tamen ille ſenſus ita comparatus eſſe debet, ut a ſignificatu primitivo iuſte derivari poſſit. Iam vero ἡ ἐπιτολὴ καθολικὴ notionē etymologica non ſignificavit niſi epistolam *universalem*, ſive *generalem*. Quod ſi igitur deprehendis, ſcriptores eccleſiaſticos ſeculi tertii *Originem* et *Dionysium Alexandrinum* tantummodo epistolae primae *Joannis* et *Petri*, illasque *Judae* et *Barnabae*, nec plures, appellare *καθολικὰς*, epistola *Jacobi*, ſecunda et tertia *Joannis*, atque altera *Petri* adeo hoc nomine excluſis, vides, univerſitatem illarum epistolarum ad auctoritatem aliquam eccleſiae redire, nec inſcriptionem reſpicere, quum epistola *prima Petri* non ad univerſam eccleſiam ſcripta ſit, neque epistolarum naturam et indolem ſpectare, quum haecenus epistola *Jacobi* et *ſecunda Petri* eodem iure univerſales dici potuiſſent, quo *prima*. Videntur igitur illi ſcriptōres hoc nomine indicare voluiſſe, epistolae, quas dicunt catholicas, *ab univerſo eccleſiae orthodoxae coetu eſſe receptas*, adeoque cenſeri *genuinas* i. e. *vere apoſtolicas* et *divinas*.

Ita quoque res ſe habuit et ſenſus *τῆ καθολικῆς*, ſi quid video, hic non eſt, niſi *ab univerſa eccleſia receptus*, adeoque *genuinus* et *vere apoſtolicus*, ſive, ut poſtea dictum eſt, *canonicus*. Quod ut magis eluceat, agite, originem huius appellationis hiſtorice indagemus, probationem ab uſu veterum petentes. — Quum epistolae Paulinae prius ſcriptae etiam pluribus eccleſiis prius innotuiſſent, atque publica lectione probatae eſſent, de earum auctoritate non dubitatum eſt, excepta una ad Ebraeos *p*), ſed quum ſenſim plures epistolae emerſiſſent, eaeque ex ſingulis eccleſiis, interdum adeo remotis, ut nonnullae non niſi tempore omnibus innotefcerent, ſuſpicio de quarundam auctoritate et fide orta eſt, etiamſi inter haec epistolae non-Paulinae erant, quae inſtar Paulinarum a pluribus et fere omnibus tanquam genuinae reciperentur. Quas, ut a dubiis diſtinguerent, *canonicas* ap-

p) Cf. *Euseb. Hist. eccles. III, 3*. Τῆ δὲ Παυλῆ προδηλοὶ καὶ σαφείς αἱ δικάτεσσαι· ὅτι γὰρ μὴ τινὲς ἡδέτηκασιν τὴν πρὸς Ἑβραίους — — καὶ δίκαιον ἀγνοεῖν.

appellare potuissent; sed quum hæc vox de scriptis N. T. nondum in usu esset, eas nomine *catholicarum* insigniverunt. Hoc nomen demum seculo tertio (nam in patribus apostolicis non obvium est, neque hoc sensu in reliquis seculi secundi scriptoribus ecclesiasticis) quibusdam epistolis non-Paulinis impositum est, quæ vere apostolicæ atque genuinæ existimabantur, nominatim ab *Origene* epistolæ *Barnabæ* q), primis *Joannis* r) et *Petri* s) illique *Judæ* t) et a *Dionysio Alexandrino*, Origenis discipulo quoque primæ *Joannis* v), unde tuo iure coniicias, illud *Origeni*, sive saltem ecclesiæ Alexandrinæ originem debere. Deinde ad reliquas quatuor nostras translatum est, ita ut seculo quarto mos obtineret, septem nostras per eminentiam hoc nomine insigniendi, easque in unum corpus coniungendi, ut a Paulinis distinguerentur. — Hanc sententiam ex usu veterum derivatam esse eo magis patebit, quo diligentius loca scriptorum ecclesiasticorum huc spectantium, quorum magna pars quoque in dissertatione collegæ solenni legitur, perlustraverimus. Ordiamur igitur ab *Origine* tanquam principe, nam locus *Clementis Alexandrini* x), quem laudant, huc non pertinet, quo-

q) l. supra citato.

r) Comment. in Matth. V. III p. 797 ed. DE LA RUE. Προσχει, εὐδυνασαι το ἀπο τῆς Ἰωάννου καθολικῆς ἐπιστολῆς, ὥτως εχόν' ἀγαπητοὶ I Joan. III, 2. Porro Comment. in Joan. Vol. IV. p. 76. ubi verba I Joan. I, 5. ita laudat: ἐν τῇ καθολικῇ τῇ αὐτῆς Ἰωάννου ἐπιστολῇ.

s) Comment. in Joan. T. IV. p. 135: Περὶ τῷ Πέτρῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ. Θανατωθεὶς γὰρ, φησι, σαρκὶ cet. cet. I Petr. III, 18 — 28. Porro apud Eusebium in H. E. VI, 25 hæc sunt verba Origenis: ὃν (Μάρκον) καὶ ὕαν ἐν τῇ καθολικῇ ἐπιστολῇ δια τετῶν ὁμολογήσε (Πέτρος) φάσκων' ἀσπαζέται ὑμᾶς cet. I Petri V, 13.

t) Homil. VII in Jos. T. II p. 412: „Judas apostolus in epistola catholica dicit.“

v) Apud Euseb. hist. eccles. VII, 25: Το εὐαγγέλιον το κατὰ Ἰωάννην ἐπιγεγραμμενον καὶ ἡ ἐπιστολὴ ἡ καθολικὴ. — — — Ὁ δὲ γὰρ Εὐαγγελιστὴς (Ἰωάννης) εἶδε τῆς καθολικῆς ἐπιστολῆς προεγραψέν ἑαυτὸν το ὄνομα.

x) Stromat. L. IV. p. 512. Sylb. κατὰ τὴν ἐπιστολὴν τὴν καθολικὴν

quoniam, dum epistolam ecclesiae Hierosolymitanæ Act. XV, 23. *catholicam* vocat, hac voce significatu primitivo, quo inter Graecos usitata erat, utitur, ut sit epistola *universalis* sive *generalis*, quatenus ab *omnibus Apostolis* scripta censebatur. Hanc explicationem Clemens statim subiungit, quare de vero sensu huius loci nulla controversia esse potest. Contra vero neque ille neque alius scriptor ecclesiasticus seculi secundi ullam nostrarum epistolarum catholicarum hoc nomine appellat y). *Origenes* igitur, qui primus epistolam Barnabae vocat *catholicam*, non innuere voluit, nisi eam esse *genuinam*, et *vere apostolicam* sive *canonicam*. Talis enim habebatur et ab illo et ab eius doctore *Clemente Alexandrino*, quod recte observavit COTELERIUS, de epistola Barnabae ita differens x): „Quapropter „*Origenes*, qui putavit opus esse *Barnabae*, credidit eam esse *canonicam*. „Sunt, inquit ad v. 24. C. I. epist. ad Rom., praeterea (*sicut in multis „scripturae locis invenimus*) etiam utriusque partis vel utriusque viae fauto- „res quidam et adiutores Angeli etc. — ubi, quis non videt, alludit ad „c. 18. epistolae Barnabae de duabus viis et de Angelis utrique viae praepo- „sitis.“ Eodem modo *Clemens Alexandrinus* locum epistolae Barnabae tanquam testimonium sacrae scripturae excitat a). Quodsi porro *Origenes* pri-

των αποστολων παντων, συν τη ευδοκίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος,
τῇ γεγραμμένῃ μὲν ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν Αποστολων διακονισ-
θείσης δε εἰς τὰς πίστες δι' αὐτῆς διακονήντος τοῦ Παύλου.

- y) Idem CLEMENS, epistolam *Joannis primam* allegans, eam vocat episto-
lam *maiores in Stromas*. L. II p. 389. Φαίνεται δὲ καὶ Ἰωάννης ἐν
τῇ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τῆς διαφορᾶς τῶν ἁμαρτιῶν ἐκδιδάσκων
ἐν ταῖς ἐκείναις εἶναι τὴν ἰδίαν τὸν ἀδελφόν κ. τ. λ., 1 Joan. V. 16. *Pri-*
mat Petri vero laudat tanquam unicam in *Stromas*. 3, 18. 4, 13.
Πέτρος ἐν τῇ ἐπιστολῇ λέγει cf. f. V. DAHL p. 7. Eodem modo
quoque IRENAEUS adv. Haeres. v. 23. „Petrus ait in epistola sua“ cf.
DAHL p. 5.

- z) In PP. apostol. T. I. p. 6.

- a) *Stromas*. L. II. p. 410. Sylb. Οὐ μὲν οὖν πλείονων λόγων παραθε-
μενῶ μαρτυρῶν τὸν ἀποστολικὸν Βαρναβᾶν (ὁ δὲ τῶν ἐβδομηκοντα-
ῶν, καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου) κατὰ λέξιν ὡς παρὰ λέ-
γοντα κ. τ. λ. Alio loco Barnabam vocat Apostolum (ut in Act. XIV,
14) L. II. p. 373. 75. et subinde eum laudat p. 389. 396. 571. 72. 77.
78.

primam *Petri* nominat *catholicam*, ille non minus indicare voluit, eam esse ab universo ecclesiae orthodoxae coetu receptam, adeoque genuinam, vere apostolicam et canonicam, nam loco ultimo supra laudato *b)* paullo inferiori subiungit: „Petrum *unam* duntaxat reliquisse epistolam *omnium* „*consensu receptam*, quum de altera ambigatur.“ Cernis igitur την επιτολην καθολικην et ομολογουμενην ei esse aequalem. Quibus quidem ita comparatis inde quoque concludere licet ad epistolas *Joannis*, quarum primam loco supra citato nominat *catholicam*, alio vero loco ita distinguit a secunda et tertia, ut tantum primam illam genuinam et vere apostolicam sive canonicam iudicasse existimandus sit *c)*. Hinc sua sponte patet, eundem sensum quoque admittendum esse, dum epistolam Judae aequè dicit *catholicam*. *Dionysius* vero *Alexandrinus*, Origenis discipulus, in fragmentis ab *Eusebio* servatis saltem hactenus cum doctore suo conspirat, ut *primam Joannis* epistolam aequè nominet *catholicam*, et reliquas duas nomine των Φερομενων (i. e. quas Joannis esse ferunt sive censent) tanquam dubias a prima discernat *d)*. Scripta huius viri praeter fragmenta quaedam periisse dolemus, quum sine dubio ex iis multa alia probari potuissent. Ceterum ex omnibus his argumentis id efficitur, *seculo tertio*, quantum scimus, nomen των επισολων καθολικων non nisi *tribus* N. T. epistolis fuisse inditum, *primae Joannis*, *primae Petri* illique *Judae*, quam saltem *Origenes* ge-

B 2

nui-

78. Teste vero *Eusebio* (Hist. eccles. VI, 14.) in libris *Hypotypon* et huius epistolae et aliarum catholicarum compendiosam instituerat expositionem.

b) Apud *Eusebium* hist. eccles. VI, 25. Cf. *DAHL* p. 10.

c) Fragmenta e tomo Vto Commentt. in Joan. Opp. T. IV. p. 95 ed. DE LA RUE. Καταλελοιπε δε και (Ιωαννης) επιστολην πειν ολιγων σιχων εσω δε και δευτεραν και τριτην, επι ε παντες φασι γνησιες ειναι αυτας. Eadem Origenis verba v. apud *Euseb.* H. E. VI, 25.

d) cf. *Euseb.* Hist. eccles. VII, 25: Το ευαγγελιον το κατω Ιωαννην επιγεγραμμενον, και η επισολη η καθολικη. — — Ο δε γε ευαγγελιστης με της καθολικης επισολης προσγραψεν εαυτω το ονομα. — — Αλλ' ε δε εν τη δευτερα Φερομενη Ιωαννης και τριτη, κατω βραχειαις υσαις επισλαις ο Ιωαννης ονομασι προκειται κ. τ. λ.

guinam censuit. Putares etiam *epistolae Jacobi*; at vero *Origenes*, qui primus hanc nominatim laudat, eam non dicit catholicam, sed potius nomine της Φερομενης eam declarat dubiam e).

Transcamus nunc ad seculum quartum, et videamus ante omnes alios *Eusebium*. Enimvero quod ad hunc ecclesiasticae historiae patrem attinet, constat inter omnes rei peritos, eius dicendi genus parum diligens esse atque subtile, sed rude potius et subiade confusum, unde e. g. factum est, ut locus ille insignis, ubi de scriptis ὁμολογούμενος, αντιλεγόμενοις et νοθοις agit, tantis implicaretur difficultatibus. Quare ante omnia eo enitendum est, ut in locis huc pertinentibus distincta discernantur a minus distinctis, et ut varius eius usus vocis της καθολικης accurate observetur, quo facto omnia erunt expeditiora. Itaque primo loco notetur, eius tempore omnes septem nostras epistolas Non-Paulinas iam vocatas esse catholicas; sed *Eusebium* quoque, dum illas appellat „sic dictas (ονομαζόμενος, λεγόμενος) catholicas“ simul innuere, hoc nonnisi abusive ad reliquas dubiae fidei translatum esse, e. g. ad epistolam *Jacobi* et *Judae*, quamquam non iniuria, quandoquidem illae una cum ceteris genuinis in pluribus ecclesiis publice praelegantur f). Inde, si quid video, sua sponte sequitur, *Eusebium* quoque sub voce επιστολης καθολικης intelligere epistolam genericam, vere apostolicam sive canonicam. Sed non opus est, ut in probanda hac nostra sententia huic loco soli inhaereamus, quum insuper aliunde probari possit. Etenim alio loco *Eusebius* refert g) „primam *Petri* epistolam omnium consensu esse receptam (ανωμολογῆται) cum veteres ecclesiae scriptores eam ut indubiam (αναμφιλεκτον) in scriptis suis laudassent. Alteram quidem „*Petri* non esse, quae in numero librorum N. T. habeatur (κα

„εστ

e) cf. *Orig. Comment. in Joh.* p. 306 T. IV ed. cit.

f) Vid. locus classicus *Hist. eccles.* II, 23. fin. Ταύτα δὲ τὰ κατὰ τον Ἰακώβον, ἢ ἡ πρώτη των ονομαζόμενων καθολικων επισολων εἶναι λεγεται. Ἰσον δὲ, ὡς νοθευται μεν ἔ πολλοι γὰρ των παλαιων αὐτης ἐμνημονευσαν, ὡς αὐτὴ της λεγομενης Ἰδα, μιας και ταυτης ὕψης των ἐπτα λεγομενων καθολικων. Ὅμως δὲ ἴσμεν, και ταυτας μετα των λοιπων εν πλεισταις δὲ δημοσιευμενας εκκλησιας.

g) *Hist. ecclesiast.* III, 3. Cf. DAHL p. 16.

„ενδιαθικον ειναι): sed quum pluribus utilis visa fuisset, etiam cum reli-
 „quis sacrae scripturae libris lectitatum esse. Enimvero *Acta, Evange-*
 „*lium, Praedicationem et Revelationem* Petri nunquam inter *catholica*
 „scripta (εν καθολικis) relata fuisse, quandoquidem nec vetustiorum
 „quisquam nec recentiorum ecclesiae scriptorum testimonio ex iis libris
 „desumpto usus sit.“ Apparet igitur, *Eusebium* h. l. *primam Petri* no-
 minare *ανωμολογημενην* sive omnium consensu probatam i. e. *canonicam*,
 quum veteres in scriptis suis saepius ea usi sint, et *Acta Petri* cet. cet. de-
 clarare *non catholica*, quandoquidem nec veteres nec recentiores scripto-
 res eorum testimonio usi sint — unde sequitur, *επισολην ομολογημενην*
 et *καθολικην* ei esse aequalem, quare etiam STROTHIUS in versione Ger-
 manica huius loci ultimam vocem recte vertit *canonicam*. Nisi *Eusebius*
 confuso suo genere dicendi utens sententiam de *altera Petri* inmiscuisset
 parum accuratam, quamquam illam epistolam alibi (H. E. III, 25.) re-
 etius vocat *αντιλεγουμενην* i. e. *δευτεροκανονικην*, vix fieri potuisset, ut viri
 docti illum locum in contrariam sententiam adducerent, licet NOËSSEL-
 TUS verum ejus sensum jam exposuisset h). Recte igitur CASSIODORUS i)
 epistolas nostras catholicas nominat *canonicas*, quum epistola *catholica*
 semper eo sensu dicta sit, ut significet *canonicam*. Contra vero plane
 alio vocis sensu *Eusebius* epistolas *Dionysii Corinthiati* appellat *catholicas* l),
 quum contextus doceat, epistolas catholicas h. c. dictas esse pro *orthodoxis*,
 quo sensu *Eusebius* *εκκλησιαν καθολικην* aliasque huius generis dicendi
 formulas componit. Huc quoque locus alius *Eusebii* l) valde obscurus
 referendus, ubi *Apollonius*, scriptor seculi secundi, asserit, „*Themiso-*
 „*nem* Cataphrygium ausum esse, imitando Apostolum m) conscripta ali-
 „qua epistola *catholica* eos instituire, qui *fideliores* ipso fuissent.“ Hic
 ultima verba docent, epistolam catholicam dictam esse pro orthodoxa,
 nam *fideliores* sunt orthodoxi. Denique *Amphilochius* n) (sive alius se-
 culi

b) l. c. p. 305.

i) *Divin. lectt.* c. 8. cf. *Dahl* p. 6.

k) *Hist. eccles.* IV, 23: Χρησιμωτατον απωσιν εαυτον καθιστας εν ταις
 καθολικαις προς εκκλησιας επισολαις.

l) *Hist. eccles.* V, 18.

m) Non apparet quem? nisi forte ο Αποστολος h. l. vetustissimo dicendi usu
 pro scriptis Apostolorum, exceptis Evangeliiis, positus sit,

n) *In Jambis ad Seleucum* p. 310—315. cf. *Dahl* p. 21.

culi quarti auctor) de numero epistolarum catholicarum refert; alios modo tres recipere i. e. existimare canonicas *primas Petri et Joannis illamque Jacobi*, alios vero omnes *septem* nostras, unde patet, epistolam *Jacobi* tempore huiusce auctoris maiorem auctoritatem nactam esse, quam illam *Judae*, quae *Origeni* erat *tertia* catholica.

Sed haec hactenus. Subiungamus nunc, quae Vit summe Venerabilis de vita sua in literis perpetuo exacta breviter et modeste ipse exposuit:

„Ego JOANNES CHRISTIANUS GUILIELMUS DAHL *calendis Septembr. anni MDCCLXXI Rostochii natus sum, parentibus adhuc superstitis iisque ob probitatis exemplum singularemque me, unicum filium, a teneris iuste educandi curam pietate mea dignissimis, patre JOACHIMO FRIDERICO, cive Rostochiensi, viro honesto, et matre CATHARINA DOROTHEA CRAMER. Ut aetas puerilis ad humanitatem liberaliter informaretur, tradiderunt me viris, qui eo tempore in hac urbe iuventuti privatim edocendae operam navabant, quorum ex numero grata mihi nominandus est cl. STEIN, II. aa. magister. Deinde quum iste ad munus concionatoris sacri a coetu christiano Germanorum Gothenburgiae in Suecia degentium vocatus abiisset mihiq̃, cuius animum literarum dulcedo iam occupaverat, parentibus non quidem excitantibus, nec tamen retinentibus, propositum esset, vitae dies viresque scientiarum, Theologiae imprimis studiis dicare, scholam civitatis patriae publicam, ubi ad academiam praeparantur iuvenum ingenia, annum decimum tertium agens intravi ibique a viris postea placide defunctis, Conrectore SPIEGELBERGIO et Rectore ac Prof. LASIO bonis et utilibus literis, maxime latinis, per quadriennium solerter et fideliter imbutus sum. Praeterea horis privatis geometriae elementa me edocuit OERTHLINGIUS, qui deinde ecclesiae Satowiensis pastor praemature vita decessit. In ad-
disendis vero linguis exoticis gallica, anglica ut et italica me adiuvit egregia doctrina clarissimi ac amiceissimi AHLWARDTI, qui tum in hac literarum universitate privatim docebat, nunc vero de gymnasio Oldenburgensi, cui praest, bene meretur. Anno 1788 circa festum Michaelis ad studia academica progressus sum, iam antea ab ill. Icto ESCHENBACHIO, tum temporis academiae Rectore magnifico, in civium academicorum numerum receptus. Frequentavi lectiones philologicas et philosophicas triumvirorum, qui iam ad beatas sedes migrarunt, LASII, BECKERI et
WIT-*

WITTII, pariterque philosophicas excell. ROENBERGII, mathematicas eruditissimi SCHADELOOCKII, historicas ill. NORRMANNI. Ad literarum orientalium adyta vero celebrata doctrina et indefessa cura illustris TYCHSENII nostri me admovit. E Theologorum ordine audiui summe venerabilem VELTHUSENIUM, qui posthac ad munus gravissimum summi ecclesiarum Bremensium et Verdensium praefecti Stadam abibat, b. PRIES et f. vener. MARTINIUM, iam in academia regia bavarica Altorfina Theologum celeberrimum. Semenarii paedagogico-theologici sociis adscriptus duce VELTHUSENIO et deinde MARTINIO, exercitiis homileticis et catecheticis operam dedi. Praeterea varios antiquos Graeciae Latinae auctores, utpote quibus omnis honestatis pulchritudinisque sensus acuitur viaque ad quamlibet liberalem doctrinam egregie munitur, privata diligentia, nonnullos quoque praeunte AHLWARDTO perlegi, itemque horis subsecivis, instigantibus dumviris venerandis TYCHSENIO et LASIO, collationem codicis MS. membranei, SALLUSTIUM EUTROPIIque fragmentum completentis, quem bibliotheca acad. possidet, sedulo curavi, adiuvante amico conjunctissimo, cl. ZAEPELIHN, qui nunc per terrarum mariumque vastitatem a patria disjunctus in academia imperiali russica Casanae efflorescente disciplinas historicas et geographicas proficitur †). Ceterum omnibus meis in hac alma patria praeceptoribus, quorum iam nonnullos collegas, fautores atque amicos deveneror, inde quoque maxime obstrictus teneor, quod me quavis occasione ad studia privata mea, regunda prudenti consilio supellectileque literaria communicanda benigne adiuverunt.

Anno 1792 mense Martio, stipendio SASSIANO adiutus Jenam me contuli, ibi studia mea prosecuturus. Audiui Theologos celeberrimos, DOEDERLINIUM, mox vero praematura morte lugenti academiae abreptum, GRIESBACHIUM et PAULUM, historica atque exegetica praeclare illustrantes. Frequentavi scholas philosophicas REINHOLDI, qui nunc Kiloniam ornat, et C. E. SCHMIDII, qui iam Theologorum ordini adscriptus est, itemque lectiones literarias et philologicas ill. SCHUETZII, postea in academiam Halensem re versi. Adfui quoque auditor b. BATSCHIO historiam naturalem enarranti et ULRICHIO, historiam artium publice delineanti. Sicuti omnium

†) Notiziam codicis una cum specimine praecipuarum lectionis varietatum publici iuris fecimus in libro mensuario Rossobienensi a KOPPIO et BURCHARDIO VV. DD. edito. Exstant quoque exemplaria singulariter descripta Lipsiae 1791. 8.

omnium horum virorum praestantissimorum merita in me fuisse insignia gratus profiteor, ita etiam benevolentiam PAULI et SCHUETZII privato usu mihi probatam animo laeto reminiscens recordor.

Quum alias civitates regionesque, quas viris eruditis, quos sovent, nec non naturae et artis monumentis visu dignissimis excellent, cognoscendi cupidine maxime flagrarem, durante otio academico una cum nonnullis commilitonibus, quibuscum amica et arctior mihi intercesserat consuetudo, itinera suscepi, quorum memoria adhuc mentem laetitia perfundit. Primum inter ferias autumnales 1792, tramite per Naumburgiam, Halam Saxonum, Lipsiam et Misenam directo, migravimus Dresdam ibique per plures dies splendidam bibliothecam, museum antiquarium ceterosque literarum artiumque thesauros perlustravimus. Deinde supra montium metalliferorum iuga per Friburgam, Chemnitium, Altenburgiam Geramque in Almam Jenensem reversi sumus. Inter ferias vernaes vero 1793 per sylvam thuringicam cursum direximus Coburgum, Bambergam et musarum sedem Erlangensem; inde tetendimus Norimbergam et in academiam Altorfnam. Undique fere viros eruditos salutavimus rerumque memorabilium copias inspeximus. Tum per Baruthum redeuntes iter incundissimum et utilissimum confecimus.

Anno 1793 circa festum Mich. Jenae valedicens academiam Goettingensem eo inprimis consilio adii, ut scientiarum adminicula, quibus abundat et splendet, cognoscerem. Profectus sum per Vinariam, Erfurtum, Gotham, Schnepfenthaliam, instituto Salzmanni paedagogico notissimam, Isenacum ac arcem, cui Wartburgia nomen est, olim maxime celebrem. Goettingae paucos dies post adventum illo morbo, cuius vi funestissima nuper inventum JENNERI, Angli, humanam gentem liberavit, tam graviter affectus sum, ut morti proximus essem. Valetudine auxilio divino et solertia praestantissimi medici, ALTHOEI, feliciter restaurata adhuc per aliquot menses recitationes virorum celeberr. HEYNI, EICHHORNII, SPITTLERI et HEERENI frequentavi et bibliothecae acad. copias in usum meum convertere studui.

Anno 1794 post Paschatis festum, Cassellis antea visis, per Hannoveram et Hamburgum in patriam redii. Suerini vener. TODE, tum rebus ecclesiasticis per aliquam terrarum megapolensium partem summe praefectum, reverenter accessi, ut licentiam concionandi impetrem inque numerum candidatorum s. ministerii reciperer. Cui rogatus
meo

meo, postquam examine theologico defunctus eram, vir beatus humanissime satisfecit. Quo facto ad patrias lares reversus hic unum per annum otium meum literarum studiis retractandis et uberius excolendis tribui.

Sequente anno post festum paschale Gustroviam abii, viro animi candore et humanitate clarissimo, consultissimo NEUMANNO, consiliario aulico et rerum ecclesiast. procuratore mihi quatuor filios iuste educandos erudiendosque demandante. Lactor adhuc bona occasione, me rebus paedagogicis ex ipsa praxi idoneum reddendi, nec sine iucundissimo sensu recorder gratam consuetudinem biennem cum ornatissima gente NEUMANNIANA et SPALDINGIANA itemque cum ecclesiarum Gymnastique Gustrov. doctoribus, in primis DIETZIO meo, qui nunc Ratzeburgensium scholam cathedralem regit.

Mense Aprili anni 1797 Rostochium redii, ibi in academia patria, licentia ab inclyto Philosophorum ordine antea gratiose impetrata, lectionibus publice privatimque habendis operam daturus. Prae ceteris recitationes in veteres auctores classicos desiderio iuvenum bonas literas adamantium convenire videbantur, quoniam graecae ling. Professor, qui tum erat, annorum gravitate corporisque infirmitate, quo minus lectionibus vacaret, impediebatur. Tales ergo indixi statimque mihi contigit, ut auditores assidui adessent. Quo incitatus anno subsequenti magisterii philosophici honores petii atque examine rigorofo exantlato, Decano ordinis Philosophorum ill. NORRMANNO d. II Apr. accepi. Continuavi praelectiones in varios auctores graecos atque latinos tam poeticae quam prosae orationis, antiquitates romanas quoque explicui, postea vero interdum etiam, quae ad philologiam sacram pertineant, illustravi. Praeterea et in iuventute ad studia academica nondum matura literis humanioribus imbuenda, sermonibus sacris coram populo habendis scriptisque elaborandis operam collocavi.

Postquam hoc modo per quinque et quod excurret annos literas pro virili excolendo mihi ipsi ut aliis prodesse studueram, contigit ut Senatus huius civitatis amplissimus, Academiae Compatronus professionem graecarum literarum ordinariam, cuius missionem senex fere nonagenarius idemque meritissimus, LASIUS, rogaverat, ex libero consilio mihi demandaret. Quo facto d. 29 Octobr. 1802 in senatum academicum legitime recipiebar. Paulo post societas latina

Jenensis felicissimæ auspiciis celeberrimi EICHSTADII insinuat me sibi socium adscript et diplomate honorifico ornavit.

Sicuti antea, ita etiam nunc, non adversantibus suscepti muneris ratione et partibus, sacrarum et profanarum literarum studium amico consortio tam publice quam privatim iungendum esse statuebam. Nec tamen cogitabam, me mox ad disciplinas theologicas unice docendas vocatum iri. Res insperata accidit. S. ven. MARTINI æstate 1804 locum inter theologos rebusque eccles. evangel. regundis præfectos in academia Herbipolitana honorificentissime oblatum accipiebat. Dignus existimabar quem Theologorum ordo concinentibus ceteris srenatui academico adscriptis, inter viros eruditos ad munus vacuum capeffendum idoneos nominaret indeque SERENISSIMO PRINCIPI, cuius prosperitatem in hac temporum acerbitate ardentissimis precibus Deum oramus, clementissime visum est, mihi sacras literas in hac academia profitandi unaque Seminarium paedagogico-theologicum consilio, praelectionibus atque exemplo dirigendi demandare provinciam. Cuius gravissimi muneris partibus et officii religiose satisfaciendis vires meas qualescunque, si-
cuti impendi, ita Deo auxiliante impendere pergam.

Mores id postulante indicem scriptorum a me editorum subiungo:

Amos neu übersetzt und erläutert, Göttingen 1795. 8mai.

Observationes philologicae atque criticae ad quaedam prophetarum minorum loca, subiuncta vernacula *Chabacuci* interpretatione. Neostrel. 1798. 8mai.

Sallust's Catilina (cum præmissa commentatione de vita morumque et ingenii indole Sallustii) herausgegeben, cet. Braunschw. 1800. 8.

Erklärende Anmerkungen zu *Sallust's Catilina*, ibid. eod.

(Uterque liber pertinet ad opus consilio et sumptibus cel. Campii multis voluminibus editum atque inscriptum: *Encyclopädie der latein. Classiker &c.*)

Chrestomathia Philoniana sive loci illustres ex *Philone Alex.* descripti et cum animadversis, editi. Hamburgi 1800. 8.

Chrestomathiae Philoninae Pars altera sive *Philonis Alex. libelli illustres* adversus Flaccum et de legatione ad Caium c. animadvv. editi. Hamb. 1802. 8.

Animadversiones criticae in *Taciti Agricolam*, Rostoch. 1802. 4.

Ankündigung und Proben einer neuen deutschen Uebersetzung des *Pf. Josephus* vom jüd. Kriege — existant in cel. *Gubleri* novissimo diario theologico in ann. 1802. Vol. I, p. 265—506. (Tam versio quam adiunctae animadversiones criticae, historicae cet. viris eruditis probabantur, sed a clar. *Friso* certior factus, cum versionem operis illius praestantissimi paene absolvisse, consilium meum abiici.)

Theo-

Theocriti Carmina, recensuit et annotationibus instruxit cet. Lips. 1804. 8.
 Descriptio vitae et ingenii b. *Lafii* — in cel. *Schlickegröll* Nekrolog aufs J.
 1803. — ed. Gothae 1804.

Quae ad Ephemerides literar. extraneas libris philologicis et theologicis recensendis contulerim, hic non inveniunt locum. Eorum vero, quae interdum libris mensuris in patria editis inferenda dedi, solummodo memorare iuvat commentationem novissimam: *Noch etwas über das Kircheugehen* — in amiciss. *Dierzi* *Mecklenburg. Journal*, May 1806, pag. 321—380.“

Quibus quidem illius scriptis nunc accedit erudita haec dissertatio, quam pro consequenda Doctoris Theologiae dignitate Ordini nostro obtulit

DE ATTENTIA EPISTOLARUM PETRINAE POSTERIORIS
 ATQUE JUDAE.

Faxit Deus ter Optimus Maximus, ut Vir Doctissimus christianae disciplinae ejusque Theologiae apud nos propagandae atque excolendae fructuosissimam porro operam impendat. Ita fiet, plaudentibus omnibus bonis, ut, qui in posterum egregia eius institutione usuri sint, non minus ad salubrem ingenii morumque culturam proficiant, quam alii plures, qui ea iam usi sunt, profecerunt. Proinde et nos laetabimur, si collegam nostrum coniunctissimum doctrinae ac verae pietatis laude florentem, omnibus rebus, quibus humana felicitas censetur, cumulatissimum viderimus. P. P. in Academia Rostochiensis d. VI Februarii MDCCCVII.

